Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

De twee Delphische hymnen met muzieknoten

https://hdl.handle.net/1874/298422

DE TWEE DELPHISCHE HYMNEN

MET MUZIEKNOTEN

DOOR

P. W. MOENS

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

A. qu.
192

DE TWEE DELPHISCHE HYMNEN
MET
MUZIEKNOTEN

Diss. Utrecht 1930

DE TWEE DELPHISCHE HYMNEN

MET MUZIEKNOTEN

PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS Dr A. A. PULLE, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE, VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER UNIVERSITEIT, TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE TE VERDEDIGEN OP VRIJDAG 14 FEBRUARI 1930 DES NAMIDDAGS TE 3 UUR

DOOR

PETRONELLA WILHELMINA MOENS
GEBOREN TE ARNHEM

J. MUUSSES
PURMEREND — MCMXXX

BIBLIOTHEEK DER RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT.

AAN
MIJNE MOEDER

Nu ik aan het einde van mijn studie gekomen ben, is het mij een voorrecht, mijn dankbaarheid te betuigen aan al degenen, die tot mijn academische vorming hebben bijgedragen.

Hooggeleerde Vollgraff, ZeerGeachte Promotor, dankbaar en met vreugde herinner ik mij Uw colleges, die mijn liefde voor de Grieksche taal aanwakkerden en mij aanspoorden tot zelfstandig werken. Ook wordt U hier mijn dank gebracht voor de vriendelijke hulp en steun, welke ik steeds van U mocht ondervinden bij de voltooiing van dit proefschrift.

Hooggeleerde Damsté, Uw colleges in humanistischen geest gegeven, zullen steeds in mijn herinnering blijven leven.

Hooggeleerde Bolkestein, U ben ik erkentelijk voor Uw boeiend onderwijs en voor de belangstelling, die U in mijn studie getoond hebt.

Dankbaar voel ik mij gestemd, Hooggeleerde Ovink, dat ik door U ben ingewijd in de philosophie der Grieken.

Ook U, ZeerGeleerde van Hoorn, wordt hier mijn oprechte dank gebracht.

INHOUD

Bladz.

Inleiding 1

Eerste Hymne 6

Tweede Hymne 57

Tekst der Hymnen 119

INLEIDING

In Mei 1893 werden door de Franschen te Delphi onder de overblijfselen van den thesaurus der Atheners fragmenten van eenige hymnen gevonden, voorzien van muzieknoten. Het waren vier groote fragmenten en een aantal kleinere. Zij werden het eerst door Weil besproken in het Bull. de Corr. Hell. van 1893. Onder de grootere waren er twee, die door Weil met de letters A en B werden aangeduid, en door hem tot één gedicht gecombineerd. Het fragment A is 0.38 m. hoog, 0.49 m. dik. Het is links en rechts gebroken. Fragment B is eveneens 0.38 m. hoog, 0.49 m. dik en 0.41 m. breed. Links is het ongeveer onbeschadigd, rechts geschonden. De hoogte der letters van beide fragmenten is 7 mm., de gemiddelde breedte 12 mm.; de ruimte tusschen de regels is 13 mm.

Weil nam eerst aan, dat B onder A geplaatst was geweest, en dus het tweede gedeelte van de hymne uitmaakte. De ware plaatsing is opgehelderd door Pomtow, Rhein. Mus. 1894, die aantoonde, dat B en A naast elkaar geplaatst zijn geweest, en wel zoo, dat A het vervolg is van B. Zoodoende begint het gedicht met den aanroep der Muzen. Ook was hiermee het opschrift duidelijk geworden, hetwelk boven B begon en boven A doorliep. Beide fragmenten passen in den thesaurus-muur, op den tweeden steen van het metselwerk boven de orthostaten, gerekend vanaf de Zuid-ante.

De plaats in den tempelmuur vindt men afgebeeld in de Fouilles de Delphes III 2, pl. 16.

De overige fragmenten werden door Homolle en Bourguet tot één geheel gecombineerd [1]). Men vindt een afbeelding van deze combinatie in de Fouilles de Delphes III 2, p. 158. Alle fragmenten zijn afzonderlijk weergegeven op plaat X. De hymne was gehouwen op een steen, 0.61 m. hoog en 0.80 m. breed; deze steen was de tweede der orthostaten links van de Zuid-ante; men ziet de plaats afgebeeld op plaat 16 in de Fouilles de Delphes. De hoogte der letters is 7—8 mm., de gemiddelde breedte 10 mm.; tusschen de regels was een ruimte van 13—14 mm.

Bij het schiften der fragmenten konden de muzieknoten helpen, daar in de twee hymnen van twee verschillende notensystemen gebruik werd gemaakt. Zoodoende bleek, dat nog twee fragmenten tot de eerste hymne behoorden, waarvan echter de plaatsing onzeker is. Eén fragment, waarop geen noten voorkomen, behoort niet tot deze hymnen.

De beide gedichten bevinden zich thans, de fragmenten gecombineerd, in het museum te Delphi. Photo's ervan vindt men, behalve in de Fouilles de Delphes, ook in het Bull. de Corr. Hell. van 1893 en 1894.

De afdrukken, waarvan ik gebruik maakte, werden mij gezonden door de vriendelijke bemiddeling van den heer Roussel te Athene. Ze werden in het museum te Delphi gemaakt.

Nadat Weil de eerste uitgave der fragmenten in 1893

[1]) Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres 1894, p. 352.

had gegeven, schreef kort daarop Crusius in den Philologus suppl. 1894, deel LIII over de pas gepubliceerde Delphische hymnen. Over Pomtows onderzoekingen werd reeds gesproken. In 1894 volgde toen in het Bull. de C. H. de volledige publicatie van de tweede hymne; ook werd daarin de juiste volgorde der fragmenten A en B aangegeven. De muziek vond een zaakkundige behandeling, eveneens in het B. C. H., door Th. Reinach. Een definitieve uitgave der Franschen volgde in 1912, in de Fouilles de Delphes III 2. In 1913 gaf G. Colin eenige opmerkingen betreffende deze inscripties in Comptes rendus de l'académie des inscriptions. Intusschen waren zij ook uitgegeven door A. Fairbanks, A study of the Greek paean (1900), Appendix. Fairbanks bracht echter geen veranderingen in de oorspronkelijke aanvullingen van Weil. Vervolgens werden de hymnen nog eens uitgegeven door Powell, Collectanea Alexandrina, reliquiae minores poëtarum Graecorum aetatis Ptolemaicae (1925). Men vindt ze ook afgedrukt in de Anthologia Lyrica, ed. E. Diehl (1925). Behalve Reinach heeft K. von Jan de muziek van de hymnen behandeld in Musici scriptores Graeci 1895 en in Melodiarum reliquiae 1899. Verdere bibliographie vindt men in de Fouilles de Delphes III 2, p. 149.

Wat de criteria voor de aanvullingen betreft, de inscripties zijn niet στοιχηδόν geschreven. Van het fragment B varieert het letteraantal op de regels, doordat de steenhouwer deze niet altijd vol schrijft. Hij breekt soms af midden in een woord, zonder dat gebrek aan ruimte hem daartoe noodzaakt. Maar het aantal is gewoonlijk niet méér

dan 33. Het aantal letters der tweede hymne op één regel stijgt wel tot 40. De letters zijn vrij regelmatig. Het tweede been van de Π is dikwijls zeer lang, de Σ staat recht; de Z heeft dezen vorm: I, welke, naar Dittenberger zegt, in het einde der tweede eeuw een mededinger krijgt in Z en door dezen vorm in de eerste eeuw verdrongen wordt; de apices zijn dik. Bij de aanvullingen moet men niet uit het oog verliezen, dat de klinkers dikwijls dubbel geschreven of in hun onderdeelen ontbonden worden. Ook moet men er aandacht aan schenken, dat de geaccentueerde lettergreep van een woord niet gezongen wordt op een lageren toon dan eenige andere lettergreep van het woord [1]).

Het metrum bestaat uit cretici met oplossingen, en wel zoo, dat de eerste lange wordt opgelost (paeon IV), of de laatste (paeon I). Soms vindt men den pentabrachys.

De cretici volgen elkaar onafgebroken op. Crusius doet pogingen, bepaalde cola aan te wijzen. Over het algemeen waren de cretici κατὰ στίχον nu juist niet gebruikelijk in de oudheid. Men vindt ze bij Aristophanes, Acharn. 976 sqq., nl. paeonische tetrameters. Simmias gebruikte ook den creticus, met veel oplossingen (fr. 4). Hephaestion (p. 42) vermeldt den pentameter bij den comicus Theopompus en den katalektischen hexameter bij Alcman.

Wat het aesthetisch karakter van de paeonische verzen betreft, dit is enthousiast cf. Aristides p. 98M: τοὺς ἐν ἡμιολίῳ λόγῳ θεωρουμένους ἐνθουσιαστικωτέρους εἶναι συμβέβηκεν; Strabo X p. 480c: συντονώτατος; Anon. Ambros.

---

[1]) Reinach, Fouilles de Delphes III 2 p. 149.

Anecd. Var. I p. 228: δρόμιος, ὑπορχηματικός. Gleditsch [1]) schrijft van den creticus: „er hat einen raschen, ungestümen, ja feurigen Gang und eignet sich für lebhaften Tanz. Der Name παιών weist auf seine Entstehung im Apollodienste hin, der Name κρητικός auf seine älteste Pflegestätte." Cf. Hephaestion p. 216 r. 2 sqq.: κρητικὸς δέ, ὅτι ὑπὸ Κρητῶν εὑρῆσθαι δοκεῖ· ἐκεῖνοι γὰρ πρῶτοι τοῦτο τὸ γένος τῆς ῥυθμοποιίας ὀρχήσει τὴν βάσιν ἀπαρτίζοντες ἐποίουν.

In het laatste gedeelte van de tweede hymne, de smeekbede, en naar ik meen, ook in dat van de eerste, worden de cretici vervangen door glyconeeën.

---

[1]) Metrik der Griechen p. 160 sqq.

EERSTE HYMNE

Deze hymne bestaat uit twee fragmenten, A en B geheeten; later heeft men (nadat Pomtow [1]) er het eerst op gewezen had, dat de twee gedeelten op kolommen naast elkaar gestaan hebben) ingezien, dat B het eerste gedeelte vertegenwoordigt en A het tweede. Zoodoende vangt de hymne, evenals de tweede, van Limenius, aan met een aanroep tot de Muzen gericht.

Het opschrift strekt zich boven beide fragmenten uit. Boven B leest men nog: ιστονθεον ο ε en boven A: ηναιος. Dus is de hymne gedicht door een Athener. De naam van den dichter is niet bekend. Reinach [2]) vulde dit opschrift aldus aan [ἄισμα μετὰ κιθάρας ε]ἰς τὸν θεὸν ὃ ἐ[ποήσε .... Ἀθ]ηναῖος. Nu is ἄισμα μετὰ κιθάρας, zooals de uitgevers zelf zeggen „un terme vague". Ze werpen de termen παιάν en προσόδιον op, maar voegen er bij, dat dit laatste woord niet bij een Cretische hymne zou passen.

Ik zou met deze hymne eens die van Limenius willen vergelijken. Om te beginnen zijn de metra van beide dezelfde: de Cretische versmaat met oplossingen. Wat den inhoud betreft, vindt men bij Limenius het volgende schema:

Aanroep der Muzen; uitnoodiging om Apollo te bezingen

[1]) Rheinisches Museum 1894.

[2]) Fouilles de Delphes III 2, 1912.

r. 1—4; geboorte van Apollo r. 5—7; uitwerking van diens geboorte op de natuur r. 8—11; tocht van Apollo van Delos over Athene naar Delphi r. 12—13; begroeting van den god 14—15; verklaring van de benaming paean 16—19; aanroep tot Apollo r. 20—21; herinnering aan den bouw van den tempel r. 21—23; het dooden van Tityus r. 24—25 en r. 1 van fragment D; het dooden van de slang r. 2—4; het verslaan der Galliërs r. 4—6.

Vergelijken we deze inhoud nu met die van de eerste hymne: r. 1—4 aanroep der Muzen, om Apollo te bezingen; r. 4—8 Apollo komt te Delphi; r. 9 de Pythais is aanwezig; r. 10—15 offer en muziek; fragm. A: Apollo als voorspeller r. 1—3; het dooden van den draak r. 4—7; het verslaan der Galliërs r. 8—9.

Beide gedichten beginnen met de uitnoodiging, tot de Muzen gericht, om Apollo te bezingen. Apollo begeeft zich in beide naar Delphi. Hij wordt geëerd door het bezingen zijner heldendaden, waarvan de voornaamste zijn: het dooden van de slang en het verslaan der Galliërs. Limenius is bij het vermelden der heldendaden uitvoeriger; verder vermeldt hij de geboorte en de tocht naar Athene, tevens hierdoor wijzend op den band tusschen Delos en Athene. Limenius is er nog meer op uit, de Atheensche traditie naar voren te brengen. Bovendien heeft hij van zijn onderwerp meer werk gemaakt, iets wat niet verwonderen kan; want zijn hymne is uitgevoerd bij de Pythaïs van 128/7. In dat jaar hadden de Atheners zich zeer ingespannen, om hun zending zoo schitterend mogelijk te doen zijn. Limenius zal een zekere reputatie genoten hebben; hij was ook muzi-

kaal ontwikkeld. De dichter van de eerste hymne maakt het wat eenvoudiger; slechts op één punt is hij bepaald uitvoerig, en dan ook op zijn best: wanneer hij vermeldt, dat de Pythaïs daar is, en dat het offer gebracht wordt. 't Is alsof hij er speciaal op wijzen wil: daar is de Pythaïs weer. Maar over het algemeen is de opzet van beide hymnen, evenals de versmaat, dezelfde. De tweede wordt παιάν genoemd; men heeft dit woord met vrij groote zekerheid aangevuld. Dan is de eerste ook een παιάν; en dit woord moet dus, om te beginnen, in het opschrift aangevuld worden.

De laatste episode van Limenius' gedicht is waarschijnlijk terecht προσόδιον geheeten. Deze episode begint na de vermelding van de heldendaden van Apollo, speciaal het verslaan der Galliërs. Wat is nu natuurlijker dan dat ook in de eerste hymne, na de vermelding der Galliërs, zulk een epiloog volgt, evenals de slotepisode van Limenius, een smeekbede, die dan geschikt begint met de woorden: 'Αλλ' ἰὼ γεένναν enz. [1]). Weil vulde het begin van de smeekbede bij Limenius aan met de woorden: 'Αλλ' ὦ Φοῖβε [2]) en Timotheus, Perzen, begint zijn smeekbede: 'Αλλ' ἑκαταβόλε Πύθι'. Men zou dan ook in de epiloog van deze hymne een glyconeisch metrum kunnen aannemen.

Dus zou ik boven dit gedicht willen lezen: [παιὰν καὶ προσόδιον ε]ἰς τὸν θεὸν ὃ ἐ[πόησε enz.] Volgens Reinach is er

---

[1]) De dichters van paeans hadden de gewoonte, een smeekbede aan hun gedicht toe te voegen. Cf. Aelius Aristides Or. 14 ad fin.: κράτιστον οὖν, ὥσπερ οἱ τῶν διθυράμβων τε καὶ παιάνων ποιηταί, εὐχήν τινα προσθέντα οὕτω κατακλεῖσαι τὸν λόγον.

[2]) Bull. de Corr. Hell. 1894.

nu nog slechts plaats voor vier of vijf letters. Dat is niet veel voor een naam, maar het kan toch. De vadersnaam wordt niet genoemd.

Wat de dateering van de beide hymnen betreft, die van Limenius is gedateerd door Colin in het jaar 128 [1]). Colin las nl. het eerst in het opschrift boven die hymne: ΝΛΙΜΗΝΙ ... OINO, Limenius, zoon van Thoinos [2]). Deze Limenius wordt genoemd in een inscriptie [3]), die een decreet van Delphi behelst, ter eere van de τεχνῖται περὶ Διόνυσον van Athene. Limenius was een κιθαριστής, en één van de technitai. Deze inscriptie slaat op de Pythaïs van het jaar 128/7, toen Dionysius te Athene archont was. Naast Limenius wordt zijn broer genoemd, Thoinos, zoon van Thoinos. Thoinos deed een voorstel in het jaar 131 (I. G. II² 977). Behalve deze redenen pleit ook de inhoud van de 2e hymne voor haar uitvoering in het jaar 128. In de bewuste inscriptie leest men r. 11: καὶ τοὺς ἀισομένους τὸν παιᾶνα εἰς τὸν θεόν: dèn pean, welke in een andere, soortgelijke inscriptie [4]), genoemd wordt τὸν πάτριον παιᾶνα. Dè pean nu van het jaar 128 is die van Limenius.

Maar in welk jaar moet de eerste hymne gedateerd worden, welke eveneens voor een πάτριος παιάν kan doorgaan? Deze vraag hangt samen met de questie, of de hymne gezongen is door de technitai of door een ander koor. Colin zegt [5]): „Ces

---

[1]) G. Colin, Comptes rendus acad. Inscr. 1913 Nov.
[2]) Zie ook G. Colin, Le Culte d'Apollon Pythien p. 130.
[3]) Fouilles de Delphes III 2, 47 Ditt.³. 698.
[4]) Colin, Le Culte d'Apollon P. no. 49.
[5]) Ibid. p. 130.

deux hymnes ont certainement été exécutés par les technites; à eux aussi doit sans doute en être attribuée la composition." Maar waarop baseert Colin dit voor de eerste hymne? Ibid. p. 130: „En terminant, il est assez curieux de constater que les deux hymnes retrouvés à Delphes sur le Trésor des Athéniens, avec accompagnement de notes de musique, font mention l'un et l'autre des artistes dionysiaques d'Athènes. Dans le premier nous voyons „tout leur essaim" prendre part à la théorie et venir célébrer par ses chants le fils de Zeus." Dit steunt alleen op de woorden ὁ δὲ τ[εχνιτ]ωῶν πρόπας ἑσμός. Het beslissende woord: τ[εχνιτ]ωῶν is aangevuld. En alleen Colin leest de T; Weil [1]) las: [θε]ω[ρ]ῶν; Reinach [τεχνιτ]ωῶν. Ook Powell [2]) schrijft [τεχνιτ]ῶν. Crusius [3]) wilde νεώρων lezen; Phot. Hesych. νέωρον· νέον. „De schare der jongelingen" zou hier desnoods wel kunnen, maar νέωρος is 'n ongewoon woord. De beste aanvulling schijnt θεωρῶν. Want, neemt men aan, dat de τεχνῖται deze hymne gezongen hebben, dan moet ze in hetzelfde jaar zijn uitgevoerd, als die van Limenius. Want bij de Pythaïs van 138/7 waren de τεχνῖται zeker niet vertegenwoordigd. Anders zouden ze genoemd zijn in de opsomming van den stoet der pythaïsten in de betreffende inscripties [4]). Bovendien zijn de τεχνῖται eerst in 130 in hun oude rechten hersteld. Dus kan de hymne niet in 138/7 gezongen zijn door

---

[1]) Bull. de Corr. Hell. 1893.

[2]) Collectanea Alexandrina, p. 143.

[3]) O. Crusius, Die delphischen Hymnen, Suppl. Philologus LIII 1894.

[4]) Fouilles III, 2, no. 7, 11, 23, 29.

de τεχνῖται. Evenmin is ze later uitgevoerd dan 128/7. Want de eerstvolgende Pythaïs valt omstreeks het jaar 106. En dat zou te laat zijn, naar het schrift van de hymne te oordeelen. Colin wil dan ook beide hymnen aan hetzelfde jaar toewijzen[1]): „J'y rattacherais volontiers aussi le premier hymne; car je ne m'explique pas sans cela le δὲ assez insolite qui se lit avec certitude dans l'intitulé du second. D'ailleurs l'écriture des deux hymnes est à peu près la même et ils sont gravés l'un au dessus de l'autre sur le trésor des Athéniens." Ook Boëthius[2]) wil beide hymnen in hetzelfde jaar plaatsen; hij voegt er bij, dat de opzet van deze hymne is als die van Limenius; maar dat pleit er juist tegen om ze aan één jaar te verbinden. Zooals Colin zegt, verschilt het schrift niet veel, zoodat het tijdsverschil niet groot kan zijn, hoewel men het op een paar jaren niet zeggen kan. Wat het woordje δὲ betreft: dat wijst er, meen ik, niet op, dat de twee inscripties tegelijk zijn aangebracht, of dat ze uit hetzelfde jaar zijn. Alleen moet, dunkt me, de tweede later dan de eerste gehouwen zijn. Dat kan zijn onmiddellijk daarna; maar ook met een tusschenpoos. Want men kan aannemen, dat de steenhouwer, toen hij den eersten paean zag staan en den tweeden moest houwen, op eigen houtje het woordje δὲ heeft ingevoegd. Mogelijk blijft dus, dat de hymne uit hetzelfde jaar is of uit het jaar 138/7. Dat echter de technitai in 128 twee paeans zouden gezongen hebben, met dezelfde opzet, terwijl in de desbetreffende inscriptie staat τὸν παιᾶνα, lijkt me onmoge-

[1]) Comptes rendus Nov. 1913.

[2]) A. Boëthius, Die Pythaïs, p. 87.

lijk. Men zou zich echter kunnen denken, dat de paean van Limenius door de technitai werd uitgevoerd; en dat deze hymne werd gezongen door de πυθαΐσται παῖδες, welke in den stoet voorkomen van 128/7, met hun koorleeraren. Waarschijnlijker lijkt het me echter, dat deze hymne van het jaar 138/7 is, en door de πυθαΐσται παῖδες werd gezongen, die ook in dien stoet voorkomen met hun koorleeraren. Men zou zich kunnen afvragen, waarom dan de παῖδες den πάτριος παιάν in 138 zongen, en de τεχνῖται in 128. Het antwoord is heel eenvoudig: in 138 had men alleen het koor der παῖδες beschikbaar; in 128 echter, toen de τεχνῖται meegingen, werd, zooals natuurlijk is, de πάτριος παιάν door het beste koor, waarover men beschikken kon, dat van de τεχνῖται, gezongen. A. Boëthius [1]) heeft meer dan waarschijnlijk gemaakt, dat de Pythaïs van 138/7 de eerste was na vele jaren: „Die Uebereinstimmende zeitliche Gruppierung der erhaltenen Inschriften beruht nicht auf einem Zufall; sie zeichnet vielmehr ganz zutreffend die Geschichte der Pythaïs." Ibid. p. 56: „Von dem Zeugnisse des Inschriftenbestandes ganz abgesehen, finde ich keine Zeit [2]), in welche eine Wiedererweckung einer altväterischen Gewohnheit wie der jetzt behandelten besser passen würde." Ibid. p. 57: „All dem zufolge scheint es mir offenbar, dass die Erneuerung der Pythaïs der Zeit nach der Zerstörung Korinths angehört, dass folglich die Pythaïs-theoria des Jahres 138/7 wahrscheinlich gerade die erste nach der Zwischenzeit war." Mij lijkt voor de eerste hymne de Pythaïs van 138/7 het

[1]) Die Pythaïs p. 53 sqq.

[2]) 2e helft 2e eeuw.

best te passen. Op één plaats is de dichter uitvoerig; daar wil hij de nadruk leggen op het feit, dat de Pythaïs er is. Voor welk jaar zou dat beter passen dan voor 138/7, toen de Pythaïs voor het eerst na vele jaren weer te Delphi kwam?

Alles nog eens samenvattende wil ik de eerste inscriptie in het jaar 138 plaatsen. De twee inscripties verschillen dan dus ongeveer tien jaar, hetgeen, hoewel de schrijfwijze groote gelijkenis vertoont, toch best mogelijk is. Dan moet men aannemen, dat het jongenskoor de uitvoerder van deze eerste hymne was, en dat de laatste regel van B met [θεωρ]ῶν moet worden aangevuld.

M M Y M
r. l. ναβαθυδενδροναιλα

Boven de versregels leest men de zgn. vocale noten, de gewone letters van het alphabet. Het andere systeem, de instrumentale noten, is misschien afgeleid van een archaïsch alphabet. Deze noten vindt men boven de hymne van Limenius. Reinach [1]) schrijft: „Les deux systèmes s'employaient indifféremment, comme le prouvent les hymnes delphiques. Cependant lorsqu'on notait à la fois le chant et l'accompagnement d'un air, les notes alphabétiques ioniennes étaient réservées au chant, les autres à la partie instrumentale. De là les expressions consacrées de notation vocale, notation instrumentale (σήματα τῆς λέξεως, τῆς κρούσεως)." Ongetwijfeld wijst het voorkomen van instrumentale noten boven de hymne van Limenius erop, dat men op instrumentaal notenschrift zong. Maar zou het feit, dat de eerste hymne waar-

[1]) La musique grecque p. 161.

schijnlijk door jongens gezongen werd, niet het verschil in schrift verklaren tusschen de beide hymnen. Zeker was het vocale notenschrift met de gewone alphabetletters gemakkelijker te leeren. De τεχνῖται daarentegen waren geschoolde musici, en kenden bijgevolg beide systemen.

Aan het begin van den regel ontbreekt een stuk; deze lacune werd door Weil en Reinach slechts gedeeltelijk aangevuld met: [Ἑλικῶ]να, zeker een goede aanvulling, maar niet lang genoeg. Colin: [δεῦρ' ἴθ' Ἑλικῶ]να, Crusius: [κέκλυθ' Ἑλικῶ]να, hetgeen beter met de beschikbare ruimte overeenkomt. Δεῦρ' ἴθ' schijnt in verband met μόλετε van regel 3 eenigszins overladen. Beter is κέκλυθ', dat aan het begin van smeekbeden bij Homerus gewoon is. Crusius voert ook een plaats bij Pindarus aan: Pyth. IV 13: κέκλυτε, παῖδες. Crates (Bergk 1): Μνημοσύνης καὶ Ζηνὸς Ὀλυμπίου ἀγλαὰ τέκνα, Μοῦσαι Πιερίδες, κλύτέ μοι εὐχομένῳ. Dezelfde aanroep vindt men bij Solon 12 (Hiller).

Achter αιλα vulde men niets aan, wel op de volgende regel [χετε], dus λά[χετε]; λάχετε is zeker het juiste woord. Beter is het misschien, zooals Weil deed, op dezen regel nog λά[χε] te schrijven: er schijnt ruimte voor. Λαγχάνειν gezegd van goden, die door lotsbeschikking een bepaald deel der aarde hebben gekregen, is bekend, cf. Plato Timaeus 23d, van Athene: ἣ τήν τε ὑμετέραν πόλιν ἔλαχεν. De Muzen hooren volgens de oudere overlevering thuis in Pierië, de landstreek ten N. van den Olympus; Hesiodus en de Delphische traditie verplaatsen ze naar den Helikon. Dikwijls heeten ze Ἑλικωνίδες b.v. Kaibel Epigr. 926, 13: Μούσαις Ἑλικωνίσι of Ἑλικωνιάδες b.v. Pind. Isthm. 2, 50. De Helicon wordt

ook door Limenius vermeld als woonplaats der Muzen r. 3: Πιερίδες, αἳ νιφοβόλους πέτρας ναίεθ' [Ἑλι]κωνίδ[ας]. De toppen van den Helicon waren met sneeuw bedekt, maar langs de hellingen waren liefelijke weiden en bosschen; bronnen ontsprongen er. Er was een τέμενος van de Muzen met beroemde beelden [1]).

Βαθύδενδρος is een passend epitheton voor den Helicon, cf. Callimachus h. op Delos 81: ὡς ἴδε χαίτην σειομένην Ἑλικῶνος. Het is een dichterlijk woord. Men vindt het op meerdere plaatsen bij Nonnus; b.v. XIII 184: καὶ τέμενος βαθύδενδρον. Plut. Mor. p. 1104E haalt de woorden van een dichter aan: ἔπειτα κείσεται βαθυδένδρῳ ἐν χθονὶ συμποσίων τε καὶ λυρᾶν ἄμοιρος. De Scholiast op Pind. Pyth. I 27 zegt: Αἴτνας ἐν μελαμφύλλοις κορυφαῖς· μελάμφυλλος· πολύδενδρος· ἡ γὰρ τῶν δένδρων πυκνότης βαθεῖαν ἐργάζεται τὴν ὕλην. Men vergelijke nog βαθύξυλος, Eur. Bacchae 1138: ὕλης ἐν βαθυξύλῳ φόβῃ; βαθύσχοινος Il. IV 383: Ἀσωπὸν δ' ἵκοντο βαθύσχοινον.

Θ M I M Y M

r. 2. ε..βρομουουθυγατρεσευωλ

Weil vulde achter λά[χετε] aan [Διὸς]. Het volgende woord moet ἐ[ρι]βρόμουου gelezen worden. Ἐρίβρομος is anders een epitheton van Dionysus, niet van Zeus. Hom. h. 7, 56: Διόνυσος ἐρίβρομος; id. h. 26, 1; Panyass. fr. 13, 2 (Kinkel); Anacreon fr. 11 (Bergk): ἐρίβρομε Βάκχε; Orph. h. 30, 1; 45, 4; Dionys. per. 576: ἐρίβρομον Εἰραφιώτην; Orph. h. 48, 2. Pindarus gebruikt het ook van de aarde: Pyth. VI 3; van de wolken Pyth. VI 11; ook in de Orph. h. staat ἐρίβρομοι νεφέλαι 20, 3; Constant. Manasse Anat. 4, 45: Μικρὸς σπιν-

[1]) Paus. IX 29–31.

θὴρ ἐρίβρομον καμῖνον ἀνακάει. Naar de beteekenis kan ἐρίβρομος even goed van Zeus als van Dionysus gebruikt worden. Weil wees reeds op het woord ἐριβρεμέτης, een epitheton van Zeus Il. XIII 624: Ζηνὸς ἐριβρεμέτεω. Omgekeerd staat ἐριβρεμέτης in de Orphische hymnen van Iakchos 48, 3 en van Eubouleus 28, 8.

Voor Διὸς θύγατρες cf. θύγατρες Διὸς Theocr. id. 16, 101; ἐννέα θυγατέρας μεγάλου Διὸς ἀγλαοφώνους Proclus h. 3, 1. Weil vulde op het eind van den regel aan εὐώλε[νοι].

Εὐώλενος, een dichterlijk woord, vindt men bij Pindarus Pyth. 9, 17: εὐώλενον Κυράναν; Eur. Hipp. 605: τῆς σῆς δεξιᾶς εὐωλένου; Timotheus Perz. 137: εὐωλένους τε χεῖρας ἀμφέβαλλον; fragm. adesp. 140 (Bergk): Κλωθὼ Λάχεσίς τ' εὐώλενοι.

Θ I M I M Y M Y
r. 3. μολε..νομαιμονιναφοιοιβονωιδαε

Weil en Reinach lazen μόλε[τ]ε, en συνομαιμον volledig. Men neemt aan, dat συνομαιμον van het woord συνόμαιμος is, niet van συνομαίμων; want de melodie daalt op μαι; en de lettergreep, die het accent heeft, kan niet een lagere toon hebben, dan de overige van hetzelfde woord. Συνόμαιμος staat Orph. Arg. 1191; epigr. inter Marm. Oxon. p. 78: οἱ δισσοὶ συνόμαιμοι; schol. op Eur. Alc. 410. Συνομαίμων komt bij de vroegere schrijvers al voor: Aesch. Prom. 410; Eur. I. T. 848; Hel. 640.

Op het eind van den regel vulde Weil aan: ωιδαε[ι]; op den volgenden regel staat σι: De componist ontbindt de tweeklanken, waarbij hij de klanken, die de stem bij het rekken der syllabe doorloopt, tracht te beschrijven. De

tweeklanken worden dan aldus door hem gesplitst:

αι	αιει of αει
ει	ειει
οι	οιοι
αυ	αου
ευ	εου
ου	ουου.

Dus worden ει, οι en ου eenvoudig verdubbeld; αι, αυ en ευ in hun onderdeelen ontbonden. Voor αι staat op drie plaatsen αιει (ἀγακλυταιεῖς, αιεῖθει en εὐχαιεῖσι); op twee αει (ᾠδαεῖσι en αειόλοις). Ook schrijft hij, evenals Limenius, sommige klinkers dubbel; en wel niet alleen, die van nature lang zijn, maar ook, die voor twee of meer medeklinkers staan, maar niet voor muta c. liquida. Hij volgt dus in de schrijfwijze zooveel mogelijk de muziek.

M F Φ Y F Θ Ʊ Ѧ Ʊ

r. 4. σιμελψητεχρυσεοκομανοσαναδικορυν

Χρυσεοκόμης staat bij Aristot. rhetor. 3, 8 (Bergk fr. 27): χρυσεοκόμα Ἑκατε, παῖ Διός, een aanhaling uit een dichter. Er komen echter vele andere samenstellingen met χρυσεο- voor b.v. χρυσεοσάνδαλος van ἴχνος Eur. I. A. 1042; χρυσεοστέφανος Eur. Ion. 1085; χρυσεοβόστρυχος Phoen. 191. Men behoeft dus niet met Crusius te vermoeden, dat χρυσεοκόμης voor de Cretische maat gevormd is. Χρυσοκόμης komt veel voor, veelal, hoewel niet uitsluitend, als epitheton van Apollo. Cf. Eustath.: χρυσεοκόμης· ὁ ξανθὴν κόμην ἔχων διὰ τὸ χρύσιζον τῆς ξανθότητος (432, 27). Herodotus gebruikt het woord van de goudachtige kleur van den vogel Phoenix, II 73.

Op het einde van den regel staat δικορυν, op het begin van den volgenden α. Vóór de A is nog ruimte voor één letter. Men moet δικόρυνβα lezen [1]). Δικόρυμβος komt voor bij Philostratus: δικόρυμβον ὄρος d. i. met twee toppen, en bij Lucianus Charon 5d, eveneens van den Parnassus. Het woord is een samenstelling van κόρυμβος, wat beteekent: uitsteeksel, b.v. van schepen: Aesch. Perz. 406:

ἦρξε δ' ἐμβολῆς Ἑλληνικὴ
ναῦς, κἀποθραύει πάντα Φοινίσσης νεὼς
κόρυμβ'.

Aeschylus gebruikt het ook van een heuveltop, Perzen 661:

ἔλθ' ἐπ' ἄκρον κόρυμβον ὄχθου.

Cf. Herod. VII 218: ἐπὶ τοῦ ὄρεος τὸν κόρυμβον.

Zie ook δικόρυφος bij Limenius, eveneens van den Parnassus. Δικόρυμβος is hier het adjectivum bij ἕδρανα, dat in den volgenden regel staat: δικόρυνβα Παρνασσίδος ταᾶσδε πετέρας ἕδρανα. Ἕδρανον is een dichterlijk woord, dat men bij de tragici en latere dichters vindt. Het beteekent: zetel, woonplaats. Orph. h. 18, 3: παμμακάρων ἕδρανον van den Olympus. Ook vager nog: plaats, Eur. Troad. 1078: οὐράνιον ἕδρανον, waar het eigenlijk niets anders is dan een omschrijving van οὐρανός. Zoo is ook hier te vertalen: de twee toppen van deze Parnassische rots.

Crusius vindt de orthographie δικόρυνβα wel vreemd, maar denkt, dat het misschien door het zingen komt. Hij wijst echter terecht op het vele voorkomen van dergelijke schrijfwijzen in inscripties en papyri. Toch kan het aan-

---

[1]) Cf. Weil Bull. 1894 p. 360.

houden van de lettergreep ρυν door de zangstem er ook wel niet vreemd aan zijn.

Θ Ʊ Θ Μ Θ Ι Μ Υ
r. 5. απαρναssιδοσταασδεπετερασεδραναμ

Πετέρας is, zooals Reinach reeds opmerkte, volstrekt geen fout van den steenhouwer, voor πεέτρας, want verdubbeling vóór muta c. liquida komt niet voor. Maar het is een schrijfwijze, veroorzaakt door de melodie.

Υ Μ Υ ΜΙ Θ ΙΘ Γ Ʊ Ѧ Γ
r. 6. γακλυταιεισδεελφισιινκασταλιδοσ

De eerste letter is een Γ. Weil vulde aan: ἔδραν' ἄμ' [ἀ]γακλυταιεῖς. Wie zijn de beroemde Delphische vrouwen? Weil zegt, bij ἀγακλυταιεῖς Δεελφίσιιν, dat de God zich wel voegen moet bij de processie der getrouwen. Crusius denkt aan een bepaald college uit den priesteradel, hydrophoren misschien, zooals ze fungeerden in den cultus van Apollo bij zoenoffers en orakels. Maar er staat duidelijk, dat Apollo met de vrouwen over de hellingen van den Parnassus trekt naar de Castalische bron. Dat past niet best voor een college, dat bij offers en derg. te pas komt, maar ook niet voor een processie van getrouwen. Fairbanks [1]) neemt een college van priesteressen aan, maar vergelijkt ze met de Thyiaden, omdat deze denzelfden dienst aan Dionysus bewijzen, als hier de Delphische vrouwen aan Apollo. Men behoeft ze echter niet met de Thyiaden te vergelijken. Het z ij n de Thyiaden cf. Paus. X 32, 7: αἱ Θυίαδες .... τῷ Διονύσῳ

---

[1]) A. Fairbanks, A study of the Greek paean (Cornell Studies 1900).

καὶ τῷ Ἀπόλλωνι μαίνονται. Zooals hier Apollo, door Delphische vrouwen vergezeld, over den Parnassus komt, zoo bezoekt anders Dionysus met haar den berg, cf. Eur. fr. 752 (Nauck), Hyps.:

> Διόνυσος, ὃς θύρσοισι καὶ νεβρῶν δοραῖς
> καθαπτὸς ἐν πεύκαισι Παρνασὸν κάτα
> πηδᾷ χορεύων παρθένοις σὺν Δελφίσιν.

Arist. Wolken 602 sqq.:

> Παρνασίαν θ' ὃς κατέχων
> πέτραν σὺν πεύκαις σελαγεῖ
> Βάκχαις Δελφίσιν ἐμπρέπων,
> κωμαστὴς Διόνυσος.

Eur. Ion. 714 sqq.:

> ἰὼ δειράδες Παρνασσοῦ πέτρας
> ἔχουσαι σκόπελον οὐράνιόν θ' ἕδραν,
> ἵνα Βάκχιος ἀμφιπύρους ἀνέχων πεύκας
> λαιψηρὰ πηδᾷ νυκτιπόλοις ἅμα σὺν Βάκχαις.

Cf. C. W. Vollgraff, Le péan Delphique à Dionysus [1]): „Apollon aussi avait ses suivantes parmi les filles de Delphes. Les poètes les désignent par les mêmes termes." Cf. Pind. Paean. in Delph. 16: τόθι Λατοΐδαν θαμινὰ Δελφῶν κόραι .... μελπόμεναι; Paean. in Abder. 98: ἀμφί τε Παρνασσίαις πέτραις ὑψηλαῖς θαμὰ Δελφῶν ἑλικώπιδες ἱστάμεναι χορόν.

De dichter heeft hierin de beide goden geïdentificeerd. Dat is niets nieuws, hoewel men het bij een lateren schrijver, zooals deze, nog eerder verwacht. Maar al veel vroeger werden Apollo en Dionysus met elkaar gelijkgesteld, cf. een fragment van Aeschylus 341 (Nauck):

[1]) Bull. Corr. Hell. 1924, p. 116, 1.

ὁ κισσεὺς Ἀπόλλων, ὁ Βακχεύς, ὁ μάντις.

En Macrobius Sat. 1, 18, 6, zegt: Euripides in Licymnio Apollinem Liberumque unum eundemque esse significans scribit:

δέσποτα φιλόδαφνε, Βάκχε, παιάν Ἄπολλον εὕλυρε.

Aeschylus en Euripides geven hier duidelijk de bedoeling te kennen, Apollo en Dionysus te willen identificeeren, terwijl deze dichter, ik zou zeggen argeloos, een attribuut van beide goden verwisselt. Omgekeerd geeft Sophocles Ant. 965 Bacchus de Muzen in zijn gevolg. Op een inscriptie heet Bacchus: Μουσαγέτης.

Volgens Nonnus XIII r. 129—131, deelde Apollo den Parnassus samen met Dionysus:

ἐπεὶ Δαφναῖος Ἀπόλλων
κλῆρον ἑὸν ξύνωσε κασιγνήτῳ Διονύσῳ,
Παρνησσὸν δικάρηνον.

De god komt, na zijn afwezigheid, naar de Kastalische bron. Is een bepaalde afwezigheid bedoeld? Crusius denkt aan den tocht naar de Hyperboreeërs. Beter is het niet aan een bepaalde afwezigheid te denken. De goden zijn aan geen vaste plaats gebonden. Zoo kan ook Apollo zich op verschillende plaatsen ophouden; en al die plaatsen, waar hij vereerd wordt, zijn voor hem plaatsen, waar hij zich kan openbaren, en voor de menschen plaatsen, waar men hem vereeren kan. En hier wordt het zoo voorgesteld, dat Apollo komt, om het offer, dat hem door de Pythaïs gebracht wordt, bij te wonen. Ook door Limenius, in de tweede hymne, wordt de god opgeroepen, om de plechtigheid bij te wonen. Eveneens k o m t, in het verhaal van Justinus

XXIV 8 § 4 Apollo zijn tempel verdedigen tegen de Galliërs: „advenisse deum clamant." Daarom is het ook verkeerd te meenen, dat φρουρεῖν in de hymne van Limenius op Apollo slaat, die het orakel bewaakt; want φρουρεῖν veronderstelt een voortdurende aanwezigheid; en daarvan is geen sprake. Apollo is dan ook niet de opvolger van de slang, maar van Themis of Gè, en de slang is de dienaar van één van deze twee godinnen, voor zoover zij tenminste met het orakel in verband wordt gebracht.

Κασταλίδος. Crusius ziet hier een verband gelegd tusschen de Kastalische bron en het voorspellen. Hij haalt Plutarchus aan, de Pyth. orac. 17 p. 402: τὰς δὲ Μούσας ἱδρύσαντο παρέδρους τῆς μαντικῆς καὶ φύλακας αὐτοῦ παρὰ τὸ νᾶμα καὶ τὸ τῆς Γῆς ἱερόν, ἧς λέγεται τὸ μαντεῖον γενέσθαι κ. τ. λ. Maar deze plaats bewijst heelemaal niet het verband tusschen het orakel en de bron. Bovendien is het volstrekt niet zeker, dat met τὸ νᾶμα de Kastalische bron is bedoeld. 't Is zelfs waarschijnlijker, dat het de Kassotis is, welke dichter bij den tempel gelegen was. Cf. Daremb. s. v. fons: „La Kassotis, de con côté, passait pour inspirer, par les vapeurs qu'elle dégageait, les divinations de la Pythie; et ses eaux, après avoir arrosé les myrtes et les lauriers du péribole, se répandaient, non seulement dans le pronaos, mais jusque dans l'adyton où siégeait la prêtresse (Paus. X 24, 7)." Aan de Kastalische bron werd eerst in lateren tijd profetische kracht toegekend (Nonnus IV 309 sq.: καὶ ὀμφήεντι ῥεέθρῳι Κασταλίης πάφλαζε νοήμονος ἔνθεον ὕδωρ; Lucianus Jup. trag. 30: ἢ Πηγῆς μαντικῆς οἷα ἡ Κασταλία ἐστίν). Zie Pauly. Wiss.: „Die Kastalia lag gleichsam als natürliches Weihwasser-

becken vor dem Eingang in den heiligen Bezirk Apollons; in ihr wuschen die Diener des Heiligtums ihre Haare, bevor sie den Tempel betraten (Eur. Ion. r. 94—97; Phoen. 221—225). Auch die Besucher des Tempels besprengten sich vielleicht mit dem heiligen Wasser (Heliod. Aethiop. II 26: καὶ Κασταλίαν αὐτήν, ἣν δὴ καὶ περιρραντήριον ἐποιησάμην, ἐπὶ τὸν νεὼν ἔσπευδον); auch zur Reinigung des Tempels diente er (Eur. Ion 147—148). Mantische, profetische Kraft wurde dem Wasser erst in späterer Zeit beigelegt." Nu de zaken zoo staan, lijkt het veiliger in de woorden: Κασταλίδος εὐύδρου νάματ' ἐπινίσεται geen verband te zien tusschen de Kastalia en de mantiek. De menschen, die het τέμενος van den god naderden, passeerden, zooals natuurlijk was, de Kastalische bron, en besprenkelden zich daar, ter reiniging. De dichter heeft Apollo dezelfde route laten maken, zonder eenige bijgedachte aan de voorspellingskunst, gelijk Panyassis Heracles zijn weg laat nemen:

Παρνησὸν νιφόεντα θοοῖς διὰ ποσσὶ περήσας
ἵκετο Κασταλίης Ἀχελωΐδος ἄμβροτον ὕδωρ.

Fairbanks (paean) neemt aan, dat de god zich ook zelf hier eerst reinigde, voordat hij het heiligdom betrad. Dat is misschien te veel gedacht. Crusius haalde bij deze plaats Pindarus aan (Pyth. I 39). Φοῖβε, Παρνασσοῦ τε κράναν Κασταλίαν φιλέων, waarbij echter ook geen verband wordt gelegd tusschen de bron en de mantiek.

ΥΦ Υ Θ Γ Λ Μ
r. 7. εουυδρουναματεπινισεταιδελφονανα

Het woord εὔυδρος komt door alle tijden voor, ook in proza, te beginnen bij Herodotus en Pindarus.

Voor Κασταλίδος νάματα cf. Soph. Ant. 1130: Κασταλίας τε νᾶμα. Νᾶμα komt vooral bij de tragici voor; toch gebruikt ook Plato het woord (Critias 111D): ἄφθονα κρηνῶν καὶ ποταμῶν νάματα.

Υ ΜΙ Θ Μ Φ
r. 8. ωωναμααντειειονεφεπωνπαγον

Het eerste woord van den regel werd door Weil aangevuld [πρ]ωῶνα, en dit schijnt de eenige mogelijke aanvulling. Intusschen is het meer een overladen dan een mooie beschrijving: Παρνασσίδος ταᾶσδε πετέρας ἕδρανα .... Δελφὸν ἀνὰ πρῶνα .... μαντειεῖον πάγον. Wat bedoelt de dichter nu met: Δελφὸν ἀνὰ πρῶνα en μαντειεῖον πάγον? Fairbanks teekent aan bij πρῶνα: 'πρῶνα very graphically describes the ridge to the west of ancient Delphi, the Pylaea, on which met the Amphiktyones'. Nu geloof ik wel, dat πρὼν Δελφός een goede beschrijving is van de Pylaea, maar wat een zonderlinge weg om den tempel te bereiken: over den Parnassus, langs de Kastalia en dan via de Pylaea naar het τέμενος! Dat is toch niet denkbaar. Mogelijk is met den πρὼν Δελφός de Hyampeia bedoeld, die van de toppen van den Parnassus het dichtst bij Delphi lag, en waaruit de Kastalia ontsprong. Van de μαντεῖος πάγος zegt Fairbanks: 'the prophetic hill is not more specific than the snow-peaked hill of v. 20.' Toch wel; de μαντεῖος πάγος kan niet anders zijn dan het plateau, waarop de tempel met het orakel lag. Dit was het einddoel van de reis van den god. In regel 20 daarentegen is sprake van den Parnassus (ἀκρονιφής) in het algemeen.

Ἐπινίσσεσθαι vindt men al bij Soph. O. C. 689, maar daar

met den genitivus. Met den accusativus staat het o. a. bij Apoll. Rhod. 4, 817: καὶ γάρ τε θεοὺς ἐπινίσσεται ἄτη; bij Nicander Th. 470: οὔρεα μαιμώσσων ἐπινίσσεται; cf. C. I. A. III 1, 171c: Χαῖρέ μοι ἴλαος ἐπινίσεο ἀμετέραν πόλιν εὐρύχορον, ἰὲ ὦ ἰὲ Παιάν.

Het woord ἐφέπειν in de beteekenis van zich begeven naar, bezoeken, vindt men al bij Hom. Od. 9, 121: κορυφὰς ὀρέων van de jagers; Pind. P. 1, 30: ὃς τοῦτ' ἐφέπεις ὄρος, van Zeus; Apoll. Rhod. II 384: οἰωνοὺς οἳ δῆθεν ἀπειρέσιοι ἐφέπουσι νῆσον ἐρημαίην; Aristonous, paean r. 47: σῴζων ἐφέποις ἡμᾶς, ὦ ἰὲ Παίαν.

Hiermee is de eerste passage teneinde, welke in haar geheel aldus luidt:

[κέκλυθ' Ἑλικῶ]να βαθύδενδρον, αἳ λά[χε-]
[τε, Διὸς] ἐ[ρι]βρόμουου θύγατρες εὐώλ[ενοι],
μόλε[τε συ]νόμαιμον ἵνα Φοιοῖβον ᾠδαε[ῖ]-
σι μέλψητε, χρυσεοκόμαν, ὃς ἀνὰ δικόρυν-
[β]α Παρνασσίδος ταᾶσδε πετέρας ἕδραν' ἄμ'[ἀ-]
γακλυταιεῖς Δεελφίσιιν Κασταλίδος
εὐύδρου νάματ' ἐπινίσεται Δελφὸν ἀνὰ
[πρ]ωῶνα μαντειεῖον ἐφέπων πάγον.

Hoort mij aan, Gij, die den dichtbeboschten Helicon als Uw bezit gekregen hebt, blankarmige dochters van den luiddonderenden Zeus, komt, om Uw broeder Phoebus te bezingen, den goudgelokten, die over deze tweetoppige Parnassische rots met de beroemde Delphische vrouwen de bronnen van de waterrijke Kastalis bereikt, zich over de Delphische klip naar den profetenheuvel begevend.

Nu volgt een passage, waarin de nadruk gelegd wordt

op het verschijnen van de Attische theorie, en de plechtigheden, die daarmee gepaard gaan. Zooals boven reeds vermoed werd, wordt hierom zoozeer de nadruk op het verschijnen van de theorie gelegd, omdat zij de eerste was na vele jaren (138/7). [1])

Γ υ
r. 9. κλυταμεγαλοπολισαθθισευχαιε

Weil vulde het begin van den regel aan met [ἴθι]. Crusius wilde hier liever een mededeelende zin; wat, naar mijn meening, ook inderdaad te verkiezen is. Het zou vreemd zijn, dat, na den aanroep van de Muzen, nu ook nog de theorie werd aangeroepen. Bovendien past een aanroep niet bij de verdere beschrijving. Crusius dacht aan παρά, een te groote aanvulling, of aan παρ'. Dit is onwaarschijnlijk. Reinach stelde ἦν voor: ziedaar. Dit geeft een goede zin; en het woord past in de opening en in het metrum. Men vindt het bij Theocr. 3, 10 ἠνί; bij Herond. Mim. I 4: ἦν ἰδού; meerdere malen in de epigrammen van de Anth. Gr.; ook eenmaal bij Eur. Her. Fur. 867; bij deze plaats zegt Wilamowitz, dat het woord in de comedie gebruikelijk is.

Het woord μεγαλόπολις staat tweemaal bij Pindarus, van steden: Pyth. 2, 1: μεγαλοπόλιες ὦ Συράκοσαι; Pyth. 7, 1: Ἀθᾶναι; Eur. Tro. 1291: ἁ μεγαλόπολις Τροία. Later is het ook een epitheton van Rome, Alexandrië en Antiochië, dus steeds van steden. Hier is het een benaming van de Attische theorie. Maar de stap is niet groot: van de stad

---

[1]) A. Boëthius, Die Pythaïs, p. 57.

naar de bevolking, of liever naar dat deel van de bevolking, dat de stad bij deze gelegenheid vertegenwoordigt.

Wat het gebruik van het woord Atthis betreft (met twee theta's geschreven), zegt Weil, dat Atthis is: Attische vrouw. „Les femmes marchent en tête." De dichter zou dus met Attische vrouw bedoelen: de Attische vrouwen en deze van de geheele stoet alleen aanspreken. 't Is niet te gelooven. Crusius zegt: „dat met Atthis een processie van vrouwen bedoeld is, daarvoor pleit in het vorige κλυταῖς Δελφίσιιν." Maar de Delphische vrouwen vormen slechts Apollo's geleide over de bergen; en dit feit bewijst niets voor de samenstelling van den Attischen stoet. En met den singularis komt Crusius dan natuurlijk evenmin als Weil uit. Daarom vraagt hij zich af, of Atthis misschien de personificatie van den staat of het volk is, en iets dergelijks moet aangevuld worden als φυλή, πόλις, πολιτεία. Maar men kan moeilijk zeggen, dat de staat of een phyle tegenwoordig is. Aanwezig is de theoria, die den staat vertegenwoordigt, en op haar alleen slaan de woorden: [ἦν] κλυτὰ μεγαλόπολις Ἀθθίς. Het woord Atthis wordt gebruikt voor Attische vrouw, voor Attisch land, voor de Attische kroniek. Waarom ook niet voor de Attische theorie? Het verband is natuurlijk duidelijk geweest: het woord theoria behoefde niet genoemd te worden, daar men op den stoet zelf wees. Dezelfde ellips vindt men trouwens bij het woord Πυθιάς of Πυθαΐς cf. Strabo 9, p. 422: ἣ νῦν Ἀθηναῖοι τὴν Πυθιάδα πέμπουσι. Dat dezelfde θεωρία te Athene Πυθαΐς en te Delphi Ἀτθίς werd genoemd, is natuurlijk.

N M O K K Ʊ Ϡ Ʊ
r. 10. σ̣ιφεροπλοιοναιουσατριτωωνιδοσδα

Op het begin van regel 10 meen ik de Σ nog te lezen, en zeker de I, die erop volgt. Er is echter nog plaats vóór de Σ; daarom is het het beste, zooals Weil deed, daarvoor een I te lezen; en op het eind van den vorigen regel achter ευχαιε niets meer. Reinach meende achter ευχαιε nog iets van een I te lezen, Colin niet. Het is wel een vreemde manier, om een woord af te breken. Overigens schrijft de steenhouwer zeer willekeurig nu eens den regel wat verder vol, dan weer breekt hij af, en niet alleen bij het eind van een woord, maar ook middenin, b.v. twee regels verder bij de A van Hephaestus, hoewel daar nog plaats genoeg is.

Op het eind van regel 10 vulde Weil aan δα[πε], op den volgenden regel staat δ̣ον en dan ἄθραυστον.

De woorden εὐχαιεῖσι φερόπλοιο ναίουσα Τριτωωνίδος δάπεδον leveren eenige moeilijkheid op. Weil vertaalde aldus: „Grâce aux prières qu'elles adressent à Pallas, elles habitent un sol ἄθραυστος." Crusius twijfelde aan deze uitlegging, de vraag stellend, of hier een gebed tot Athene wel op zijn plaats is. Hij wil εὐχαιεῖσι onmiddellijk bij παρὰ nemen, of nog liever εὐχαιεῖσι als dativus van begeleidende omstandigheid opvatten. Daarbij haalde Crusius aan Hom. 17, 266: Τρῶες ἰαχῇ ἴσαν en 18, 572: μολπῇ τ' ἰυγμῷ τε ποσὶ σκαίροντες ἕποντο. Echter staat in het eerste geval een attribuut bij ἰαχῇ nl. τόσσῃ en het tweede kan beïnvloed zijn door den dativus ποσί; zoodat geen van beide gevallen gelijk staat met dit. Neen, dan lijkt de opvatting van Weil beter, die toch een goede zin geeft. Mogelijk is het echter ook φερόπλοιο

Τριτωωνίδος bij δάπεδον te nemen en εὐχαειεῖσι bij ναίουσα, een combinatie, die het meest in overeenstemming is met de plaatsing der woorden: door gebeden de bodem van Athene veilig bewonend. Dat er nog een andere opvatting zou kunnen bestaan, daartoe kwam ik door de volgende plaats bij Herodotus (VII c. 141); er is sprake van een orakel, te Delphi aan de Atheners gegeven; de Pythia spreekt:

Οὐ δύναται Παλλὰς Δί' Ὀλύμπιον ἐξιλάσασθαι,
Λισσομένη πολλοῖσι λόγοις καὶ μήτιδι πυκνῇ.

Eenige regels verder staat dan:

Τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς
Μοῦνον ἀπόρθητον τελέθειν.

Pallas smeekt hier dus om behoud voor haar geliefde stad. Zou het niet mogelijk zijn, dat de beden, waarvan in deze hymne sprake is, niet de tot Athene gerichte zijn, maar de smeekbeden, welke zij uit bij Zeus, om een goed lot voor haar uitverkoren stad te verkrijgen. Reinach heeft blijkbaar ook deze opvatting. Immers hij vertaalt: „grâce aux prières de la guerrière Tritonide." Gaat men de vier opvattingen nog eens na, dan is die van Crusius het eerst te verwerpen, die εὐχαῖς als dativus van begeleiding bij ἦν enz. wil nemen. De uitlegging, die εὐχαειεῖσι bij ναίουσα trekt, heeft dit tegen, dat men wel eenige nadere aanduiding bij εὐχαῖς zou wenschen. Tegen de twee andere, die van Weil en de laatste, welke Τριτωωνίδος als genitivus subjectivus opvat, zou de plaatsing van ναίουσα kunnen pleiten; maar overigens verkies ik de laatste, aangezien deze een dieperen zin geeft. Vat men het aldus op, dan komt ook het woord ἄθραυστον bij δάπεδον beter tot zijn recht: Athene maakt dan door

haar bemiddelende smeekbeden de stad ἄθραυστος; εὐχαῖσι hoort in dat geval bij ἄθραυστον.

'Αθραυστος wordt door Hesychius weergegeven met: ἰσχυρός, ὑγιής, ἀβλαβής; ἄθραυστα: ἀπρόσκοπα; dus sterk, veilig, onaangetast. Eur. Cycl. v. 292 gebruikt de uitdrukking ἄθραυστος λιμήν, een veilige haven. Het woord komt veel voor, naar het schijnt, het eerst bij Euripides. Men vindt het ook bij prozaschrijvers; Polybius (2, 22, 5) verbindt: ἄθραυστοι καὶ ἀσινεῖς.

Weil zegt terecht, dat het hier niet (althans niet alleen) op aardbevingen slaat, maar evenmin geloof ik, dat het alleen zou beteekenen: veilig voor den vijand. Weil gaat zelfs nog verder; hij wil het op een bepaalden vijand laten slaan, en wel op de Galliërs. 't Is niet onmogelijk, dat de dichter er aan gedacht heeft, maar toch geloof ik, dat het beter is, het woord heel in het algemeen te nemen: veilig, onaangetast.

Φέροπλος (met epische genitivus) komt nog slechts voor bij Maxim. περὶ καταρχ. 380. Toch geeft het de gewone voorstelling, die men van Athene had, nl. gewapend met schild en lans, goed weer. Φέρασπις wordt als epitheton van Athene gebruikt door Proclus h. 7, 3; ook bij Christod. ecphr. 388. Πάνοπλος staat als epitheton van Athene bij Eur. Hel. 1316; ὁπλοχαρής Orph. H. XXXII 6.

Bij φερόπλοιο teekent Reinach aan, dat het woord inbreuk op den accentregel maakt; want dat de melodie zou moeten stijgen op PO, als de geaccentueerde lettergreep. Om te beginnen lees ik op de eerste syllabe van φερόπλοιο een N, op PO een M, en op ΠΛΟΙ kan evengoed een O als een Θ staan. Daarmee is de moeilijkheid opgelost; want met ach-

tereenvolgens N, M en O stijgt de melodie eerst en zakt dan weer, zoodat het hoogtepunt op de geaccentueerde lettergreep PO valt.

Τριτωνίς als zelfstandig naamwoord komt pas bij latere schrijvers van de 3de eeuw v. Chr. af voor (Lucianus trag. 317; Callim. ep. inc. IX 5 Schneider; AP VI 342, 5; op meerdere plaatsen bij Quint. Sm.). Mogelijk is het een soortgelijk woord als ἕκατος, nl. een liefkoozende verkorting: Τριτωνίς van Tritogeneia; ἕκατος van ἑκατηβόλος.

Δάπεδον is een dichterlijk woord, dat overigens door de geheele oudheid voorkomt. Aristophanes gebruikt het een beetje spottend met het oog op de tragedie (Plut. 515 γῆς ἀρότροις ῥήξας δάπεδον). Men vindt het echter ook bij Xenophon (A. 4, 5, 6, Hip. I 3bis), en bij Herodotus (IV 20).

Θ Γ Μ Γ ΒΓ Κ Μ Γ
r. 11. δοναθραυστοναγιοισδεβωμοιοισινα
Κ Μ ΛΚ Λ Μ Λ Μ Ο Κ
r. 12. φαιστοσαιειθενεωνμηρατἀουρωνομου

I. p. v. αιεΐθε moet men αιεΐθει lezen.

Hephaestus is metonymisch gebruikt van het vuur [1]). Crusius zegt, dat het overigens geen gebruikelijke metonymie is; maar voert toch zelf eenige voorbeelden aan: Soph. Ant. 1006:

ἐκ δὲ θυμάτων
Ἥφαιστος οὐκ ἔλαμπεν.

Archil. 12 (Crusius):

εἰ κείνου κεφαλὴν καὶ χαρίεντα μέλεα
Ἥφαιστος καθαροῖσιν ἐν εἵμασιν ἀμφεπονήθη.

[1]) Cf. Reichenberger: Die Entwicklung des metonymischen Gebrauchs von Götternamen.

Ook bij Empedocles 96, 3; 98, 2 (Diels); E. M. p. 241, 53:

Γρουνοὶ μὲν δαίοντο, μέγας δ' ἥφαιστος ἀνέστη.

Men kan er nog bijvoegen: Il. B 426:

σπλάγχνα δ' ἄρ' ἐμπείραντες ὑπείρεχον Ἡφαίστοιο.

Soph. Ant. 123:

καὶ στεφάνωμα πύργων
πευκάενθ' Ἥφαιστον ἑλεῖν.

Eur. Or. 621:

ἕως ὑφῆψε δῶμ' ἀνηφαίστῳ πυρί: met een vuur, dat geen werkelijk vuur was.

Diod. Sic. I 390; Vorsokrat. (Diels) Aegypt. 60 B7; Prodik. 135.

Dat Hephaestus metonymisch πῦρ beteekent, wordt bevestigd door Dionys. Thrax ἥφαιστος: πῦρ, (461, 7); Photius: ὁ θεὸς καὶ τὸ πῦρ; Eustath.: ὅτι ἀντὶ τοῦ πῦρ ἀκούεται μετωνυμικῶς; E. M.: ὥσπερ γὰρ τὸ πῦρ Ἥφαιστον λέγει (Homerus) ὁμωνύμως τῷ εὑρόντι. Bij al deze getuigenissen kan men toch niet zeggen, dat het een ongebruikelijke metonymie geweest is, evenmin als van Ares = πόλεμος, στρατιά (voorkomend in beide hymnen), hoewel het metonymisch gebruik veel meer in het Latijn voorkomt.

ΜΥΘΙΘΓ ΘΥΟΜΛΜ
r. 13. ουδενιναραψατμοσεσυλομπονανακιδν

Νιν moet hier als dativus gebruikt zijn. 't Is wel ongewoon, maar men vindt het toch bij Pindarus.

Pyth. IV 36: οὐδ' ἀπίθησέ νιν.

Nem. I 66: φᾶσέ νιν δώσειν μόρον.

Ook Orph. Arg. 781: ὅς νιν ἔδοξε.

En bij Callimachus εἰς λουτρὰ Παλλ. 96:

καί νιν Ἀθαναία πρὸς τόδ' ἔλεξεν ἔπος.

In deze gevallen staat het van een persoon; hier slaat het op den geheelen vorigen zin: ἁγίοις δὲ βωμοῖς Ἥφαιστος αἴθε‹ι› μῆρα ταύρων. De accusativus νιν wordt ook voor drie geslachten, enkel- en meervoud gebruikt, evenals μιν.

Ἄραψ staat als adjectivum bij Nonnus 36, 326: θώρηξ Ἄραψ; dat. plur. 26, 23.

Voor Ἄραψ ἀτμός vergelijke men Nonnus Dion. V 29: ἀτμὸς ἀλήτης Ἀσσυρίης λιβάνοιο.

Crusius zegt, dat ἀτμός, een woord, dat eenige malen bij Aeschylus voorkomt, bij dezen schrijver alleen adem beteekent; maar Agamemnon 1270 is het luchtstroom, waar Cassandra zegt:

ὅμοιος ἀτμὸς ὥσπερ ἐκ τάφου πρέπει:

er komt een lucht uit het huis als uit een graf.

Luchtstroom is zeker ook wel de grondbeteekenis van het woord (verwantschap met ἄημι, ἄνεμος). Bij Antiphil. 6 (A. P. VI 250) beteekent het woord geur: εὐώδης ἀτμὸς ἔχει πλοκάμους. Bij Alexis fr. 124, 16: offerdamp. Hesych. ἀτμός: ἡ ἐκ τοῦ ὑγροῦ ἀνάδοσις ἢ καπνὸς ἢ πνοή.

De steenhouwer schreef ΥΛΟΜΠΟΝ; dit zal wel een vergissing zijn.

Naar aanleiding van ἀνακίδν[α]ται teekent Weil aan: „composé nouveau. Le besoin de syllabes brèves ramène plusieurs fois la préposition ἀνά." Maar, zegt Crusius terecht, ἀνασκεδάννυμι en ἀνασκίδνημι vindt men wel, en poëtische bijvormen zonder σ vaak b.v. Herod. VII 140 ἐπικίδνημι. In ieder geval is de samenstelling hier op haar plaats: om-

hoog uiteenwarrelen. Eenige regels verder staat nog ἀναμέλπω, maar die samenstelling is bekend.

Υ Ο Μ Λ Μ ΛΚ Λ Μ
r. 14. ταιλιγυδελωτοοσβρεμωναειολοιοισ

Reinach las op het eind van den regel nog een M, met aarzeling, Weil las deze letter niet.

Λωτός is een gewone benaming voor de fluit bij Euripides; ze werd uit het harde lotushout gemaakt. Hier is haar klank doordringend, helder: λιγύς; cf. Eur. Ἡρακλειδ. 892—93:

ἐμοὶ χορὸς μὲν ἡδύς, εἰ λίγεια
λωτοῦ χάρις ἐνὶ δαιτί.

Anders bij Aristophanes Wolken 313: καὶ μοῦσα βαρύβρομος αὐλῶν, van een diepe klank.

Βρέμω gebruikt men zoowel van de fluit als van de lier: Pind. Nem. 11, 7: λύρα δέ σφι βρέμεται καὶ ἀοιδά.

Αἰόλος beteekent: met variëerende toon.

Μ Υ Ο Μ Λ Μ Γ Λ Κ Γ Μ
r. 15. λεσινωιδαανκρεκειχρυσεαδαδυθρου

[Μέ]λεσιν werd aangevuld door Weil, με op den vorigen regel achter αειόλοιοις.

Κρέκω is, zooals Weil opmerkte, overgebracht van snaarop blaasinstrumenten. Κρέκειν is eigenlijk slaan, en dus het aanslaan van de snaren door het plectrum. Cf. Aristoph. Aves αὐλὸν κρέκουσα (682).

Χρυσέα κίθαρις cf. Pind. Pyth. I 1 χρυσέα φόρμιγξ; men vergelijke ook het epitheton van Apollo χρυσολύρης (Arist. Thesm. 315); Hesychius heeft χρυσοκίθαρις.

Ἡδύθρους komt weinig voor: Eur. El. 703:

Πᾶνα Μοῦσαν ἀδύθροον πνείοντ'.

Als epitheton van Dionysus staat het anon. h. in Ba. 8 (Abel). Andere samenstellingen met θροος zijn er vele; vooral Aeschylus gebruikt ze nog al eens en Nonnus heel dikwijls.

Op het einde van den regel vulde Weil aan [κι-].

K Λ M O Y O M Λ M O Φ Ʊ
r. 16. θαρισυμνοισιναναμελπεται — ωδε

'Αναμέλπω wordt weergegeven door Hesychius met ἀνυμνῶ = prijzen, waarmee overeenstemt Anacreon (41, 2): ἀναμέλψομεν δὲ Βάκχον. Het is dus een lied aanheffen om iemand te prijzen. 'Αναμέλπεσθαι van de cither met ὕμνοις beteekent mogelijk aanheffen voor de liederen, d. w. z. dat de cither alvast met het praeludium begint en de begeleiding heeft. 'Αναμέλπεσθαι is dan in beteekenis te vergelijken met ἀναβάλλεσθαι en ἀνακρούεσθαι.

Volgens Didymus (E. M. 777) werd het woord ὕμνος vooral van verzen gebruikt, die door de cither werden begeleid. Crusius denkt, dat hier, wat het fluitspel betreft, van soloblazers sprake is. Inderdaad stond het fluitspel zonder zang zeer in eere, en het meesterstuk, dat op dit gebied geleverd moest worden, was langen tijd de overwinning van Apollo op den draak; waarbij het fluiten van den draak gelegenheid gaf tot het ten toon spreiden van een zekere virtuositeit (Reinach, La musique grecque p. 143). Zooals Reinach zegt, was de aulodie veel minder in trek; maar omgekeerd werd de κιθαρῳδία hooger geschat dan het solo-citherspel. Wanneer men hier echter denkt aan solo-fluitisten, weet ik geen raad met het woord ᾠδή. Juist de zang, begeleid door de fluit heet αὐλῳδία. Ik geloof daarom, dat men ook hier

met muziek en zang te doen heeft, evenals bij de cither. Ὠιδὰν κρέκειν: de zang aanslaan, moet dan beteekenen: de zang begeleiden.

Moet men zich voorstellen, dat de fluitisten en citherspelers zich afzonderlijk met hun zangers doen hooren, of tezamen? Naar de wijze, waarop hier onderscheid wordt gemaakt tusschen ᾠδή en ὕμνοι, zou men zeggen, dat zij zich afzonderlijk doen hooren. Intusschen bestond er wel een duo van aulos en kithara. Reinach zegt echter (p. 144), dat deze beide instrumenten zich niet goed leenden voor samenspel door hun zoo verschillend aesthetisch karakter. Ik geloof niet, dat dit waar is. Een samenspel van fluit en harp (een soortgelijk instrument als de cither) klinkt zeer goed. Maar hoe het ook zij, het samenspel heeft wel bestaan; ook in de hymne van Limenius is er sprake van:

μελίπνοον δὲ λίβυς αὐδὰγ χέω[ν λωωτὸς ὑμνεῖει νιν ἀ-]
δειεῖαν ὅπα μειγνύμενος α[ιε]ιόλ[οις κιθάριος μέλεσιν.]

Met het woord ἀναμέλπεται eindigt de tweede episode, aangeduid door een hiaat, en naar ik meen te onderscheiden, ook een klein streepje. Deze episode luidt in haar geheel:

[ἦν] κλυτὰ μεγαλόπολις Ἀθθὶς εὐχαιε-
[ῖ]σι φερόπλοιο ναίουσα Τριτωωνίδος δά[πε-]
δον ἄθραυστον· ἁγίοις δε βωμοιοῖσιν Ἀ-
φαιστος αιεἴθε<ι> νέων μῆρα ταούρων· ὁμου-
οῦ δέ νιν Ἄραψ ἀτμὸς ἐς <Ὄ>λ<υ>μπον ἀνακίδν[α-]
ται· λιγὺ δὲ λωτοὸς βρέμων αεἰόλοιοις [μέ-]
λεσιν ᾠδαὰν κρέκει· χρυσέα δ' ἀδύθρου[ς κί-]
θαρις ὕμνοισιν ἀναμέλπεται.

En de vertaling:

„Zie, daar is de beroemde, zich in een groote stad verheugende, Attische theorie, door de smeekbeden van de wapendragende Athene haar bodem veilig bewonend. En op de heilige altaren brandt Hephaestus de dijstukken van jonge stieren; tegelijk daarmee stijgt de wierook ten hemel; en de fluit, helder klinkend met variëerende melodieën laat een gezang hooren en de gouden, zoettonende cither speelt op voor de liederen."

Wij komen nu tot het middenstuk van den paean, waarin de heldendaden van Apollo vermeld worden, evenals bij Limenius. Eerst wordt hier de voorspellingskunst van den god vermeld, vervolgens wordt iets uitvoeriger gesproken over het dooden van den draak, en dan herinnerd aan den inval en ondergang der Galliërs.

Op het eind van regel 16 achter ἀναμέλπεται staat te lezen: ΟΔΕ. De laatste regel ontbreekt aan mijn afdruk van den tekst op papier, maar werd door Weil aldus gelezen en aangevuld:

ὁ δὲ [θ-]

ℎ Γ Ʊ Θ Γ ℎ Ʊ

[ε]ω[ρ]ῶν πρόπας ἑσμὸς Ἀθθίδα λαχ[ών].

Met de aanvulling θεωρῶν kan ik mij vereenigen, om bovengenoemde redenen. Maar, zooals Crusius terecht zegt, met het accent komt deze aanvulling niet uit. Reinach geeft

Φ Ʊ ℎΓ

deze plaats aldus weer: ὁ δὲ [τεχνιτ]ωῶν. Er schijnt dus niet

ℎΓ

anders te lezen te zijn dan ωων. Vult men aan θεω en op de laatste regel [ρ]ωῶν, dan kloppen de muzieknoten wel met het accent. Weil meende later een T te lezen achter ὁ δὲ en vulde toen [τεχνι]τωῶν aan. Ik zie de T niet.

Het woord ἑσμός wordt in eigenlijke zin van een zwerm bijen gebruikt, maar ook overdrachtelijk, cf. Aesch. Suppl. 30: ἀρσενοπληθῆ δ' ἑσμὸν ὑβριστὴν Αἰγυπτογενῆ, van de zonen van Aegyptus.

De aanvulling λαχ[ών] voldoet, zie regel 1: [Ἑλικ]ῶνα βαθύδενδρον αἱ λά[χετε].

Het vervolg van de hymne staat op fragment A. Toen Pomtow ontdekt had, dat de fragmenten A en B naast elkaar geplaatst waren geweest, bleek uit het, over beiden loopende opschrift, dat A het vervolg is van B.

Op de eerste regel (het opschrift niet meegerekend) leest men:

Θ Γ ℏ Ʊ ℏ Γ
ειϰλυτονπαιδαμεγαλου

Weil vulde nu verder tusschen het einde van fragm. B en het begin van A aan λαχ[ὼν τὸν ϰιθαρί]σει ϰλυτόν enz.; en op het eind van regel 1: μεγάλου [Διός, ὑμνοῦσί σε]. De aanvulling van Weil: [τὸν ϰιθαρί]σει ϰλυτὸν παῖδα, welke door Reinach werd overgenomen, bevredigt niet. Weil zegt zelf, dat het meer dichterlijk zou zijn te zeggen: τὸν ϰιθάρᾳ ϰλυτόν (ϰιθάρισις is een prozaïsch woord). Maar, gaat Weil voort: „le terme ϰιθάρισις, en excluant la ϰιθαρῳδία, a l'avantage de marquer exactement le rôle d'Apollon présidant au chant des Muses qu'il accompagne sur la cithare." Ik geloof echter niet, dat Apollo uitsluitend begeleider der Muzen is. Op een muurschildering in het huis der Vettii te Pompeji (Hermann-Bruckmann, Denkmäler der Malerei des Altertums 3, 20) staat Apollo afgebeeld, terwijl hij juist den draak heeft verslagen, en nu zelf zijn heldendaad bezingt, zich

begeleidend met de cither. Euripides (Ion 905—6) laat Creusa tot Apollo zeggen:

σὺ δὲ κιθάρᾳ κλάζεις
παιᾶνας μέλπων.

De opmerking van Crusius, dat deze voorstelling, die op het citherspel de aandacht vestigt, hier niet past, omdat Apollo op deze plaats vóór alles voorspeller is, gaat niet op. Er zou hier best zoo iets kunnen staan als: wij bezingen den door de cither (of den boog) beroemden zoon van Zeus, die de orakels openbaart. Men kan toch die functies wel naast elkaar noemen. Maar een passend woord voor κιθάρισις in de plaats, is moeilijk te vinden.

Voor de letters EI ziet men nog gedeeltelijk een letter; het zou een E, een Σ, een Z of een Ξ kunnen zijn. In de Fouilles de Delphes wordt de veronderstelling geuit, dat de eerste letter een Z zou zijn, en misschien ζει het einde van een werkwoord op ζω zou kunnen voorstellen. Ook op deze wijze kon ik niets vinden, dat past in het metrum. Ik vraag mij af, of het niet mogelijk is, E voor EI lezend, in de letters EEI het einde van het woord ὑμνεῖ te zien. Men zou dan deze oplossing hebben: ὑμνεεῖ. Op andere plaatsen wordt ει opgelost in ειει, zie eenige regels verder, ook bij een verbum contractum, ἐφρούρειει. Maar deze zelfde dichter omschrijft αι nu eens met αιει, b.v. εὐχαιεῖσι (r. 9), dan weer met αει, b.v. ᾠδαεῖσι (r. 3). In vergelijking met αει voor αι lijkt ὑμνεεῖ voor ὑμνεῖ zeer goed mogelijk. De aanvulling [ο]εῖδμα in r. 10 bij Limenius is eveneens verdedigd door verwijzing naar αει = αι. Men zou dan kunnen schrijven: ὁ δὲ [θεωρ]ῶν πρόπας ἑσμὸς Ἀθθίδα λαχ[ὼν Φοιοῖβον ὑμν]εεῖ, κλυτὸν παῖδα

μεγάλου [Διός]. Φοῖβον is dan een goede voorbereiding voor κλυτὸν παῖδα enz.

Wat het vervolg van dezen regel betreft, Διός is natuurlijk een goede aanvulling cf. Alcaeus (fr. 1 Bergk): ὦναξ Ἄπολλον, παῖ μεγάλω Διός. De rest wordt, zooals gezegd, aangevuld met ὑμνοῦσί σε. Dit σε voldoet niet na κλυτὸν παῖδα. Men zou dan i. p. v. deze woorden een vocativus verwachten. Maar σε is zeker aangevuld, om den volgenden tweeden persoon te verklaren (r. 6: -ηησας). Inderdaad is het waarschijnlijk, dat Apollo in het gedeelte van het gedicht, waarin zijn heldendaden vermeld worden, wordt toegesproken. Dat gebeurt ook zoo in den paean van Limenius; het was zeker de vaste gewoonte (deze peans schijnen zeer onderworpen te zijn geweest aan vaste compositievoorschriften). Neemt men den paean van Limenius eens als voorbeeld, dan blijkt, dat vóór het vermelden der heldendaden Apollo naar Delphi geroepen wordt (r. 21):

Ἀ[λλὰ χρησμ]ῳδὸν ὃς ἔχειεις τρίποδα,
βαῖν' ἐπὶ θεοστιβ[έα ταάνδε Π]αρνα[α]σίαν δειράδα φιλένθεον.

Iets dergelijks kan men zich hier voorstellen, en aldus aanvullen na Διός: δεῦρ' ἴθι πα]ρ'; cf. Ilias III 130: δεῦρ' ἴθι, νύμφα φίλη: kom hier. Apollo wordt uitgenoodigd het offer der Pythaïs bij te wonen.

Ι Θ Γ Ʊ Ϧ Ʊ Ϧ Γ Ʊ
r. 2. ρακρονιφητονδεπαγονααμ
Ϧ Ʊ Λ Γ Ʊ Γ
r. 3. σ̣πασιθνατοιοισπροφαινει

r. 2: kom naar deze, met sneeuw bedekte rots, van den Parnassus gezegd. Ἀκρονιφής komt nergens voor. De beteekenis is echter duidelijk. Weil haalde reeds πολυνιφής ter

vergelijking aan (Eur. Hel. 1326). Van den Parnassus zegt Euripides ook νιφόβολος, Phoen. 206: ἵν' ὑπὸ δειράσι νιφοβόλοις Παρνασσοῦ, en νιφόεις staat bij Sophocles van den Parnassus O. R. 473: τοῦ νιφόεντος Παρνασσοῦ. Maar ἀκρονιφής zegt meer dan deze andere epitheta: de top is met sneeuw bedekt.

Regel 2 werd met den volgenden door Weil aangevuld: ἀᾰμ[βροτ' ἀψευδέ' ὃς] πᾶσι θνατοῖοις προφαίνει[εις λόγια], en deze woorden geven een goeden zin. Men zou in dit geval ook nog ἀᾰμβροτ' als vocativus, tot Apollo gericht, kunnen opvatten. Maar ἄμβροτος en ἀψευδής zijn goede epitheta voor orakels. Alleen het woord λόγια schijnt te prozaïsch voor deze taal. Men zou aldus kunnen aanvullen: ἀᾰμ[βροτον, θέσφαθ' ὃ]ς πᾶσι θνατοιοῖς προφαίνει[εις, ἄναξ]. Ἀᾰμβροτος komt dan bij πάγος: παρ' ἀκρονιφῆ τόνδε πάγον ἀᾰμβροτον, hetgeen ook een goeden zin geeft. Alles, wat van de goden is, of met hen in verband staat, kan ἄμβροτος heeten. Θέσφατα is een dichterlijk woord: Aesch. Sept. 599: θεσφάτοισι Λοξίου. Ἄναξ is zeer gebruikelijk als aanroep van Apollo, zie Limenius (r. 24):

ἀἀμβρότᾳ χειρὶ σύρων, ἄναξ.

Voor προφαίνειν cf. Od. 12, 394: τοῖσιν θεοὶ τέραα προὔφαινον. Jan vulde deze plaats aan: ἀἀμ[βρότων ἐκ μυχῶν ὃ]ς πᾶσι θνατοιοῖς προφαίνει[εις ἔπεα].

Μ Υ Μ Ι Μ Ι Θ Γ Θ
r. 4. ριποδαμαντειειονωσειει

Met dezen regel begint de strijd met den draak om het orakel. Vooral wordt hier de nadruk gelegd op den drievoet, als voorwerp van den strijd. De drievoet wordt be-

waakt door den draak, die de dienaar is van Gè of van Themis. Het woord φρουρεῖν wordt in dit verband ook gebruikt door Apollodorus (Bib. 1, 4, 1): 'Απόλλων .... ἦκε εἰς Δελφούς, χρησμῳδούσης τότε Θέμιδος· ὡς δὲ ὁ φρουρῶν τὸ μαντεῖον Πύθων ὄφις ἐκώλυεν αὐτὸν παρελθεῖν ἐπὶ τὸ χάσμα, τοῦτον ἀνελὼν τὸ μαντεῖον παραλαμβάνει.

Het doel van den strijd is dus bij Apollodorus, evenals bij dezen dichter en Limenius, en de meeste schrijvers na Euripides, de mantiek. Euripides brengt den draak en het orakel het eerst met elkaar in verband. Vóór hem, in de Homerische hymne, is de band nog niet gelegd. [1])

Op munten van Croton, staat de drievoet afgebeeld tusschen Apollo en den draak in, die om het bezit ervan strijden (Overbeck, Kunstmyth. Apollo Münztafel 5, 21).

Door Weil werd deze regel aangevuld: ειεῖ[λες, ἐχθρὸς ὃν ἐφρ]ούρειει. Men zou voor ἐχθρός kunnen schrijven: ἄγριος cf. Hom. h. op Apollo r. 124: ἄγριον τέρας van den draak.

Ⱨ Γ Ʊ Ⱨ Ʊ Φ Ʊ
r. 5. ρουουρειειδρακωνοτετε

Door Weil werd deze regel aangevuld: ὅτε τε[οῖσι βέλεσιν ἔτ-]; op den volgenden regel staat ηησας; waarbij in de Fouilles de Delphes staat aangeteekend, dat de aanvulling [ἔτρ]ηησας onzeker is, omdat de laatste letter voor H meer op een recht been schijnt te eindigen (dus I, N of M). 't Kan echter ook wel een oneffenheid van den steen zijn. Waarom niet aangevuld [ἐνίκ]ηησας?

Verder mis ik een aanduiding, dat de draak het kind is

[1]) Cf. Schreiber, Apollo Pythoktonos, en E. Rohde, Psyche p. 133, 1 die een andere meening is toegedaan; zie ook den paean van Limenius.

van Gè, gelijk die op andere plaatsen gegeven wordt. Cf. Limenius (r. 26) παῖδα γαᾶς; Eur. I. T. 1247: γᾶς πελώριον τέρας; Statius Thebais I 562: terrigenam Pythona. Daarom zou ik aldus willen lezen: ὅτε τ[έρας γαᾶς ἐνίκ]ηησας αἰόλον. Τέρας voor slang Hom. h. 124: ἄγριον τέρας en Eur. I. T. 1247: γᾶς πελώριον τέρας.

Voor αἰόλος cf. Soph. Trach. 11 αἰόλος δράκων ἑλικτός; ibid. 834 αἰόλος δράκων. Het woord αἰόλος: bewegelijk, zich kronkelend, wordt van de beweging overgedragen op de kleur: bont, Hom. h. op Merc. 33: ὄστρακον αἰόλον en op de klank, zooals boven: αἰόλοις μέλεσιν: variëerend.

ΙΟ Γ ℏ Ʊ
r. 6. ηησασαιολονελικταν

Op TAN staat nog een teeken, Γ?

Weil vulde aan αἰόλον ἑλικτὰν [φυάν]. Crusius eveneens φυάν en dan verder [ἔσθ' ὁ θὴρ συχνὰ]συυρίγμαθ' enz. 'Αιόλος zou hier dan van twee uitgangen zijn. Φυή wordt, meen ik, meest van de menschelijke gestalte gebruikt. Συχνός vindt men doorgaans bij prozaschrijvers, hoewel ook eenige malen bij Aristophanes (niet in de lyrische gedeelten). Men zou echter met ἑλικτάν een nieuwe zin kunnen beginnen en aldus aanvullen: ἑλικτάν [δ' ἀείρων δέρην ἠδέ] enz. Men vergelijke Nonnus Dion. IV 379: δέμας ὀρθώσας, van den draak, waarmee Cadmus vocht. Ook ziet men deze beweging op een voorstelling (Gerhard Etrusc. Spiegel pl. 291A), waar Apollo en Artemis, vergezeld door hun moeder, op de slang schieten; dreigend verheft zich deze. Dezelfde houding heeft de slang op een vaas (Müller-Wieseler, Denkmäler 2, 13, 144). Het woord δέρη komt voor bij Aeschylus en Euripides.

ΙΘ ΜΙΘΓ ℏ
r. 7. συυριγμαθιιεισαθωπε

De draak laat een gefluit hooren, cf. epigr. A. P. no. 6, waar Apollo den draak verslaat: ἐκ δ' ὅδ' ὀδόντων πικρὸν ἀποπνεύσει ῥοῖζον ὀδυρόμενος; Limenius fr. D. r. 3: [συ]ρίγμ' ἀπο[πνέ]ων. Dit fluiten gaf, zooals Reinach zegt, aanleiding aan de fluitisten, om van hun virtuositeit blijk te geven.

Weil vulde op het einde van den regel aan ἀθώπε[υτος]. Crusius wilde liever ἀθώπε[υτ'] bij συρίγματα, en dan verder [ἀπέπνευσ' ὁμῶς]. Wat het woord ὁμῶς betreft, dit is op zichzelf al weinig verklaard door de samenhang; en ook is de plaatsing op het einde van regel en episode vreemd.

'Αθώπευτος beteekent: voor vleierij niet toegankelijk, onverbiddelijk, hard, onverzoenlijk. Hesychius geeft het weer met: ἀκολάκευτος, ἄσπλαγχνος. Men vindt het woord bij Eur. Androm. 459: ὡς ἀθώπευτόν γέ σε γλώσσης ἀφήσω τῆς ἐμῆς. 'Αθώπευτος θήρ staat A. P. 6, 168, van een wild zwijn.

Ik zou deze aanvulling willen voorstellen: [ἠδὲ] συυρίγμαθ' ιίεὶς ἀθώπευτος ἀπέπνευσ' ὁ θήρ]. Tot het einde toe is het beest onverzoenlijk. Voor ἀποπνέειν: den laatsten adem uitblazen cf. Hom. h. r. 184: λεῖπε δὲ θυμὸν φοινὸν ἀποπνείουσ', eveneens van den draak.

Hiermee is deze episode ten einde, die met de aanvullingen luidt:

ὁ δὲ [θεω-]
[ρ]ωῶν πρόπας ἐσμὸς 'Αθθίδα λαχ[ὼν Φοιοῖβον ὑμ-]
[ν]εεῖ κλυτὸν παῖδα μεγάλου [Διός· δεῦρ' ἴθι]
[πα]ρ' ἀκρονιφῆ τόνδε πάγον αἄμ[βροτον, θέσφαθ']
[δ]ς πᾶσι θνατοιοῖς προφαίνει[εις ἄναξ·]

[τρ]ίποδα μαντειεῖον ὡς ειε[ῖλες, ἄγριος ὃν ἐ-]
[φ]ρουούρειει δράκων, ὅτε τ[έρας γαᾶς ἐνί-]
[κ]ηησας αἰόλον· ἑλικτὰν [δ' ἀείρων δέρην ἠ-]
[δὲ] συυρίγμαθ' ιἱεὶς ἀθώπε[υτος ἀπέπνευσ' ὁ θήρ.]

En de vertaling:

De heele schare der theoroi prijst Phoebus, den beroemden zoon van den grooten Zeus: Kom herwaarts naar de besneeuwde, goddelijke rots, gij, die aan alle stervelingen uw orakel openbaart, heer; omdat gij den voorspellenden drievoet veroverd hebt, welken de draak bewaakte, toen gij het kronkelende monster van Gè overwont, en het dier zijn gekromde hals opheffend en een gefluit uitstootend onverzoenlijk den laatsten adem uitblies.

Nu komen twee regels, die gewag maken van het verslaan der Galliërs. Hoewel in werkelijkheid de Aetoliërs weerstand boden (Polyb. IX 30, 3; IX 35, 1) en de Galliërs tegenhielden, die onder aanvoering van Brennus optrokken, na de Macedoniërs verslagen te hebben, heette het, dat Apollo hen verjoeg. De bewoners van Delphi vroegen, of zij de schatten van den tempel in veiligheid moesten brengen, waarop het orakel antwoordde, dat ze alles maar moesten laten, waar het was: φυλάξειν γὰρ ἅπαντα τὸν θεὸν καὶ μετ' αὐτοῦ τὰς λευκὰς κόρας (Diodorus XXII 9). Met de witte meisjes werden de sneeuwvlokken bedoeld. De Galliërs zouden nl. door een hevigen sneeuwstorm van hun voornemen, den tempel te plunderen, zijn afgebracht. De beschrijving van de gebeurtenis leest men uitvoerig bij Justinus XXIV 8 § 4. Hetzelfde verhaal wordt eigenlijk al door Herodotus verteld (VIII c. 35—39); alleen in onderdeelen

verschilt het eenigszins. De Perzen trekken daar naar Delphi, om het heiligdom te plunderen: ὅκως συλήσαντες τὸ ἱρὸν τὸ ἐν Δελφοῖσι βασιλέϊ Ξέρξῃ ἀποδέξαιεν τὰ χρήματα. De Delphiërs raadplegen in hun angst het orakel: ὁ δὲ θεός σφεας οὐκ ἔα κινέειν, φὰς αὐτὸς ἱκανὸς εἶναι τῶν ἑωυτοῦ προκατῆσθαι. Op wonderlijke wijze wordt dan de vijand getroffen, c. 37: ἐπεὶ γὰρ δὴ ἦσαν ἐπιόντες οἱ βάρβαροι κατὰ τὸ ἱρὸν τῆς Προνηίης Ἀθηναίης, ἐν τούτῳ ἐκ μὲν τοῦ οὐρανοῦ κεραυνοὶ αὐτοῖσι ἐνέπιπτον, ἀπὸ δὲ τοῦ Παρνησσοῦ ἀπορραγεῖσαι δύο κορυφαὶ ἐφέροντο πολλῷ πατάγῳ ἐς αὐτοὺς καὶ κατέλαβον συχνούς σφεων enz.

Zie ook den paean van Limenius (fr. D. r. 5—6): ὁ δὲ βάρβαρος Ἄρης ὅτε [τε]ὸμ μαντόσ[υνον ἔπος, ἄναξ, ἐτέλεσας δυσμα]θές, ληζόμενος ὤλεθ' ὑγρᾷ χι[όνος ἐν ζάλᾳ].

Ʊ Ⱶ ⁎Ⱶ Ʊ
r. 8. εγαλαταα ναρησ

Γαλαταᾶν Ἄρης is het leger der Galliërs. Ares: leger ook bij Limenius (r. 5 fr. D): ὁ βάρβαρος Ἄρης; Aesch. Perzen 87:

ἐπάγει δουρικλύτοις ἀν-
δράσι τοξόδαμνον Ἄρη.

Ibid. 926 (Hermann):

Ἰάνων νάυφρακτος Ἄρης ἑτεραλκής.

Rhesus 239:

δεσπότου πέρσαντες Ἀχαιὸν Ἄρη.

Reichenberger (die Entwicklung des metonymischen Gebrauchs von Götternamen p. 71) zegt, dat het woord in deze beteekenis het eerst voorkomt bij Aeschylus, niet bij Sophocles en 14 maal bij Euripides. Men vindt het gebruik ook bij Apollon. Rhod. I 1024: Πελασγικὸν Ἄρεα; bij Cal-

limachus fr. 226: Αἰτωλὸν Ἄρηα; en eenige andere latere schrijvers.

Crusius vulde aan:

[πρῶν] δὲ Γαλαταᾶν Ἄρης [βάρβαρος, τάνδε ὃς ἐπὶ γαῖα]ν. Πρῶν past niet in de beschikbare ruimte. Reinach stelde ὡς voor. Overigens is de aanvulling van Crusius wat vaag. Wij weten, dat het de bedoeling van de Galliërs was, het heiligdom te plunderen, dat Apollo moest verdedigen. Ik zou daarom aldus willen lezen: [ὅτε δ]ὲ Γαλαταᾶν Ἄρης [θῶκον ἱερὸν ἐπὶ μαντεῖο]ν.

Θῶκος μαντεῖος vindt men bij Pind. Pyth. 11, 6:

Ἰσμήνειον δ' ὀνύμαξεν, ἀλαθέα μαντεῖον θῶκον.

Cf. Aesch. Prom. 831—2:

τὴν αἰπύνωτόν τ' ἀμφὶ Δωδώνην, ἵνα
μαντεῖα θᾶκός τ' ἐστὶ Θεσπρωτοῦ Διός.

ΙΘ Γ ℏ
r. 9. νεπεραασασεπτ

Hier ging Crusius verder [γαῖα]ν ἐπέραασ' ἄσεπτ[ος κράτιστον θεὸν ἔγνω σ' ἁλού]ς.

In het algemeen kan men zeggen, dat de aanvullingen van Crusius wat te veel letters tellen. Weil verzekert, dat, hoewel het aantal letters van een regel ongelijk is, het toch niet het aantal 33 te boven gaat. Dit is ook ongeveer het aantal letters van de regels van kolom B. Overigens vind ik ook deze aanvulling weer wat vaag. Ik zou liever de sneeuwstorm vermeld zien, zooals bij Limenius het geval is. Daarom stel ik voor, aldus te lezen: ἐπέραασ' ἄσεπτος, χιόνος ἔφθιτο λευκῆς βολαῖς.

Λευκῆς χιόνος βολαί heeft Euripides gezegd (Bacch. 661—62):

ἥκω Κιθαιρῶν' ἐκλιπών, ἵν' οὔποτε
λευκῆς ἀνεῖσαν χιόνος εὐα<υ>γεῖς βολαί.

In het woord βολή kan men tevens de beteekenis pijl voelen, welke het woord ook wel heeft. De sneeuwvlokken zijn als het ware de pijlen, die de god afschiet op den vijand. Ἄσεπτος is een dichterlijk woord; Hesych. ἄσεπτον: ἀσεβές. Men vindt het bij Soph. Oed. T. 890; Sophocles gebruikt ook het woord ἀσεπτεῖν Ant. 1350. Verder komt ἄσεπτος voor bij Eur. Bacch. 890; Hel. 542; Lycophron 1200: τὰς παιδοβρώτους ἐκφυγοῦσ' ὁμευνέτου θοίνας ἀσέπτους.

Hiermee is de episode der Galliërs geëindigd, en, naar ik geloof, tevens de eigenlijke paean. Deze twee regels luiden, met de aanvullingen:

[ὅτε δ]ὲ Γαλαταᾶν Ἄρης [θῶκον ἱερὸν ἐπὶ μαντεῖ-]
[ο]ν ἐπέραασ' ἄσεπτ[ος, χιόνος ἔφθιτο λευκῆς βολαῖ]ς.

„En toen het leger der Galliërs goddeloos doordrong tegen de heilige zetel van het orakel, vond het den dood door de witte sneeuwvlokken."

Het volgende gedeelte houd ik voor een προσόδιον, gelijk dat ook bij Limenius op deze plaats volgt. Daarom neem ik van hier af ook een ander metrum aan, zooals veel gebruikt wordt bij smeekbeden, en zooals Limenius ook in het προσόδιον toepast, nl. een glyconeisch metrum. Dit is het laatste gedeelte van den paean; het voert een aparte naam, maar maakt toch een integreerend deel er van uit, nl. de smeekbede cf. Ael. Aristides Or. 14 ad fin.: κράτιστον οὖν, ὥσπερ οἱ τῶν διθυράμβων τε καὶ παιάνων ποιηταί, εὐχήν τινα προσθέντα οὕτω κατακλεῖσαι τὸν λόγον. Ik stel me voor, dat oorspronkelijk de smeekbede de hoofdzaak was van den

paean, een smeekbede om het kwaad af te weren en zegen in te roepen [1]), maar dat ze later naar het einde van het gedicht is verdrongen door de steeds uitvoeriger wordende beschrijving van Apollo's heldendaden.

Crusius is de eenige, die deze episode heeft aangevuld. Ik geef zijn aanvulling in haar geheel weer:

'Αλλ' ἰὼ γεένναν [αὐτ]άν τ' ἐ[πευχαῖς Λ]ατ[οῖ κλείζωμεν οἳ-]
[ο]ν θάλος φίλομ[αχον ἐπή]ρατ[ον ἐγ]είνα', ὃ[ς φοίνιον τοῦ-]
[δ]ε δαάμοιο λο[ιγὸν ἀπέλασε πρ]οσ[τατῶν] ἔν[οπλος ἐχ-]
[θ]ρῶν ἐφορ[μὰν
τεὸν κν[
εναικ[γαῖα] δ' ἐγεγά-
[θει τε κἤ]νθη[σε] νανθωων.

Crusius maakte hierbij, behalve van het hoofdfragment, nog gebruik van drie kleinere fragmenten. Het laatste fragment, hetwelk deze letters bevat:

ΔΕΓΕΓΑ
ΝΑΝΘΩΩΝ

behoort bij den paean van Limenius. Dat kan men met zekerheid opmaken uit het notenschrift, want boven de eerste Ω staat een liggende K. Het is door Reinach ingevoegd achter de verzen 15 en 16. De beide andere fragmenten worden in de Fouilles de Delphes aldus weergegeven:

Γ ? ΓΕ	HIIO (schijnt onzeker)
	Θ Γ
PAT	TINAO
ʊ	ʊ Φ
OΣ	EN

[1]) Naar Fairbanks' opvatting is de paean, die het kwaad moet weren, de oorspronkelijke (Fairbanks, paean).

Naar het notenschrift te oordeelen, behooren deze fragmenten wel bij de hymne, maar toch schijnt de plaatsing geheel twijfelachtig te zijn.

Verder leest men in de laatste regels van het groote fragment A slechts:

NAIK (geen N er achter)
Θ (en misschien H).

Crusius heeft zijn aanvullingen gegeven, in de veronderstelling, dat de paeonische versmaat zich ook hier voortzet. In het volgende gedeelte worden nu en dan, evenals in het vorige, de klinkers dubbel geschreven, maar dit bewijst niet, dat het paeonisch metrum doorloopt. Men vindt dergelijke verdubbelingen ook in andere maten. Reeds bij Euripides in het fragment van Orestes vindt men twee muzieknoten op één lange lettergreep geschreven,[1]) al is het daar nog niet uitgedrukt in de schrijfwijze. Iets dergelijks vindt men bij Limenius (vers 13), waar op de lettergreep καρ van het woord καρπόν twee muzieknoten te lezen zijn, maar geen verdubbeling van den klinker heeft plaats gevonden. Vreemd is het, dat in het prosodion van Limenius deze verdubbeling niet wordt voortgezet; maar dat bewijst natuurlijk niet, dat dat gedeelte niet gezongen werd. Want wat heeft het voor zin, een muziekstuk van woorden te voorzien, en het dan niet te laten zingen? Of liever omgekeerd een gedicht van muziekschrift te voorzien, en het dan niet ten gehoore te laten brengen?

---

[1]) Reinach, la musique grecque p. 108; C. Wessely, Mitt. aus der Sammlung der Papyrus Erzherzog Rainer, d. V.

Crusius gelooft, dat in deze episode nogmaals melding wordt gemaakt van het verslaan der Galliërs, hetgeen onwaarschijnlijk is. Ook overigens zijn er nog eenige bezwaren, welke straks ter sprake zullen komen.

υ ℏ Γ
r. 10. σαλλιωγεεννα̣ν

De Σ, op het begin van den regel, behoort nog bij het vorige gedeelte: [λευκῆς βολαῖ]ς. De smeekbede begint geschikt met de woorden: 'Αλλ' ἰὼ γεέννα; cf. Timoth. Perzen: 'Αλλ' ἑκαταβόλε, Πύθι'. Men zie voor den kreet ἰώ Soph. Trach. 221: ἰὼ ἰὼ Παιάν. Γέννα is een dichterlijk woord voor γένος. Het komt voor bij Pindarus en de tragici. Hier beteekent het: zoon, spruit; cf. Rhesus v. 908—'09:

ὅς μ' ἄπαιδα γέννας
ἔθηκεν ἀριστοτόκοιο.

Verder stel ik voor te lezen: ἀλλ' ἰὼ γεέννα μ̣[εγάλου Διὸς Λατοῦς θ' ἁγνὸν] θάλος enz.

De letter achter γέννα kan een M of een N zijn. Voor μεγάλου Διὸς zie men boven κλυτὸν παῖδα μεγάλου [Διός] en Alcaeus (fr. 1 Bergk): ὦναξ "Απολλον, παῖ μεγάλω Διός. 'Αγνός als epitheton van Apollo wordt door Pindarus gebruikt, Pyth. 9, 112: ἁγνὸν 'Απόλλων'. Θάλος vindt men in de beteekenis van zoon reeds bij Homerus, Il. XXII 87:

φίλον θάλος, ὃν τέκον αὐτή.

Deze woorden zegt Hecabe tot Hector.

υ ℏ
r. 11. θαλοσφιλο̣ν

Vóór de θ is wel eenig spoor van een letter te zien, maar

ik kan niet zeggen, van welke. De moeilijkheid ligt hier in φίλον. Φίλον is nl. onmogelijk, omdat de muzieknoot van ΛΟΝ hooger is dan die van ΦΙ. Boven ΦΙ is geen noot te zien; dan moet men dus veronderstellen, dat die van ΛΟΣ doorloopt. Maar in dat geval zou de niet-geaccentueerde lettergreep een hoogere toon dragen dan de geaccentueerde.

Nu kan men de laatste letter van φίλον even goed als M lezen. Crusius vulde dan ook aan φιλόμ[αχον]. Dit woord staat echter nergens als epitheton van Apollo en schijnt ook niet passend voor den god. Men vindt het eenige malen bij Aeschylus Sept. 120: σύ τ' ὦ Διογενὲς φιλόμαχον κράτος, van Athene gezegd, maar zij is de godin van den strijd; Agam. 216: φιλόμαχοι βραβῆς. Ik zou liever gebruik maken van het woord φιλόμολπος, de muziek liefhebbend. Dit woord komt wel evenmin als bijnaam van Apollo voor, maar past toch beter bij dien god. Het staat bij Pind. Nem. VII 9: πόλιν φιλόμολπον.

Deze regel vul ik verder aan:

θάλος φιλόμ[ολπον, Παλλάδος ἄστυ σῷζ' ἠδ]έ, waarvan de E reeds op den volgenden regel te lezen is. Voor de woorden Παλλάδος ἄστυ σῷζε cf. Limenius (fr. D r. 7): σῷζε θεόκτιστον Παλλάδος [ἄστυ].

Ah Γ Ʊ
r. 12. ε δ α α μ ο ι ο λ ο

Uit Crusius' aanvulling: ὃ[ς φοίνιον τοῦδ]ε δαάμοιο λο[ιγὸν ἀπέλασε πρ]οσ[τατῶν ἔνοπλος ἐχθ]ρῶν ἐφορ[μὰν] meen ik op te maken, dat hij onder δαᾶμος de bewoners van Delphi verstaat. In zijn commentaar laat hij het woord slaan op de

Hyperboreeërs, hetgeen nog zonderlinger is. Ik houd het er echter voor, dat met δᾶμος, aangezien een Athener de dichter is, het volk van Athene is bedoeld. Λο[ιγόν] lijkt een zeer goede aanvulling. Ik stel voor, verder aldus te lezen: δαάμοιο λο[ιγὸν ἀμύνων ὄπαζ' ὄλβον, ἄναξ, κ]. De woorden λοιγὸν ἀμύνειν staan bij Homerus Il. I 67: ἡμῖν ἀπὸ λοιγὸν ἀμῦναι, en bij Pind. Nem. IX 37: ἀμύνειν λοιγὸν 'Ενυαλίου. Men ziet, dat in de Ilias de uitdrukking met den dativus wordt gebruikt. Toch schijnt een ablativische genitivus mogelijk. "Ολβον ὀπάζειν heeft Hesiodus gezegd: Theog. 420.

ℛ ℧
r. 13. ρωνεφορ

Met Crusius' aanvulling [ἐχθ]ρῶν ἐφορ[μάν] kan ik niet meegaan. Ik zie in ρων het einde van het woord εὔφρων, dat vaak in smeekbeden voorkomt; cf. Pind. Ol. IV 12:

θεὸς εὔφρων
εἴη λοιπαῖς εὐχαῖς.

Soph. Aiax 703—'05:

'Ικαρίων δ' ὑπὲρ πελαγέων μολὼν ἄναξ 'Απόλλων
ὁ Δάλιος εὔγνωστος,
ἐμοὶ ξυνείης διὰ παντὸς εὔφρων.

Philod. Sc., Paean in Dion. r. 25 (Powell p. 166):

εὔφρων τάνδε πόλιν φύλασσ'.

In de letters ΕΦΟΡ zie ik het woord ἐφόρα. 'Εφορᾶν in den zin van: kijken op, besturen, vindt men bij Soph. El. 175:

Ζεύς, ὃς ἐφορᾷ πάντα καὶ κρατύνει.

Solon (Hiller-Crusius 12) r. 17:

ἀλλὰ Ζεύς πάντων ἐφορᾷ τέλος.

Verder vul ik aan:
[εὔφ]ρων ἐφόρ[α Δελφῶν πόλιν ἠδὲ τέμενος]. Zeker volgt ook een heilwensch voor de bewoners van Delphi, zooals bij Limenius: καὶ ναέτας Δελφῶν [φυλάσσετ' εὐτέκνοις ἐν ὀλ]βίοις δώμασιν.

Het is zeer goed mogelijk, dat in de volgende regels ook nog een heilwensch werd geuit voor de Romeinen. De tijdsomstandigheden brengen dat, ook in het jaar 138, wel mee [1]), maar sporen zijn er in de overblijfselen niet van te vinden.

Ik ben het met Crusius eens, dat al deze woorden nog slechts alleen op Apollo slaan. Want, als Artemis hier alleen genoemd werd, zou Apollo te veel op den achtergrond komen in een aan hem gewijd lied. Of men zou een pluralis verwachten, hetgeen niet klopt met [εὔφ]ρων en τεόν. Ik geloof wel, dat er een aanduiding is, dat de godinnen, nl. Leto en Artemis in de laatste regels mee aangeroepen worden.

* υ
r. 14. τεονκ

Ik lees geen N achter de K, zooals Crusius deed.

r. 15. εναικ

r. 16. θ

Vóór de θ lees ik niets; echter wel achter deze letter. Daar staat het overblijfsel van een H, M of N. Ik geloof, dat de letters ENAIK van regel 15 er op wijzen, dat hier van Artemis en Leto sprake is (αἳ enz.). Apollo wordt veelal tezamen met de godinnen vereerd. Ook bij Limenius worden zij alle drie tegelijk aangeroepen: [ξανθά] τε θεά, τόξων δέσ-

[1]) Ferguson, Hellenistic Athens, p. 366, 367; A. Boëthius, Die Pythaïs, p. 55, 56.

ποτι Κρησίω[ν ἠδὲ πότνια Λατὼ] κυδίστα. Cf. de afbeelding (Boëthius I 2), waarop de pythaïsten hun beden richten tot Apollo, Leto en Artemis.

Van de laatste regels is zoo weinig over, dat men naar den inhoud slechts gissen kan. R. 14 zou men aldus kunnen aanvullen: [τε] τεὸν κλυτὸν (deze woorden in verband met τέμενος van den vorigen regel), en verder als aanroep tot Leto en Artemis [δῖά τε Λατὼ κυναγέ τε παρθ]έν'. De EN leest men reeds op den volgenden regel. Δῖα Λατώ cf. Quintus Sm. 11, 23: Λατὼ δῖα. Artemis heet κυναγός bij Soph. El. 563: τὴν κυναγὸν Ἄρτεμιν. Bij Aristoph. Lysistr. 1272 wordt de godin aldus aangeroepen: ὦ κυναγὲ παρσένε.

Regel 15 zou men zich aldus kunnen voorstellen: [παρθ]έν' αἳ κλυτοτόξῳ ὀπαδεῖτε Φοίβῳ, θεαί, εὐ-]. Κλυτότοξος is een gebruikelijk epitheton van Apollo, al bij Hom. Od. 17, 494: κλυτότοξος Ἀπόλλων. Op regel 16 is alleen de Θ zeker; mogelijk schijnt na de Θ een H:

[αν]θῇ [ὄλβον δότε δεῦρο μολοῦσαι.]

ανθη behoort dan bij εὐ op den vorigen regel. De woorden εὐανθὴς ὄλβος gebruikt Pind. Isthm. IV 10: εὐανθεῖ σὺν ὄλβῳ.

Hiermee is de laatste episode ten einde, welke met de aanvullingen luidt:

Ἀλλ' ἰὼ γεέννα μ[εγάλου]
[Διὸς Λατοῦς θ' ἁγνὸν] θάλος
φιλόμ[ολπον, Παλλάδος ἄσ-]
[τυ σῷζ' ἠδ]ὲ δαάμοιο λο[ι-]
[γὸν ἀμύνων ὄπαζ' ὄλβον,]
[ἄναξ, κεὔφ[ρων ἐφόρ[α Δελ-]

[φῶν πόλιν ἠδὲ τέμενος]
τεὸν κ[λυτόν· δῖα τε Λα-]
[τὼ κυναγέ τε παρθ]ένʼ, αἳ
κ[λυτοτόξῳ ὀπαδεῖτε]
[Φοίβῳ, θεαί, εὐαν]θῆ [ὅλ-]
[βον δότε, δεῦρο μολοῦσαι].

En de vertaling:

Maar gij, geslacht van den grooten Zeus, heilige zanglievende spruit van Leto, red de stad van Pallas en verleen, verderf van het Atheensche volk afwerend, geluk; en zie welgezind neer op de stad van Delphi en uw beroemd domein; en gij goddelijke Leto en gij, jageres, jonkvrouw, gij, die den door zijn boog beroemden Phoebus vergezelt, godinnen, geeft, hierheen komend, rijk bloeiende zegen.

TWEEDE HYMNE

Fragment C

Boven de woorden van den eersten regel zijn geen sporen van muzieknoten te vinden. Zij vormen het eerste deel van het opschrift, dat wordt voortgezet boven fragment D. Ik lees boven C:

ΑΝΔΕΚΑΙΠ (ruimte voor ± 4 letters) ΙΟΝΕΙΣΤΟ.

Reinach vulde aan:

[πα]ιὰν δὲ καὶ π[οθό]διον εἰς τ[ὸν θεόν, ὃ ἐπό]ησε[ν.

Colin [1]) stelde voor:

[πα]ιὰν δὲ καὶ π[ροσό]διον εἰς τ[ὸν θεόν, ὃ ἐπό]ησε[ν καὶ προσεκιθάρισε]ν enz.; en vertaalde: „péan et marche en l'honneur d'Apollon dont Liménios, fils de Thoinos, d'Athènes, a composé les vers et l'accompagnement de cithare." Voor προσκιθαρίζειν verwijst Colin naar de Fouilles de Delphes III 2, no. 48, r. 19. Met deze aanvulling is tegelijk van een klein fragment gebruik gemaakt. Dit fragment heeft ΙΣΕ van ἐπόησεν, en daaronder eenige gedeelten van letters, die tot de eerstvolgende regels behooren.

Van de Δ van προσόδιον zie ik den eindhoek. Van de Ο van τόν is het begin zichtbaar.

Boven fragment D, dat eens in den muur van den thesau-

[1]) Colin, Comptes rendus Acad. Inscript. Nov. 1913, p. 529 sqq.

rus naast C geplaatst was (evenals van de vorige hymne A naast B) lees ik: ΝΛΙΜΗΝ (ruimte voor ± 4 letters) ΟΙΝΟ. In de groep ΛΙΜΗΝ vond Colin den naam van den dichter: Limenius, in de groep ΟΙΝΟ den vadersnaam, en daarna zal er gestaan hebben: Ἀθηναῖος. Want Limenius was een Athener, en hij geeft daar ook duidelijk blijk van in zijn gedicht.

Regel 1. τεπιτηλεσκοπονταανεπ

Boven de regels van deze hymne vindt men zgn. instrumentale noten. Voor dit notensysteem zie men: Th. Reinach, La musique grecque, p. 161—165.

Vóór de T is ruimte voor één letter. Crusius verzekert, dat er geen E staat, welke Weil eerst meende te lezen. Ik kan deze letter niet onderscheiden, maar de aanvulling van Crusius, I geeft een goeden zin. Met ἴτε worden de Muzen aangespoord, het feest te Delphi te komen bijwonen, en voor te gaan in het zingen der hymnen.

Τηλέσκοπος wordt gezegd van den glans van het vuur, de stralen van de zon: Hesiodus Theog. 566, 569: ἀκαμάτοιο πυρὸς τηλέσκοπον αὐγήν; Sophocles fragm. Colchid. bij Galenus 9 p. 385: τηλέσκοπον πέμφιγα χρυσέαν ἰδών. Bij Philippus Anth. Pal. 6, 251, 1 staat ὄχθον τηλέσκοπον. Musaeus gebruikt het woord van een lamp, 237: ἀγγελιώτην τηλέσκοπον. [1]) De beteekenis is van verre zichtbaar.

Van ταανis de tweede A, zooals Reinach reeds schreef, misvormd. Van de Δ is de eindhoek alleen zichtbaar; van het volgende woord slechts de π. Weil vulde aan: Πα[ρνασσιᾶν

[1]) Men vindt het woord verder nog bij Christod. Ecphr. 77: τηλέσκοπον αἴγλην, van de zon, en in proza bij Maximus 436: ἀστήρ.

ὀφρύων], Παρνασσιᾶν als genit. plur., daarbij aanhalend Pind. Ol. XIII 106: Ἐπ' ὀφρύι Παρνασίᾳ. Nu lijkt [ὀφρύων] κλειτύν (dit laatste woord in den volgenden regel) wat overladen. Reinach leest ΠΑ, en past hieraan een fragment met de letters AN; en verzekert, dat tusschen ΠΑ en AN slechts plaats is voor vier letters (hoogstens vijf met een I). Dan is dus Παρνασσιᾶν onmogelijk. Reinach denkt daarom aan Παρνασίαν; cf. Sophocles Antig. 1144 sq.:

μολεῖν καθαρσίῳ ποδὶ Παρνασίαν
ὑπὲρ κλιτύν.

Colin leest i. p. v. de Π een Γ en vult aan γα[ᾶς μ]αν[τικᾶς]. Toch meen ik de Π duidelijk te onderscheiden.

Reinach vult verder met eenig voorbehoud aan: φιλόχορον, en vertaalt het door: chère aux danses [1]). Φιλόχορος komt voor bij Aeschylus Perzen 443, als epitheton van Pan, bij Euripides Iph. A. 1037: φιλοχόρου κιθάρας; bij Aristophanes Thesm. 989: φιλόχοροι κῶμοι; ibid. 1136: Παλλὰς φιλόχορος. Slechts in één van deze gevallen kan φιλόχορος beteekenen: geliefd aan den dans of de koren, nl. als epitheton van de cither. Echter is ook in dit geval de beteekenis der andere plaatsen mogelijk: dansen of koren liefhebbend. Koren liefhebbend, van den Parnassus gezegd, is goed denkbaar. Men kan daarbij de plaats Eur. Ion 714 aanhalen, die Weil ook aanvoert bij φιλένθεος, eveneens epitheton van den Parnassus:

ἰὼ δειράδες Παρνασσοῦ πέτρας
ἔχουσαι σκόπελον οὐράνιόν θ' ἕδραν,
ἵνα Βάκχιος ἀμφιπύρους ἀνέχων πεύκας

[1]) Voor de vertaling zie men: Reinach, La musique grecque p. 191.

λαιψηρὰ πηδᾷ νυκτιπόλοις ἅμα σὺν Βάκχαις.

Euripides, Iphig. T. 1243 sq. zegt van den Parnassus zelf, dat hij in Bacchische geestesvervoering verkeert:

βακχεύουσαν Διονύσῳ
Παρνάσιον κορυφάν.

Intusschen is in plaats van φιλόχορον nog wel een andere aanvulling denkbaar. Colin vermijdt het woord heelemaal door de aanvulling γα[ᾶς μ]αν[τικᾶς], (maar de Γ staat er niet), omdat hij de opeenhooping van 3 epitheta wil vermijden. Men zie echter r. 4: χρυσεοχαίταν, ἕκατον, εὐλύραν Φοῖβον. Maar op deze plaats kan ook een epitheton van de Muzen hebben gestaan b.v. φιλόχοροι.

< ⊏ < ⊔ ≤ ⊔ < ⊏
r. 2. δικορυφονκλειειτυνυμνωωνκ .... χ

Δικόρυφος met twee toppen. Van den Parnassus vindt men het ook gezegd bij Eur. Bacchae 307: δικόρυφον πλάκα. Cf. Ovid. Metam. I, 316 sq.:

Mons ibi verticibus petit arduus astra duobus
nomine Parnassus superantque cacumina nubes.

Eur. Phoen. 228 sqq. spreekt zelfs van: δικόρυφον σέλας, daarmee de vuren bedoelend, die door de Bacchanten op beide toppen 's nachts ontstoken worden:

ὦ λάμπουσα πέτρα πυρὸς
δικόρυφον σέλας ὑπὲρ ἄκρων
Βακχείων Διονύσου.

Van deze twee toppen heette de ééne, meest Noordelijke Τιθορέα (Herod. VIII 32), de andere, Zuidelijke, Λυκώρεια, dichter bij Delphi en de Corycische grot [1]).

[1]) Herod. VIII 36, Strabo IX 418.

Reinach zegt, dat δικόρυφον inbreuk maakt op den accentregel; het hoogste punt van de melodie is nl. op φον gelegen. Of is δικόρυφος misschien anders geaccentueerd geweest: δικορυφός?

Κλειειτύν. Eust. p. 1066, 18 vermeldt, dat sommigen κλειτύς schreven, hoewel de gewone schrijfwijze κλιτύς was. Alcman fr. 91: κλειτεί. Cf. Müller, Altitalisches Wörterbuch: „k l o i u o s Abhang, la. clivos c. setzt klei + u̯ o s oder kloi + u̯ o s voraus; das letzte im Ablautsystem wahrscheinlicher; gr. κλῖτος, κλειτύς."

Weil vulde achter ὕμνωωνκ aan κ[ατάρ]χ̣[ετε δ' ἐμῶν]. Van de χ zijn sporen te zien. Mogelijk is ook: κ[ατάρ]χ̣[εεσθ' ἐμῶν]. Men vergelijke een prooemium, tot de Muze gericht (door Wilamowitz, Timotheus, Die Perser, geciteerd):

ἄειδε Μοῦσά μοι φίλη, μολπῆς δ' ἐμῆς κατάρχου.

Men ziet hieruit, dat niet ἐξάρχειν hier vereischt wordt; eerder dan κατάρχειν, zooals Fairbanks meent.

r. 3. πιεριδεσαινιφοβολουσπετρασναιε.... κωνιδ

Voor Πιερίδες zie de eerste hymne r. 1.

Νιφοβόλους cf. Eur. Phoen. 206: δειράσι νιφοβόλοις Παρνασσοῦ, en eveneens van den Parnassus Phoen. 227: νιφόβολόν τ' ὄρος ἱερόν. Cf. v. Herwerden Ion r. 86: perhibetur ab antiquis per totum fere annum nive tectus fuisse; Strabo VIII p. 379; Soph. O. T. 473: τοῦ νιφόεντος Παρνασοῦ. Νιφόβολος is een poëtisch woord. Bij Aristophanes staat het in de Vogels 952; Simias (Powell Collect. Alex. 26, r. 19): νιφοβόλων ἀν' ὀρέων. Het komt ook voor bij Plut. Sertor. c. 17 en bij Strabo VII p. 317 en IX 418.

Tusschen ναιε en κωνιδ is een ruimte voor ongeveer vier letters, door Weil aangevuld ναίε[θ' Ἑλι-], zeker goed, en het eind van het woord aldus κωνιδ[ας]. Weil haalde hierbij aan Hesiod. Theog. 23, 25: Μοῦσαι Ὀλυμπιάδες Ἑλικῶνος ὑπὸ ζαθέοιο.

r. 4. μελπετεδεπυθιονχ..σεοχαιτανε...ονευλυραν.

De Muzen worden uitgenoodigd Apollo te komen bezingen. Plato, Cratylus 405A noemt als de vier krachten van Apollo: muziek, mantiek, geneeskunde en boogschieten. Hier worden drie epitheta opgesomd, die drie van deze krachten vertegenwoordigen: Πύθιος wijst op de voorspellingskunst, Ἕκατος (reeds door Weil aangevuld) vermeldt het boogschieten, Εὐλύρης vertegenwoordigt de muziek. Men vergelijke de wensch van den jeugdigen Apollo in de Homerische hymne 131 sq.:

εἴη μοι κίθαρίς τε φίλη καὶ κάμπυλα τόξα,
χρήσω δ' ἀνθρώποισι Διὸς νημερτέα βουλήν.

Daremberg Dict. ant. geeft s. v. Apollo een afbeelding van den god, op den drievoet met lier en boog.

Welcker Griech. Götterl. II 373 zegt: „Der Bogen des Apollon sinkt in der Bedeutung unter den Dreifuss und die Kithara sehr herab, obgleich er sich äusserlich fort und fort unter den Attributen behauptet." Intusschen kan in de Delphische hymnen ἕκατος (en dergelijke epitheta) geen bijnaam zonder beteekenis geworden zijn, daar steeds het neerschieten van den draak als Apollo's grootste heldendaad verheerlijkt wordt.

Ἕκατος komt reeds voor in de Ilias o. a. A 385 en in de Hom. hymne op Apollo, r. 1: Ἀπόλλωνος ἑκάτοιο. Alcman begon een paean aldus: Ἕκατον μὲν Διὸς υἱόν (Hephaest. p. 6b); Simonides (Aristot. Rhet. III 8): χρυσεόκομα Ἑκατε παῖ Διός; Paean Erythraeus (Powell p. 137 r. 2):

Λητοΐδην Ἕκατον, ἰὲ ὦ ἰὲ Παιάν.

Van de χ van χρυσεοχαίτης zijn wel sporen te zien, maar niet van de P en Y. De υ is hier kort. Als epitheton van Apollo staat χρυσοχαίτης bij Pind. Pyth. 2, 29; van Eros bij Anacreon 6,12. Eusth. p. 432 zegt, dat blond haar een schoonheid is bij de Grieken, en dat ze daarom ook spreken van: ἡλιώδης κόμη en χρυσέα. Misschien hebben, in het geval van Apollo, de gouden lokken ook betrekking op de stralen van de zon, evenals de pijlen (Gruppe dl. II 1244, 1). Eur. Ion 887 zegt van Apollo: χρυσῷ χαίταν μαρμαίρων.

Εὐλύρης is uitsluitend epitheton van Apollo: Eur. Alc. 570: ὁ Πύθιος εὐλύρας Ἀπόλλων; Aristoph. Thesm. 969: τὸν εὐλύραν μέλπουσα; Sappho (Lobel p. 21 r. 5): Παάν' ὀνκαλέοντες ἑκαβόλον εὐλύραν; Bacchylides (Pap. Ox. XI 1361. 12. 4) eveneens van Apollo.

r. 5. φοιβονονετικτε..τωμακαιρα.....κλυται

Weil las volledig Λατώ, waarvan ik de eerste twee letters niet kan onderscheiden. Maar het is hier zeker, cf. Hom. hymne op Apollo r. 16 μάκαιρ', ὦ Λητοί. Verder vulde Weil aan πα[ρὰ λίμνᾳ], de Π en Α nog lezend. Ik zie slechts het begin van een letter, welke een Π zou kunnen zijn. Crusius vulde aan π[έτρᾳ Δηλίᾳ], want, zegt hij, Delos is een smalle, lange

rotsrug; en de Hom. hymne I 16 κραναῇ ἐνὶ Δήλῳ wijst er op. De hymne gaat aldus verder:

κεκλιμένη πρὸς μακρὸν ὄρος καὶ Κύνθιον ὄχθον,
ἀγχοτάτω φοίνικος, ἐπ' Ἰνώποιο ῥεέθροις.

Nu mondt de Inopus uit in een klein, rond meertje, en hierbij kwam, volgens Theognis, vs. 5 sqq. Apollo ter wereld:

Φοῖβε ἄναξ, ὅτε μέν σε θεὰ τέκε πότνια Λητὼ
φοίνικος ῥαδινῆς χερσὶν ἐφαψαμένη,
ἀθανάτων κάλλιστον ἐπὶ τροχοειδέϊ λίμνῃ.

Herodotus vermeldt dit meertje ook (II 170): ὅσηπερ ἡ (sc. λίμνη) ἐν Δήλῳ ἡ τροχοειδὴς καλεομένη. Callimachus, hymne op Delos r. 206, volgt de Hom. hymne: ἕζετο (Leto) δ' Ἰνώποιο παρὰ ῥόον. Men heeft zich de gebeurtenis te denken aan den Inopus, waar deze uitmondt in het meertje, op een weide. In de Hom. hymne r. 117 staat nl.:

γοῦνα δ' ἔρεισεν λειμῶνι μαλακῷ.

Eur. Iph. I. 1098 zegt van Artemis:

ἃ παρὰ Κύνθιον ὄχθον οἰκεῖ
φοίνικά θ' ἁβροκόμαν
δάφναν τ' εὐερνέα καὶ γλαυ-
κᾶς θαλλὸν ἱρὸν ἐλαίας,
Λατοῦς ὠδῖνι φίλον,
λίμναν θ' εἱλίσσουσαν ὕδωρ
κύκλιον.

Daar noemt de dichter de attributen van de plaats op, behalve de Inopus. De heuvel vormde den achtergrond. Πέτρᾳ Δηλίᾳ, op de rots van Delos, is daarom niet juist. De λίμνη daarentegen is een plaatsbepaling, welke èn Theognis èn Euripides kenden. Ook Callim. h. op Delos 261:

χρυσῷ δὲ τροχόεσσα πανήμερος ἔρρεε λίμνη.

Daarom lijkt de aanvulling παρὰ λίμνᾳ κλυτᾷ goed. Het meertje lag ten N.O. van het τέμενος van den God.

⊏ < V<
r. 6. χερσιγλαυκαασελαιασθιγουου

Weil vulde aan: θιγουοῦσ'[ὄζον ἐν ἀγωνίαι]ς. De slot-Σ las hij. Ik kan deze niet onderscheiden. Reinach zegt, dat de aanvulling te groot is; dat men elf of twaalf letters moet hebben. Als men den papieren afdruk beziet, schijnt er toch wel plaats voor omstreeks 14 letters; maar precies is het niet te zeggen, daar de inscriptie niet στοιχηδόν is gehouwen, en de afstanden nog al eens verschillen in grootte. De aanvulling ὄζον schijnt me verkeerd. Nergens wordt vermeld, dat Leto een tak aanraakte. Weil voert bij deze aanvulling aan het fragm. van Theognis: φοίνικος ῥαδινῆς χερσὶν ἐφαψαμένη, hetwelk niets bewijst. De slank oprijzende dadelpalm raakte zij zeker niet bij een tak aan. Het lijkt trouwens ook waarschijnlijker, dat zij den stam vastgreep, om steun te zoeken. Fairbanks sluit zich bij Weil aan, en voegt er zelfs bij, dat Leto „apparently finds a supernatural relief", door den tak aan te raken. 'Αγωνία komt eenmaal bij Euripides voor, Hec. 314: πολεμίων τ' ἀγωνία, schijnt overigens meer een proza-woord. Het voldoet hier niet. Ik zou als aanvulling willen voorstellen: θιγουοῦ[σ' ἔρνος ὠδῖνι φίλον]. Deze aanvulling is nog één letter meer dan die van Weil, maar heeft driemaal een I, die een kleine plaats inneemt. Men vergelijke Iamblichus, de Vita Pyth. 44, 1: ἔρνος ἐριθηλὲς ἐλαίης en de reeds bovengenoemde

plaats van Eur. Iph. T. 1102: γλαυκᾶς θαλλὸν ἱρὸν ἐλαίας, Λατοῦς ὠδῖνι φίλον.

De lezing is hier: Λατοῦς ὠδῖνα φίλαν, ὠδῖνα dus als bijstelling bij θαλλὸν ἐλαίας. De conjectuur ὠδῖνι φίλον is van Portus; deze werd door Seidler overgenomen; ook door Schöne-Köchly. G. Hermann teekent hierbij aan: „Matthiae servans librorum scripturam, locum quo pepererit Latona ὠδῖνα vocari putat. Mihi Euripides stipator in choricis inutilium verborum, audacius partum Latonae dixisse arborem, cui obnixa peperit Apollinem et Dianam." Beide verklaringen schijnen gezocht, terwijl daarentegen Λατοῦς ὠδῖνι φίλον een zeer goeden zin geeft.

c
r. 7. εριθα.

Door Weil werd aangevuld ἐριθα[λῆ] bij ὄζον. Ik schrijf ἐριθαλές bij ἔρνος ὠδῖνι φίλον. Ἐριθαλής komt, hoewel zelden, voor naast ἐριθηλής. De vorm ἐριθᾱλής is even goed bestaanbaar als de vorm ἐριθᾱλής. Zoo vindt men ook naast elkander εὐθᾱλής en εὐθᾱλής. Hesychius: ἐριθαλεῖς: μεγάλως θάλλοντες.

De dichter volgt hier de Attische traditie: hij noemt alleen den olijf.

De Hom. hymne op Apollo r. 117 vermeldt alleen den palmboom: ἀμφὶ δὲ φοίνικι βάλε πήχεε. Zoo doet ook Theognis, vs. 5: φοίνικος ῥαδινῆς χερσὶν ἐφαψαμένη. Eveneens Callimachus, hymne op Delos 209: ἀπὸ δ' ἐκλίθη ἔμπαλιν ὤμοις φοίνικος ποτὶ πρέμνον [1]).

Euripides noemt naast den palm den laurier: Hec. 458 sqq.:

[1]) Daarentegen in zijne Iambi, Ox. Pap. VII, no. 1011:
τεῦ γὰρ τὸ πρέμνον Δήλιοι φυλάσσουσι;
τὸ τῆς ἐγαίης ἢ x . . . . ε τὴν Λητώ.

ἔνθα πρωτόγονός τε φοῖνιξ
δάφνα θ' ἱερούς ἀνέσχε
πτόρθους Λατοῖ φίλον ὠ-
δῖνος ἄγαλμα Δίας.

Zoo ook Ion 919 sq.:

μισεῖ σ' ἁ Δᾶλος καὶ δάφνας
ἔρνεα φοίνικα παρ' ἁβροκόμαν.

Eur. vermeldt echter in de genoemde plaats Iph. T. 1099 sqq.

φοίνικά θ' ἁβροκόμαν
δάφναν τ' εὐερνέα καὶ γλαυ-
κᾶς θαλλὸν ἱρὸν ἐλαίας,

de drie boomen.

De palm en de olijf worden gecombineerd bij Aelianus Var. Hist. 5, 4: ὅτι ἀναθῆλαι λόγος ἐστὶ Δήλιος φυτὰ ἐν Δήλῳ, ἐλαίαν καὶ φοίνικα· ὧν ἁψαμένην τὴν Λητὼ ....

Zoo ook bij Ovid. Metam. 335—336:

Illic (op Delos) incumbens cum Palladis arbore palmae,
edidit invita geminos Latona noverca.

Metam. XIII 634—635:

Urbemque ostendit delubraque nota duasque
Latona quondam stirpes pariente retentas.

Andere schrijvers, van wie Callimachus de oudste is, vermelden alleen den olijf. Callim. h. op Delos 262:

χρύσειον δ' ἐκόμησε γενέθλιον ἔρνος ἐλαίης.

Hij kende dus twee lezingen, cf. r. 209, waar hij alleen den palm noemde.

Verder Catullus 34,5 sqq.:

o Latonia, maximi
magna progenies Iovis

quam mater propre Deliam
deposivit olivam,
montium domina (Diana).

En Hyginus 140: ibi Latona oleam tenens parit Apollinem et Dianam.

Ook Nonnus Dion. VIII 148:

καὶ λοχίης μόγις εἶδεν ἐλεύθερον ἔρνος ἐλαίης.

Weil meent, dat de Atheners bij γλαυκή aan γλαυκῶπις dachten, wat wel waarschijnlijk is. De epitheta werden zelfs verwisseld. Men zie Nonnus Dion. III 98:

ἑζομένη γλαυκωπὸν ὑπὸ σκέπας ἄβρὸν ἐλαίης.

Schol. Vat. in Dionys. Thrac. artem (12 p. 233. 22 Hilg.): Εὐφορίων ὁ ποιητὴς .... εἶπεν .... τὴν ἐλαίαν γλαυκῶπιν. Omgekeerd heet Athene bij Euripides γλαυκή (Heraclid. 754); eveneens bij Antonin. Lib. Metam. p. 90, 16: γλαυκὴ θεός. Sophocles (O. C. 701 en 706) gebruikt zeker γλαυκᾶς φύλλον ἐλαίας en γλαυκῶπις Ἀθάνα opzettelijk naast elkaar.

Hiermee is het eerste gedeelte van de hymne geëindigd. Het luidt met de aanvullingen aldus:

[ἴ]τ' ἐπὶ τηλέσκοπον ταάν[δ]ε Π[αρνασί]αν [φιλόχορον]
δικόρυφον κλειειτὺν ὕμνωων κ[ατάρ]χ[εεσθ' ἐμῶν]
Πιερίδες, αἳ νιφόβολους πέτρας ναίε[θ' Ἑλι]κωνίδ[ας]
μέλπετε δὲ Πύθιον χ[ρυ]σεοχαίταν ἕ[κατ]ον εὐλύραν
Φοῖβον, ὃν ἔτικτε [Λα]τὼ μάκαιρα π[αρὰ λίμνᾳ] κλυτᾷ,
χερσὶ γλαυκαᾶς ἐλαίας θιγουοῦ[σ' ἔρνος ὠδῖνι φίλον]
ἐριθα[λές].

Komt naar deze, van verre zichtbare helling van den Parnassus, met de twee toppen, die de koren liefheeft, mijn zangen leiden, Muzen, die de besneeuwde rotsen van den

Helicon bewoont, en bezingt den Pythischen Apollo, met de goudblonde lokken, den uit de verte treffenden, den bezitter der schoone lier, dien de gelukzalige Leto ter wereld bracht, door den aan haar smarten genadigen stam aan te raken van den donkergroenen olijf, met rijken bladerdos.

De volgende regels beschrijven den indruk, die de geboorte van Apollo maakt. Men kan ze vergelijken met het fragment van Theognis:

Φοῖβε ἄναξ, ὅτε μέν σε θεὰ τέκε πότνια Λητὼ
φοίνικος ῥαδινῆς χερσὶν ἐφαψαμένη,
ἀθανάτων κάλλιστον ἐπὶ τροχοειδέϊ λίμνῃ,
πᾶσα μὲν ἐπλήσθη Δῆλος ἀπειρεσίη
ὀδμῆς ἀμβροσίης, ἐγέλασσε δὲ γαῖα πελώρη,
γήθησεν δὲ βαθὺς πόντος ἁλὸς πολιῆς.

C ⊏ ⊔ < ⊏ ⊏ ⊻
r. 8. πασ...αθησεπολοσουρανιο

Weil vulde aan:
πα[ᾶς δὲ γ]άθησε πόλος οὐράνιος [ἀννέφελος ἀαγ-], op het begin van den volgenden regel [λαος]. Reinach schreef: πᾶ[ς en verder gelijk; alleen de Σ van οὐράνιος met aarzeling. Ik lees van πᾶς de A het duidelijkst, sporen van de Π en de Σ, de Σ van οὐράνιος niet. De aanvulling [δὲ γ]άθησε schijnt zeker. Bij Theognis verheugde zich de zee, hier de hemel.

Bij Aesch. Prom. 429 staat οὐράνιόν τε πόλον. Timotheus (bij Macrob. Sat. I 17):

σύ τ' ὦ τὸν ἀεὶ πόλον οὐράνιον
λαμπραῖς ἀκτῖσ' Ἥλιε βάλλων.

Bij ἀννέφελος haalt Weil de bekende plaats uit Homerus aan: αἴθρη πέπταται ἀννέφελος. De combinatie ἀνέφελόν τε

καὶ ἀγλαόν komt, zooals Weil reeds zei, voor bij Aratus Phaenom. 415.

Intusschen is het ook mogelijk, dat in deze lacune de aarde genoemd werd, die overigens niet voorkomt, wat wel eenigszins bevreemdt. Slechts de uitwerking op den hemel en de zee wordt dan beschreven, deze beide nog ieder weer onderverdeeld. Men zou ook aldus kunnen aanvullen: πᾶς [δὲ γ]άθησε πόλος οὐράνιο[ς ἠὴδὲ γαῖ' ἀάσπετος ν] enz.

⊏ ⌐ ⊔ <
r. 9. ....ηνεμουσδεσχεναιθηηρα.....<εισ

Bij Weil komt voor aan den regel [λαος ν] van ἀγλαός. Anders [τος ν] van ἄσπετος. De aanvulling ν]ηνέμους, van Weil, is zeker goed. Νήνεμος komt veel bij dichters voor. Men vindt het o. a. eenige malen als epitheton van αἰθήρ: Hom. Il. Θ 556; Aristoph. Thesm. 43, 51; Apoll. Rhod. I 1155.

Weil vulde achter αἰθηὴρ α aan: ἀ[ελλωῶν ταχυπετ]εῖς en op den volgenden regel [δρό]μους.

De eerste letter, die op de A volgt, is geen E. Reinach zegt, dat het meer op een Γ lijkt. Naar het mij voorkomt, kan het slechts het begin van een Γ of een Π voorstellen. Daarmee vervalt dan ἀελλωῶν. Ταχυπέτης wordt vermeld door Suidas s. v. ὠκύπτερον, ταχυπέτην: snel vliegend; Bachm. Anecd. I p. 421, 6; Euthymius De Thessalon. p. 394A: Ἀλλ' οἵμοι φθάνει τὸ τοῦ θανάτου ταχυπέτες καὶ ὀξύδρομον; lexicon van Sophocles: ταχυπέτης = ὠκυπέτης; Pseud. Dion. 337. Het komt dus alleen bij late schrijvers voor. De verbinding snelvliegende δρόμοι schijnt bovendien te gezocht. Ik zou willen voorstellen te lezen: αἰθηὴρ ἅπ[ας

ἀέρος ωὠκ[εῖς δρ]όμους (de eerste o van δρόμους meen ik te zien). Euripides schreef (Phoen. 163) δρόμον νεφέλας:

ἀνεμώκεος εἴθε δρόμον νεφέλας
ποσὶν ἐξανύσαιμι δι' αἰθέρος
πρὸς ἐμὸν ὁμογενέτορα.

Mocht ik de baan eener wolk afleggen!

Zoo ook hier: de snelle banen der lucht: ἀήρ dan in den zin van dikke lucht, wolken, die door den aether, als deze doorbreekt, windstil worden gemaakt. Men vergelijke nog Eur. Bacch. 873 sq.: ὠκυδρόμοις τ' ἀέλλαις.

r. 10. ..ομουσληξεδεβαρυβρομοννη.....ει

Aan het begin van den regel komt dus [δρ]όμους [1]). Verder is sprake van de zee, en er wordt nog onderscheid gemaakt tusschen de gewone, bevaren zee, en den alles omstroomenden Oceaan.

Βαρύβρομος is vaak het epitheton van de zee: Bacchylides 16, 76: βαρύβρομον πέλαγος; Eur. Hel. 1305: βαρύβρομόν τε κῦμ' ἅλιον; Nonnus Dion. IV 117: ἁλὸς οἶδμα βαρύβρομον. Aristoph. Wolken 284: πόντον κελάδοντα βαρύβρομον; Lucianus Timon. c. 1 gebruikt het woord schertsend, als een dichterlijk epitheton: βαρύβρομος βροντή.

Weil vulde nu verder aan: Νη[ηρέως ζαμενὲς ο]εἶδμ' enz. Οἶδμα is zeker goed. Men vergelijke boven Nonnus IV 117: ἁλὸς οἶδμα βαρύβρομον. Ζαμενές heb ik niet als epitheton van de zee gevonden, wel van de winden, b.v. Orph. Arg.

[1]) Wilamowitz vulde aan: [δ]όμους, en vergeleek mel. adesp. 125 B 4: εὐθὺς ἀνέπλησεν ἀεροβατᾶν μέγαν οἶκον ἀνέμων (Versk. 334, 1). De ruimte schijnt daarvoor wel iets te groot. Bovendien krijgt men dan de combinatie: ταχυπετεῖς δόμους of ὠκεῖς δόμους.

1006: ζαμενεῖς ἀνέμων πνοίας en van de zon cf. Pind. Nem. IV 13: ζαμενεῖ ἀελίῳ. De meening van Fairbanks: „the use of ζαμενές to denote a physical rather than a mental state is an added objection to the French restoration", kan ik niet deelen. Het woord ζαμενές beteekent heftig, krachtig, en heftig zou hier goed passen.

Men kan echter niet kortweg zeggen: de zee houdt op. Daarbij behoort een aanvulling, hetzij een substantivum in den genitivus, hetzij een participium. Men zou aldus kunnen lezen: λῆξε δὲ βαρύβρομον Νη[ηρέος κλύζον οεἶ]δμα.

De verbinding Νηρέος οἶδμα heb ik niet kunnen vinden. Het lijkt echter een goede combinatie. Reinach vertaalt aldus: „Nérée apaisa la fureur de ces flots mugissants." Dat schijnt me verkeerd. Aan Nereus komt niet de functie van het kalmeeren der golven toe, maar aan Poseidon. Cf. Roscher s. v. Nereus: „Sonst wird Nereus nur in später Zeit und selten als Meerbeherrscher angerufen: Orph. h. 23, Oppian. Hal. 2, 36; Cyneg. 1, 77." Men zou echter het woord Nereus metonymisch kunnen opvatten. Zoo wordt het gebruikt door Callimachus h. Iov. 38:

> κεῖνο Νέδην ὀνόμηνε· τὸ μὲν τόθι πουλὺ κατ' αὐτὸ
> Καυκώνων πτολίεθρον, ὃ Λέπρειον πεφάτισται,
> συμφέρεται Νηρῆι.

Apollonidas ep. 16 (Anth. Pal. IX 296) zegt van een duiker:

> Νηρῆος λαθρίοισιν ὑποπλεύσας τενάγεσσιν.

r. 11. δμηδεμεγασωκεανοσοσπεριξγ.....κα

Nu wordt Oceanus genoemd de groote stroom van Homerus, die alles omvat. Weil vulde aan: πέριξ γ[αῖαν ὑγραιεῖς

ἀγ]κάλαις. Ἀγκάλαις is ongetwijfeld een goede aanvulling. Op deze overdrachtelijke wijze wordt het woord veel gebruikt. Weil haalde reeds aan: Eur. Or. 1377: Ὠκεανὸς ἀγκάλαις ἑλίσσων κύκλῳ χθόνα. Voor πέριξ cf. Orph. H. XI 15: Ὠκεανός τε πέριξ ἐνὶ ὕδατι γαῖαν ἑλίσσων. Ἀγκάλαι in dezen zin vindt men verder bij Archilochus (Bergk fr. 23): κυμάτων ἐν ἀγκάλαις; Aesch. Choëph. 587: πόντιαι ἀγκάλαι; Eur. Hel. 1062: πελαγίους ἐς ἀγκάλας; Aristoph. Kikvorschen 704: πόντιαι ἀγκάλαι; Nausikrates bij Athen. 296A: πελαγίοις ἐν ἀγκάλαις. Verder wordt het beeld ook overgebracht op de lucht: Eur. fr. inc. (Nauck 941):

ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα
καὶ γῆν πέριξ ἔχονθ' ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις;
τοῦτον νόμιζε Ζῆνα, τόνδ' ἡγοῦ θεόν.

Timotheus Perzen r. 91:

ἄπιστόν τ' ἀγκάλισμα
κλυσιδρομάδος αὔρας.

Bij Aesch. Prom. 1023 staat verder nog: πετραία ἀγκάλη. Voor de aanvulling ὑγραῖς haalde Weil het bovengenoemde fr. van Euripides aan (Nauck 941): ὑγραῖς ἐν ἀγκάλαις. Hij zegt, dat het hier zoo goed past, omdat ὑγρός zoowel buigzaam als vochtig beteekent. Het schijnt een uitstekende aanvulling.

< □ ⏑ □
r. 12. λαισααμπεχει.

De dichter verdubbelt niet alleen tweeklanken en klinkers, die van nature lang zijn, maar ook, die door positie lang zijn.

Hiermee is de tweede passage teneinde. Zij luidt met de aanvullingen:

πᾶς [δὲ γ]άθησε πόλος οὐράνιο[ς ἠδὲ γαῖ' ἀάσπε-]

[τος ν]ηνέμους δ' ἔσχεν αἰθηὴρ ἅπ[ας ἀέρος ωὠκ]εῖς
[δρ]όμους λῆξε δὲ βαρύβρομον Νη[ηρέος κλύζον ο]εἴ-
δμ' ἠδὲ μέγας Ὠκεανὸς ὃς πέριξ γ[αᾶν ὑγραιεῖς ἀγ]κά-
λαις ἀαμπέχει.

En de vertaling:

Het geheele hemelgewelf verheugde zich en ook de ontzaggelijke aarde, en de geheele aether maakte de snelle banen der wolken windstil, en de luid bruisende, gezwollen zee hield op met klotsen, en ook de groote Oceaan, die de aarde rondom met zijn vochtige (buigzame) armen omgeeft.

In de derde episode verlaat de god Delos en vertoeft, op weg naar Delphi, in Attica. Dit is de tweede plaats, waar de Attische traditie wordt gevolgd. Volgens de Hom. hymne ging Apollo over Euboea en Boeotië naar Delphi (r. 219 en 225). Volgens Pindarus (fr. 286) en den scholiast op Aeschylus (Eumeniden 11) gaat hij over Delion en Boeotië. Aeschylus echter (Eum. 9 sqq.) laat den god gaan over Attica:

λιπὼν δὲ λίμνην Δηλίαν τε χοιράδα
κέλσας ἐπ' ἀκτὰς ναυπόρους τὰς Παλλάδος
ἐς τήνδε γαῖαν ἦλθε Παρνησοῦ θ' ἕδρας.

En de dichter volgt hem daarin.

⊏ ⩡ < ⊏ ⊔ ⊏ ⌐
r. 13. τοτελιπωγκυυνθιανναασονεφ

Aan dezen en de twee volgende regels werden twee kleine fragmenten toegewezen, die niet op hun plaats zijn gebracht in het museum te Delphi. Zij worden vermeld in de Fouilles de Delphes III 2 p. 164 en afgebeeld op plaat X, no. 5 en 6. Het eene fragment bevat deze letters:

ΣΠΡ het andere: ΩΩΝ
ΤΡΙΤ ΠΕ.

Weil las van het eerste fragment σπρω; Reinach σπρω. De Ω kan ik niet onderscheiden.

Κυυνθίαν ναᾶσον heet Delos, naar den berg Cynthus. Weil vulde nu verder aan: ἐ[πέβα θεὸ]ς πρω[το, dit laatste met het eerste woord van den volgenden regel tot πρωτόκαρπος verbindend. Ἐπέβα θεός zou bevredigen in het verband, maar ik lees na de E een Φ, en vul daarom aan: ναᾶσον ἐφ[άνη θεό]ς.

Πρωτόκαρπος komt nergens voor. Weil verklaart het met de woorden, dat Attica volgens de legende het eerst het koren produceerde. Men zie Roscher II 1322, 25; Xen. Hell. 6, 3, 6; Isocr. Paneg. 25. Alweer een Atheensche locale traditie dus!

Πρωΐκαρπος, een woord, dat ook nog in de beschikbare ruimte zou passen is zeer onwaarschijnlijk; het komt alleen bij Theophrastus voor, dus eenigszins als technische term.

r. 14. καρπογκλυτανατθιδεπιγααν.....οσ

Weil las επιγααλ en vulde aan: γααλ[όφῳ πρῶνι]. Achter γαα meen ik een N te lezen. Als men aanneemt, dat er γαν staat, dan hooren πρ[ωτό]καρπογ, κλυτάν en 'Ατθίδ' (als adjectivum) hierbij. Voor γῆ 'Ατθίς cf. Eur. Ion. 13: Μακρὰς καλοῦσι γῆς ἄνακτες 'Ατθίδος; Epinicus ap. Athen. X p. 432c: γῆς ἀπ' 'Ατθίδος. Achter γᾶν vul ik dan aan: ἰών. Verder, als bijstelling bij 'Ατθίδ' ἐπὶ γᾶν: [κτῆμα] Τριτων[ίδ]ος.

ᑕ̣ < ↄ< ∨ ɪ ∨ ≤̣
r. 15. μελιπνοονδελιβυσαυ.αγ̣χ̣ε̣

Door Weil werd aangevuld: αὐδὰγ χέω̣[ν ἀνὰ λύραας πέμ]πεν [ἁ-]; de letters ΠΕ komen van de r. 13 genoemde fragmenten. Reinach vulde aan: χέω[ν λωωτὸς ἀνέμελ]πεν [ἁ-]

Μελίπνοος. Suidas μελιπνόους: ἡδυπνόους. Het woord komt voor bij Theocritus 1, 128: μελίπνοον σύριγγα; bij Nonnus Io. c. 19, 186: μελίπνους μολπή; Nonnus Dion. X 188: μελίπνοος φωνή. Tryphiodorus 429: Μοῦσα μελίπνοος. Het woord beteekent zoowel aangenaam klinkend, zooals hier, als aangenaam geurend; cf. Philippus Anth. Pal. 6, 231, 6: χὠ μελίπνους λίβανος. Deze twee beteekenissen heeft ook ἡδύπνους. In een laat gedicht (I. G. XII 489) staat: τὴν μελίπνουν, van een gestorvene gezegd. Het is een dichterlijk woord, dat eerst in Hellenistischen tijd gebruikt wordt.

Wat de aanvullingen betreft, schijnt die van Reinach de betere. Λίβυς αὐλός bij Eur. Herc. 684; διὰ λωτοῦ Λίβυος Iph. A. 1036; Λίβυν λωτὸν Hel. 170.

ᴗ C ⊏
r. 16. α̣.ειειανοπαμειγνυμενοσα̣..ι̣ο̣

De eerste letter lazen Weil (met aarzeling) en Reinach als Δ en vulden op den vorigen regel nog aan A, dus: [ἁ]δειεῖαν, hetgeen een goeden zin geeft. Ik geloof echter, dat er een A staat aan het begin van den regel. Verder lazen beiden αιεἰόλ[οις]. Weil schreef, in verband met de aanvulling van den vorigen regel: αιεἰόλ[οις νιν μέλεσι λωτὸς], maar merkte zelf reeds op, dat de woordorde van beide regels eenigszins vreemd is. Reinach αιεἰόλ[οις κιθάριος μέλεσιν], wat voldoet. In de eerste hymne staat ook: αιεἰόλοις μέλεσι. Αἰόλος beteekent hier:

variëerend, gemoduleerd. Cither en fluit doen zich samen hooren, om den god te verheerlijken.

In r. 17 en 19 wordt een poging gedaan, om Apollo's bijnaam παιάν of παιήων te verklaren. Mogelijk is het een vondst van den dichter; misschien ook volgt hij een reeds bekende lezing, en dat wel een Attische [1]). Over het ontstaan van den kreet ἰὲ παιάν wordt reeds door de oude schrijvers verschillend geoordeeld (Daremb. s. v. péan). Volgens Clearchus (bij Athenaeus 701) spoorde Leto Apollo, toen hij te Delphi als kind in strijd met den draak raakte, aan met deze woorden: ἴε παῖ. Strabo (422) en Callimachus h. op Apollo 101 sqq. zeggen, dat Apollo met de volgende woorden aangespoord werd door de bewoners van Delphi: ἴε παιάν, ἰὴ ἰὴ Παιῆον' ἴει βέλος. Bij Apollon. Rhod. (II 711) sporen de Corycische nymphen hem aan: 'Ιήϊε (of: ἰή, ἴε) κεκληγυῖαι.

De waarschijnlijkste opvatting is nog die welke men tegenwoordig veel aanneemt, dat ἰὲ παιάν als een aanroep van den god Παιάν moet beschouwd worden, die bij Homerus nog zelfstandig voorkomt, als god van de geneeskunde [2]). Apollo zou dan de naam er bij genomen hebben van een door hem verdrongen god, zooals men het zich b.v. ook voorstelt van het ontstaan van de namen Pallas Athene, Poseidon Erechtheus enz. Hiervoor pleit het feit, dat eveneens Asclepius dikwijls Paean heet, die ook de functie van den god Paean overgenomen heeft. Maar, zooals bij Daremberg staat, is het mogelijk, dat ook de Homerische god Paean

[1]) Een andere Attische voorstelling vindt men bij Macrob. Sat. I 17.
[2]) Usener Götternamen 153.

zijn naam en bestaan dankt aan den kreet ἰὲ παιάν. Dan is de questie dus slechts verschoven, maar blijft de moeilijkheid de woorden ἰὲ παιάν te verklaren.

De functie van den god, die met paean wordt aangeroepen, heeft zich wel uitgebreid van genezer tot: afweerder van alle kwaad, redder. Théodore Reinach in het Dict. des Antiq. IV, p. 266: „Le péan est essentiellement une invocation rythmée et solennelle à Apollon ou un autre dieu ἀλεξίκακος afin de détourner la peste, la maladie ou d'autres fléaux: ἐπὶ καταπαύσει λοιμῶν καὶ νόσων, Procl. Christ. p. 244 (West). De cette signification centrale on peut, avec Fairbanks, dériver tous les autres emplois du péan [1]). Zie ook Deubner, Neue Jahrbücher XLIII p. 385 sqq., welke achtereenvolgens de verschillende soorten paeans behandelt: den overwinningszang (eerst roep), den apotropaeischen paean (dus dengenen, waaruit Fairbanks alle andere afleidt), den lente-paean, om zegen voor den oogst smeekend, den bruiloftspaean, om huwelijkszegen smeekend en den paean na het feestmaal. Eigenlijk loopen ze zoover niet uiteen, want ze smeeken toch allen om voorspoed of trachten het ongeluk af te weren. Ook bij de verdere ontwikkeling blijft de smeekbede om voorspoed als een vast onderdeel bij den paean hooren. Cf. Aelius Aristides Or. 14 ad fin.: κράτιστον οὖν ὥσπερ οἱ τῶν διθυράμβων τε καὶ παίανων ποιηταί, εὐχήν τινα προσθέντα οὕτω κατακλεῖσαι τὸν λόγον. De smeekbede is nu echter beperkt tot het slot, en schijnt zelfs met

[1]) Anders Schwalbe, „Ueber die Bedeutung des Päan als Gesang im Apollinischen Kultus", die meent, dat de pean oorspronkelijk het betoonen van lof en dank aan Apollo bedoelde.

een aparte naam aangeduid te worden: προσόδιον. De geheele paean bestaat dan uit drie deelen: 1. een aanroep tot den god, 2. eenige heldendaden van den god, 3. het προσόδιον d. i. de smeekbede.

r. 17. αδιαχεμπετροκατοικητοσηχ.....δεγεγα

Weil en Reinach lazen nog een M voor aan den regel en vulden aan: [ἅ]μα δ', hetgeen een goeden zin geeft. Πετροκατοίκητος, in de rotsen wonend, is een nieuwe, aardig gevonden samenstelling. Ik lees van ἀχώ de letters A en X. Weil vulde verder aan: ἀχ[ώ· τρὶς ἰὴ Παιάν. ὁ]δὲ γέγα. Reinach: ἀχ[ώ· παιάν ἰὲ Παιάν. ὁ]δὲ γέγα (deze letters las R. met aarzeling). De tweede aanvulling is beter, daar τρίς vreemd aandoet.

Fairbanks gaat niet met deze aanvulling mee, omdat Paean geen speciaal Attische naam voor Apollo is. Dat is ook zoo; maar hier wordt juist een poging gedaan, om de benaming Paean uit Attische bron te laten komen, zooals het te verwachten is van een Atheenschen dichter. Fairbanks denkt verder, dat de kreet slechts een begroeting van den jongen god is geweest (b.v. παῖ of ἰήιε παῖ); en dat zij dus geen belofte voor de toekomst inhield. Daarmee zou dan de profetenrol van Echo vervallen. Toch schijnen de woorden νόῳ δεξάμενος op iets diepers te wijzen. Wij weten verder, dat de kreet ἰὲ παῖ als aansporing tot Apollo werd opgevat; en daarom is er iets tegen ἰὲ παῖ eenvoudig als begroeting te beschouwen. Fairbanks heeft ook nog bezwaar tegen de combinatie van παιάν en παιήων. Dat bezwaar voel

ik niet zoo; de kreet was algemeen ἰὲ (of ἰήιε) παιάν; de benaming van den god echter zoowel παιάν als παιήων.

De kreet ἰὲ παιάν wordt hier geuit door de nymph Echo. Wat wil de dichter daarmee zeggen? Volgens Weil is zij hier een geheimzinnige stem, en bovendien geïnspireerd door Zeus. Het epitheton πετροκατοίκητος wijst er wel op, dat de nymph Echo in haar gewone rol bedoeld is. Andere soortgelijke epitheta van Echo vindt men bij Pauly-Wissowa V p. 1926: πέτρας ὀρείας παῖς, ὀρέσσαυλος, ὀρεσίδρομος, πετρήεσσα.

Verder is het te ver gezocht aan te nemen, dat Echo een boodschap van Zeus overbrengt. Zij treedt nergens in bijzonder verband met Zeus. Moet men dan aannemen, dat zij als een echte echo, slechts den klank van fluit en cither weergeeft? Dan zouden deze klanken dus wel onomatopeïsch weergegeven moeten zijn met ἰὲ παιάν. Ik heb iets dergelijks nergens kunnen vinden.

Misschien is er nog een mogelijkheid. Bij Nonnus Dion. IV, 308 heet Echo Phoibas. Phoibas is een woord, dat gebruikt wordt voor personen, die geïnspireerd zijn, profetessen cf. Eur. Hec. 827, van Cassandra. Φοιβάζειν profetische woorden uiten bij Lycophron 6: ὅπα, μύθους φοιβάζειν. Men zou het zich zoo kunnen voorstellen, dat hier wèl de nymph Echo bedoeld is, die spreekt uit de rots (πετροκατοίκητος); dat zij echter niet precies de klanken herhaalt als een gewone echo, maar een soort profetenrol vervult. Bij Nonnus XIII r. 132 sqq. spreekt ook de rots (de Parnassus):

Πυθιὰς ὀμφήεσσα θεηγόρος ἔκλαγε πέτρη.

In tegenstelling met Fairbanks geloof ik, dat door haar met deze woorden gedoeld wordt op de toekomstige rol, door

Apollo te spelen, hetzij meer beperkt als drakendooder hetzij meer in het algemeen als afweerder van alle kwaad en helper in den nood.

r. 18. θοτινοωιδεξαμενοσααμβροταδι.....νανθωων

De θ behoort nog bij het vorige woord: γέγηθε. Verder las Weil: ἀἀμβρόταν δ; Reinach: ἀἀμβρόταν δι. De N van ἄἄμβροταν staat boven den regel. Weil vulde aan: ἀἀμβρόταν Δ[ιὸς ἐπέγνω φρέν') ἀνθ' ὧν enz. Reinach volgde hem daarin. De aanvulling Διός nu is mijns inziens te ver gezocht, hoewel het waar is, dat Apollo door de oude schrijvers als de profeet van Zeus beschouwd werd. Dat zegt echter nog niet, dat hij van Zeus een aanwijzing kreeg voor zijn toekomstige functie. Men zou in ΔΙ het begin van het woord διανύσει kunnen zien en als zelfstandig naamwoord bij ἀμβρόταν het woord κληδόνα kunnen nemen. De roep is goddelijk, omdat hij van de nymph uitgaat. Apollo verheugt zich „omdat hij, na den goddelijken roep in zich opgenomen te hebben, dezen zal verwezenlijken, d. w. z. voortaan de paean, de redder zal zijn." Κληδών is op deze plaats het juiste woord, omdat juist in κληδών een profetie kan liggen; cf. Od. XVIII, 117:

ὣς ἀρ' ἔφαν· χαῖρεν δὲ κλεηδόνι δῖος Ὀδυσσεύς.

Te voren hadden de vrijers gezegd:

Ζεύς τοι δοίη — ὅττι μάλιστ' ἐθέλεις.

r. 19. εκεινασαπαρχασ...ηονακικλησκ.....αοσα

Weil en Reinach lazen volledig παιήονα en vulden achter κικλησκ aan κικλήσκ[ομεν ἅπας λ]αὸς α[ὐτο-], dit laatste verbindend met χθονων van den volgenden regel; deze aanvulling

geeft een bevredigenden zin. Cf. Eurip. Ion 29: λαὸν εἰς αὐτόχθονα κλεινῶν Ἀθηνῶν. Αὐτόχθονες is een gebruikelijk epitheton van de Atheners, die meenden, dat ze ontsproten waren aan den bodem, waarop ze woonden, en niet van elders waren gekomen. Eur. fragm. Erechth. 360 (Nauck): Λεὼς οὐκ ἐπακτὸς ἄλλοθεν, αὐτόχθονες ἐφ' ὑμῖν. Maar niet alleen de Atheners werden als αὐτόχθονες beschouwd. Demosthenes zegt b.v. 424: μόνοι γὰρ πάντων αὐτόχθονες ὑμεῖς ἐστε κἀκεῖνοι (de Arcadiërs).

Ἀνθ' ὧν in de beteekenis van daarom vindt men bij Soph. Oed. C. 1010:

ἀφ' ἧς σὺ κλέψας τὸν ἱκέτην γέροντ' ἐμὲ
αὐτόν τ' ἐχειροῦ τὰς κόρας τ' οἴχῃ λαβών.
ἀνθ' ὧν ἐγὼ νῦν τάσδε τὰς θεὰς ἐμοὶ
καλῶν ἱκνοῦμαι ....

Ἀρχή is gebruikt in den zin van: aanleiding, reden. Cf. Il. XXII, 116: ἥ τ' ἔπλετο νείκεος ἀρχή. Κικλήσκειν is een poëtisch woord; men vindt het bij Homerus, Pindarus en de tragici.

r. 20. χθονωνηδεβακχουμεγασθυρσοπλη..... εροστεχνι

Door Weil werd deze regel aangevuld als volgt: θυρσοπλη̣[ξ ἑσμὸς ἱ]ερός, omdat in de eerste hymne staat: ὁ δὲ [θεωρ]ωῶν πρόπας ἑσμός. Speciaal wordt hier vermeld de muziekvereeniging, in de inscripties genoemd τὸ κοινὸν τῶν περὶ Διόνυσον τεχνιτῶν, I. A. II 1338 of ἡ τῶν περὶ Διόνυσον τεχνιτῶν σύνοδος I. A. 551, 552; cf. Kaibel epigr. 876: τεχνιτῶν μουσοπόλων σύνοδος. In plaats van ἑσμός zou men misschien θίασος kunnen aanvullen, een woord, dat van Bacchus' volgelingen gebruikt wordt.

De aan Dionysus gewijden noemen zich dichterlijk θυρσοπλῆγες, door den thyrsus getroffenen. Men vindt het woord slechts bij Hesychius: θυρσοπλῆγες: οἱ ἐν τοῖς Βακχείοις ἐνθεαζόμενοι. Iemand, die door Dionysus met den thyrsus geslagen was, geraakte in een soort van geestvervoering, μανία. Zoo iemand noemde men θυρσοπλήξ. De god zelf heet θυρσομανής [1]) en θύρσῳ δεινός [2]). Men gevoelde wel angst voor de kracht van den thyrsus cf. Horatius Carm. II 19,8:

Parce Liber gravi metuende thyrso,

maar toch was de thyrsus tevens het zinnebeeld van jeugdige levenslust, Nauck, fr. adesp. 397

λήγει δὲ Κύπρις θαλίαι τε νέων,
οὐδ' ἔτι θύρσος φύλλα Βακχείου.

Hoe komt de thyrsus aan zijn geheimzinnige kracht? F. G. von Papen [3]) zegt, dat deze voorstelling ontleend is aan die van het κέντρον, waarmee de dieren werden aangespoord. Nonnus noemt den thyrsus vaak een κέντρον. Omgekeerd beteekent bij de Romeinsche dichters θύρσος wel stimulus, prikkel: Lucretius I 923:

percussit thyrso laudis spes magna meum cor.

Men vergelijke ook nog οἰστροπλήξ, van Io, Soph. El. 5; Aesch. Prom. 682, van Autonoë en Ino, Eur. Bacchae 1229. F. J. M. de Waele [4]) zegt: „On the other hand the arrows of Apollon causing plague among the Achaians and the

---

[1]) Eur. Phoen. 792.

[2]) Orph. H. 49, 8.

[3]) Der Thyrsos in der Griech. u. Röm. Literatur u. Kunst, Diss. Bonn 1905, p. 40.

[4]) The magic staff or rod in Graeco-Italian antiquity p. 87 sq..

οἶστρος of Io are closely connected with the thyrsos of Dionysos, being used as a means to cause mental or physical perturbation."

De Waele wijst er tevens op, dat niet alleen het gebruik van het kentron, maar ook nog de opvatting, dat ziektes en derg. ontstaan door een slag van de godheid, heeft kunnen bijdragen tot de beteekenisontwikkeling van den thyrsos.

De τεχνῖται voelen zich dus eveneens door de goddelijke μανία bevangen, welke zich echter bij hen niet uit in Bacchantische extase, maar in muzikale prestaties.

r. 21. τωωνενοικοοσπολεικεκροπιαι — α ..... ωιδον

Voor πόλις Κεκροπία vergelijke men Paean in Apoll. et Asc. r. 28 (Powell p. 139):

σῴζοις δ' Ἀτθίδα Κεκροπίαν πόλιν
αἰὲν ἐπερχόμ[εν]ος.

Achter Κεκροπίᾳ is een open ruimte; en eveneens een hiaat. Hiermee is de derde passage teneinde, welke in haar geheel luidt:

τότε λιπὼν Κυυνθίαν ναᾶσον ἐ[φάνη θεὸ]ς
πρ[ωτό]καρπον κλυτὰν Ἀτθίδ' ἐπὶ γᾶν [ἰὼν κτηῆμα] Τριτων[ίδ]ος
μελίπνοον δὲ λίβυς αὐ[δ]ὰγ χέ[ων λωωτὸς ἀνέμελ]πε[ν ἀ-]
δειεῖαν ὄπα μειγνύμενος α[ιε]ἰόλ[οις κιθάριος μέλεσιν],
[ἅμ]α δ' ἴαχεμ πετροκατοίκητος ἀχ[ώ · παιὰν ἰὲ παιάν · ὁ]δὲ γέγα-
θ' ὅτι νόῳ δεξάμενος ἀάμβρόταν δι[ανύσει κληδόν']· ἀνθ' ὧν
ἐκείνας ἀπ' ἀρχᾶς [Παι]ήονα κικλήσκ[ομεν ἅπας λ]αὸς α[ὐτο-]
χθόνων ἠδὲ Βάκχου μέγας θυρσοπλη̣[ξ θίασος ἱ]ερὸς τεχνι-
τωῶν ἔνοικοος πόλει Κεκροπίᾳ.

„Toen verliet de god het Cynthische eiland, en vertoonde zich, gaande over het beroemde Attische land, dat het eerst het koren droeg, het bezit van Athene. En de Lybische fluit bezong hem, haar zoete klank verspreidend, haar aangenaam geluid vermengend met de gevariëerde melodieën van de cither. Tegelijk galmde de in de rots wonende echō: „paian, ië paian"; en hij verheugt zich, dat hij, na de goddelijke roep in zich opgenomen te hebben, haar in vervulling zal doen gaan; daarom noemen wij hem Paean, wij het heele volk der autochthonen en de groote, heilige vereeniging van Bacchus' kunstenaars, door den thyrsusstaf getroffen, wonend in de stad van Cecrops."

In de volgende passage wordt Apollo uitgenoodigd den Parnassus te bezoeken. Herinnerd wordt aan de stichting van den tempel, en de ontmoeting met den draak.

Regel 21 is op het eind door Weil aangevuld: Ἀ[λλὰ χρηησ-μ]ῳδόν; dit laatste woord behoort dan bij het in den volgenden regel voorkomende τρίποδα. Χρησμῳδός wordt gebruikt van voorspellers, cf. Plato Apol. 22 C, van de Sphinx, Soph. Oed. T. 1199, van Apollo, Synes. p. 133D: Λοξίας, ὁ Πυθοῖ χρησμῳδός. Hier is dan een eigenschap van Apollo of de priesteres op den drievoet overgebracht.

r. 22. οσεχειειστριποδαβαινε..θεοστιβ.....αρναα

Door Weil en Reinach werd deze regel aangevuld (ze lazen ἐπί in zijn geheel): θεοστιβ[έα ταάνδε Π]αρνα[α-]. Op den volgenden regel staat σιαν. Weil schreef Παρνασσίαν, maar de tweede A meen ik te zien.

Θεοστιβής, door een god betreden, staat, behalve in het

Etym. M. en bij Greg. Nazianz. II 649B: τῆς ἁγίας γῆς καὶ θεοστιβοῦς, nog bij Proclus, Carm. VII 7: ἡ σοφίης πετάσασα θεοστιβέας πυλεῶνας, van Athene gezegd. De Parnassus werd inderdaad door goden betreden, niet alleen door Apollo, maar ook door Bacchus en zijn gevolg. Men leest vaak van plaatsen, door goden betreden cf. Aesch. Perz. 448 sqq.: νῆσός τις ἐστὶ .... ἣν ὁ φιλόχορος Πὰν ἐμβατεύει.

Soph. O. C. 678 sq.:

ἵν' ὁ Βακχιώ-
τας ἀεὶ Διόνυσος ἐμβατεύει (Colonus).

Rhesus 225:

Θυμβραῖε καὶ Δάλιε καὶ Λυκίας
ναὸν ἐμβατεύων.

⊏ ⊔ < ⊏ v
r. 23. σιανδειραδαφιλενθεοναν̣φι̣πλοκ̣

Weil las kort voor het eind van den regel ΝΩ, Reinach met aarzeling. Weil vulde aan [οἴ]νω[ωπα], maar voegt er bij: zeer twijfelachtig. Colin ziet alleen de N. Inderdaad past het woord οἴνωψ slecht bij de lokken van Apollo. Hesychius verklaart: οἰνωπόν: πορφύρεον, μέλανα; dus purper of donker. Ook wordt het gebruikt van roode wangen, Eur. Phoen. 1160: οἰνωπὸν γένυν. Verder is het een epitheton van Bacchus, Soph. Oed. T. 211: οἴνωπα, Βάκχον εὔιον, Eur. Bacch. 236: ξένος .... οἰνωπός. Apollo wordt echter voorgesteld met blond haar; men denke aan χρυσοχαίτης en χρυσοκόμης, het epitheton κατ' ἐξοχήν van den god. Men kan dus onmogelijk, zooals Reinach doet, schrijven: „tes boucles violettes". Mogelijk is: ἀνφὶ πλόκ[αμον δὲ ξανθοὸν σύ] enz.

Δειράς is een dichterlijk woord, bergrug. Men vindt het

het eerst in de Hom. hymne op Apollo 281; verder ook bij Pindarus en de tragici. Van den Parnassus wordt het gebruikt door Eur. Phoen. 208: ὑπὸ δειράσι νιφοβόλοις Παρνασσοῦ, Ion 714: ἰὼ δειράδες Παρνασσοῦ πέτρας, en bij Apollon. Rhod. II 705: ὑπὸ δειράδι Παρνασσοῖο.

Φιλένθεος komt, evenals het even te voren genoemde θεοστιβής, slechts bij latere schrijvers voor: Orph. hymnen 11, 5, 21, waar het een epitheton van Pan is, en 32, 11, van Minerva. Men vindt het ook in een Christelijk epigram bij Kaibel 176:

'Αθηνοδώραν τὴν ἀγαθήν, τὴν 'Αττικήν,
τὴν θαυμάσιον γυναῖκα, τὴν φιλένθεον.

Φιλένθεος is een passend epitheton voor den Parnassus, die gaarne „begeistert" is, en waarvan Eur. Iph. T. 1243 zegt: βακχεύουσαν Διονύσῳ Παρνάσιον κορυφάν.

r. 24. δαφνάσκλαδονπλεξαμενοσαάγ

De laatste letter kan even goed een Π zijn, als een Γ. Weil vulde aan: ἀαπ[λέτουους θεμελίους]. Reinach ἀαπ[λέτους θεμελίους τ']. Ik zou hier liever een hoofdwerkwoord hebben, waarbij σύρων dan als bepaling komt, b.v. ἀᾶγν' ἔθηκας θεμέλι'. Daardoor wordt tevens duidelijker het werk van Apollo omschreven: het leggen van de fundamenten. Daarvoor vergelijke men de hymne op Apollo r. 116:

ὡς εἰπὼν διέθηκε θεμείλια Φοῖβος 'Απόλλων.

Θεμείλια τιθέναι staat bij Hom. Il. XII 28: θεμείλια θέσαν.

'Αγνά wordt dan een bepaling van θεμείλια: heilig, gewijd. Pindarus spreekt van een ἁγνὸν τέμενος, Pyth. 4, 204; Plato van ἁγνὸν βάθρον, Phaedrus 254b.

c F ɔ
r. 25. ααμβροταιχειρισυρωναναξγ

Op de moeilijkheid van het werk wordt nog eens de nadruk gelegd door σύρων, maar tevens door ἀμβρότᾳ uitgedrukt, dat Apollo's kracht er tegen opgewassen is.

Op het begin van den volgenden regel staat ορ̣αι; de O is onduidelijk. Daarvóór lezen Weil en Reinach een K. Wat er echter van die eerste letter nog te lezen is, lijkt meer op een Γ, een Π of een Τ.

Weil vulde aan: γ[ᾶς πελώρῳ περιπιτνεῖς] κόρᾳ, Reinach: γ[ᾶς πελώρῳ συναντᾶις] κόρᾳ, daarmee bedoelende de ontmoeting met den draak. Γᾶς κόρᾳ is echter geen gebruikelijke benaming voor den draak. Bovendien geloof ik, dat uit het vervolg blijkt, dat de slang mannelijk is voorgesteld. De dichters nemen het geslacht van den draak verschillend. De scholiast bij Apollon. Rhod. II, 706, zegt: τὸ ὄνομα τοῦ δράκοντος οἱ μὲν ἀρρενικῶς, οἱ δὲ θηλυκῶς εἶπον. In de Hom. hymne is de draak vrouwelijk, bij Euripides mannelijk; zoo ook bij Callimachus, anders weer bij Apollonius. Zou de O van ορᾳ, die nogal onduidelijk is, misschien een onduidelijke E zijn? De vorm van de letter is vrij vierkant. De eerste letter zou men dan als Τ kunnen lezen, en aldus aanvullen: γ[ᾶς δ' ἐνέτυχες πελώρῳ τ]έρᾳ. Bij Eurip. Iphig. T. 1247 heet de draak: γᾶς πελώριον τέρας. Τέρας, monster, als benaming voor de slang vindt men trouwens al bij Hom. Il. XII 209: Διὸς τέρας αἰγιόχοιο; en in de hymne op Apollo 302: τέρας ἄγριον.

Wat de vorm τέρᾳ betreft, bij Homerus vindt men τεράεσσι Il. IV 408, XII 256; τέραα Od. XII 394; bij Pausanias

τέρως 10, 26, 3; bij Callimachus Iov. 69: τεράων. Ook de analogie van κέρᾳ naast κέρατι maakt de vorm τέρᾳ aannemelijk.

r. 26. τερᾳ—αλλαλαατουσερατογ

Na τέρᾳ duidt een streep het einde der passage aan, die luidt:

Ἀ[λλὰ χρηησμ]ωιδὸν
ὃς ἔχεις τρίποδα, βαῖν' ἐπὶ θεοστιβ[έα ταάνδε Π]αρναασίαν δειράδα φιλένθεον. Ἀνφὶ πλόκ[αμον δὲ ξανθοὸν σὺ] δάφνας κλάδον πλεξάμενος αᾴγ[ν' ἔθηκας θεμέλι'] ἀἀμβρότᾳ χειρὶ σύρων, ἄναξ, γ[ᾶς δ' ἐνέτυχες πελώρῳ] τέρᾳ.

„Maar gij, die den voorspellenden drievoet bezit, kom naar dezen, door goden betreden bergrug van den Parnassus, die gaarne geïnspireerd is. Gij hebt, na in uw blonde vlecht den lauriertak gevlochten te hebben, gewijde fundamenten gelegd, ze aansleepend met goddelijke hand, heer, en gij hebt het reuzenmonster der aarde ontmoet."

De volgende passage geeft een vrij uitvoerige beschrijving van het dooden van den draak. De laatste letter van regel 26 zou een Γ of een Π kunnen zijn. Weil vulde aan ἐρατογ[λέφαρε παῖ, μείνας ἀνυπόστατ]ομ παῖδα. Reinach ἐρατογ[λέφαρον ἔρνος ἀγρία]μ παῖδα. De aanvulling van Weil is te lang en ἀνυπόστατος is geen poëtisch woord. Ἐρατογλέφαρος komt nergens voor. Ik zou dit woord willen vervangen door ἐρατοπλόκαμος, dat voorkomt in de Orphische hymnen; 55, 10 van Aphrodite; 28, 5 van Persephone; 43, 2 van Semele. Het past echter ook goed bij Apollo, van

wien Apollonius Rhod. II 707, als hij een beschrijving van het dooden van de slang geeft, zegt:

Δελφίνην τόξοισι πελώριον ἐξενάριξε,
κοῦρος ἐὼν ἔτι γυμνός, ἔτι πλοκάμοισι γεγηθώς[1]).

Apollonius wil zeggen, dat Apollo nog zeer jong was, toen hij den draak doodde. Intusschen wordt Apollo steeds in deze jeugdige gedaante afgebeeld; ἀκερσεκόμης is een epitheton van den god. Cf. Tib. IV 4, 2:

huc ades, intonsa, Phoebe superbe, coma.

Tib. I 4, 33:

solis aeterna est Phoebo Bacchoque iuventus,
Et decet intonsus crinis utrumque deum.

Ἔρνος in de beteekenis van kind, zoon vindt men op meerdere plaatsen; Pind. Nem. VI r. 37: ἔρνεσι Λατοῦς. Het woord ἄγριος wordt, samen met τέρας gebruikt bij de beschrijving van de slang in de Hom. hymne op Apollo r. 124. In verband met het straks volgende ὃς en ἀποπνέων moet het ἄγριομ zijn.

r. 27. μπαιδαγα..τεπεφνεσιοισο

Γα moet aangevuld worden tot γαᾶς. Voor γᾶς is de ruimte te groot. T voor ἔπεφνες is wel zeker, en kan uit het vervolg verklaard worden. Weil noemde de aanvulling van dezen regel twijfelachtig. Reinach vulde aan: ὁ[μοῦ τ' ἀναβοᾶς. ἦ δέ], met aarzeling. Deze aanvulling bevredigt niet, en geeft ook geen verklaring voor den volgenden regel, die in het verband moet beschouwd worden. Dit is tevens de eerste

[1]) Δελφίνη is een benaming van den draak bij latere dichters.

regel van de volgende kolom (fragm. D); ze begint met het woord πόθον. Van dit woord zijn de letters ΠΟ afkomstig van een fragment, dat reeds Reinach hier wilde plaatsen. Men krijgt dan de combinatie πόθον ἔσχε ματρός. Weil vroeg zich af, welk verband ze met het verhaal hadden. Colin echter wilde hetzelfde fragment (e no. 6 B. C. H. XVII p. 606) weer hier invoegen. Perdrizet bevestigde deze plaatsing. De woorden πόθον ἔσχε ματρός worden dan zoo uitgelegd, dat de slang bij het gevecht zijn moeder, d. i. Γῆ miste; een niet bevredigende verklaring.

Men kan echter, juist door het woord πόθον, tot een geheel andere uitlegging komen, en zoodoende tevens het bovengenoemde τε verklaren. Bij Apollodorus, Biblioth. 1, 4, 1 wordt gesproken over de heldendaden van Apollo: Ἀπόλλων δὲ τὴν μαντικὴν μαθὼν παρὰ τοῦ Πανὸς τοῦ Διὸς καὶ Θύμβρεως ἦκεν εἰς Δελφούς, χρησμῳδούσης τότε Θέμιδος· ὡς δὲ ὁ φρουρῶν τὸ μαντεῖον Πύθων ὄφις ἐκώλυεν αὐτὸν παρελθεῖν ἐπὶ τὸ χάσμα, τοῦτον ἀνελὼν τὸ μαντεῖον παραλαμβάνει. κτείνει δὲ μετ' οὐ πολὺ καὶ Τιτυόν, ὃς ἦν Διὸς υἱὸς καὶ τῆς Ὀρχομενοῦ θυγατρὸς Ἐλάρης, ἣν Ζεύς, ἐπειδὴ συνῆλθε, δείσας Ἥραν ὑπὸ γῆν ἔκρυψε, καὶ τὸν κυοφορηθέντα παῖδα Τιτυὸν ὑπερμεγέθη εἰς φῶς ἀνήγαγεν. οὗτος ἐρχόμενος εἰς Πυθὼ Λητὼ θεωρήσας, πόθῳ κατασχεθεὶς ἐπισπᾶται· ἡ δὲ τοὺς παῖδας ἐπικαλεῖται, καὶ κατατοξεύουσιν αὐτόν.

Nadat Apollo dus den draak gedood had, heeft hij ook Tityus neergeschoten, die, op weg naar Delphi zijn moeder Leto last veroorzaakte. In dit verband gebruikt Apollodorus het woord πόθος. Ik geloof, dat men in de woorden πόθον ἔσχε ματρός het verlangen van Tityus naar Leto moet zien;

en dat op het einde van den vorigen regel moet staan, dat Apollo den reus doodde, evenals den draak, waarmee tevens het woordje τε verklaard is. Πόθον ἔχειν τινός vindt men b.v. bij Eur. I. A. 431: πόθον ἔχων θυγατρός. Hier is πόθος echter in den zin van liefdesverlangen gebruikt, evenals bij Apollodorus; wat het trouwens vaak beteekent. Door Skopas werd een beeldengroep gemaakt van Eros, Pothos en Himeros.

De laatste regel van de eerste kolom zou ik willen aanvullen: παῖδα γα[ᾶς] τ' ἔπεφνες ἰοῖς, ὁ[μοίως τε Τιτυὸν ὅτι].

De geschiedenis van Tityus vindt men al bij Hom. Od. λ 576:

καὶ Τιτυὸν εἶδον, Γαίης ἐρικυδέος υἱόν,
κείμενον ἐν δαπέδῳ, ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα·
γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἦπαρ ἔκειρον
δέρτρον ἔσω δύνοντες, ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσίν·
Λητὼ γὰρ ἤλκησε, Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν,
Πυθῶδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου Πανοπῆος.

Hier is dus Leto op weg naar Delphi.

Dat Apollo Tityus neerschoot, wordt ook vermeld door Apollon. Rhod. I 759:

Ἐν καὶ Ἀπόλλων Φοῖβος ὀϊστεύων ἐτέτυκτο,
βούπαις οὔπω πολλός, ἐὴν ἐρύοντα καλύπτρης
μητέρα θαρσαλέως Τιτυὸν μέγαν, ὅν ῥ' ἔτεκέν γε
δῖ' Ἐλάρη, θρέψεν δὲ καὶ ἀψ ἐλοχεύσατο Γαῖα.

Apollo is ook de wreker van zijn moeder volgens Ephoros F. H. G., 1, 255, 70; Orph. h. 34, 1 (Τιτυοκτόνε), Plut. Pelop. 16; Menand. rhet. π. ἐπιδ. 17 p. 441, 13 sq.; Quint. Smyrn. 3, 394 sq.; schol. en Eustath. Od. 7, 324 (p. 1581); Hor.

od. 4, 6, 2; Myth. vat. 2, 104. Afbeeldingen van Apollo, in strijd met Tityus vindt men op een amphora in de bibl. nat. te Parijs (Luynes Descr. 6); bij Overbeck Kunstmyth. 23, 5; 23, 6, waar Gè haar zoon tracht te beschermen; eveneens op een schaal te München (Furtwängler-Reichhold, Gr. Vasenm. 55). Op de drie laatste tracht Apollo hem af te maken met het zwaard, na eerst van zijn pijlen gebruik gemaakt te hebben.

Als moeder van Tityus wordt naast Gè nog genoemd Elare (zie Apollon. Rhod.); in dat geval is Gè de voedster, cf. Vergilius Aen. VI 595, die de straf van Tityus beschrijvend hem noemt: Tityon, terrae omniparentis alumnum.

De misdaad van Tityus vindt men slechts éénmaal afgebeeld, nl. op een amphora in het Louvre (Overbeck, Kunstmyth. 23, 4), waar hij Leto tracht te schaken, en door Apollo wordt weerhouden, die hulp krijgt van Artemis. Artemis staat Apollo trouwens, volgens meerdere schrijvers en afbeeldingen bij in den strijd tegen Tityus, en wordt ook wel alleen als de overwinnares beschouwd: Pind. P. 4, 90 sqq.. Callimachus h. op Artemis 110 noemt haar: Τιτυοκτόνε. Slechts een enkele maal wordt Zeus als de overwinnaar van Tityus genoemd, die hem met den bliksem versloeg, Hyg. f. 55 p. 59, 16 sqq.

De straf van Tityus staat verder nog vermeld bij Ovid. Metam. IV, 457; Tibullus I 3, 75; Lucretius III 984.

De eerste versregel van de tweede kolom begint dus met de woorden: □ ⊔ < ποθον εσχε ματρος.

Achter ματρός is nog een gedeelte van een letter zichtbaar,

die een M of K zou kunnen zijn. De aanvulling van dezen regel en de twee volgende is door Weil en Reinach niet beproefd. Men kan den inhoud ook alleen maar benaderen; er is te weinig over. Misschien zou men, in verband met Od. λ 576 kunnen lezen: πόθον ἔσχε ματρὸς [καὶ ἤλκησε Πυθῶδ' ἰοῦσαν · τὸν οὖν].

c ⊏ ⊔ ⌜ c
r. 2. ηρακατεκτ..οσ

Met de woorden τὸν οὖν θῆρα komt de dichter op het verslaan van den draak terug, de voornaamste heldendaad van Apollo, en het belangrijkste onderwerp van de Pythische hymnen. Het dooden van den draak wordt al uitvoerig beschreven in de Hom. hymne op Apollo r. 179—184. De draak is daar een monster, dat de menschen veel kwaad berokkent en het vee wegsleurt r. 122—126. Van een strijd om den drievoet en het orakel is hier nog geen sprake. Pindarus [1]), zegt, dat Apollo met geweld en in strijd met Gè het orakel veroverd heeft, waarbij de draak niet vermeld wordt. Bij Aeschyl. Eum. 7 krijgt Apollo het orakel van Phoebe als een γενέθλιον δόσιν. Euripides is de eerste, die de slang en het orakel met elkaar in verband brengt, Iphig. T. 1245 sqq. Hij laat den draak om het orakel kruipen, en Apollo krijgt, na hem gedood te hebben, de macht over het orakel. Euripides bedoelt zeker wel, dat de slang de bewaker is van het orakel van Gè, hoewel hij haar niet uitdrukkelijk zoo noemt. Later is dit de algemeene opvatting, cf. Pausan. X, 6, 5; τὸν δὲ ἀποθανόντα ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος

[1]) Schol. Eum. 3 Aesch.

ποιηταὶ μὲν δράκοντα εἶναι καὶ ἐπὶ τῷ μαντείῳ φύλακα ὑπὸ Γῆς τετάχθαι φασί.

Aelian. V. H. 3, 1: τὸν Πύθωνα τὸν δράκοντα κατετόξευσεν φυλάττοντα τοὺς Δελφούς, τῆς Γῆς ἔτι ἐχούσης τὸ μαντεῖον.

Apollodorus Biblioth. 1, 4, 1: Ἀπόλλων .... ἦκε εἰς Δελφούς χρησμῳδούσης τότε Θέμιδος· ὡς· δὲ ὁ φρουρῶν τὸ μαντεῖον Πύθων ὅφις ἐκώλυεν αὐτὸν παρελθεῖν ἐπὶ τὸ χάσμα, τοῦτον ἀνελὼν τὸ μαντεῖον παραλαμβάνει.

Schol. Pind. Pyth., argum. 2: τὰ Πύθια ἐτέθη, ὡς μέν τινες, ἐπὶ τῷ δράκοντι, ὃν φύλακα ὄντα τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου ὁ Ἀπόλλων ἔκτεινε.

Ook in de eerste Delphische hymne vindt men deze voorstelling: τρίποδα μαντεῖον ὡς εἶλες .... ἐφρούρειει δράκων.

Door Statius Theb. I 562 sqq., Claudianus in Ruf. praef. en door Ovid. Metam. I 438 sqq. wordt weer meer de nadruk gelegd op de plaag, die de draak voor de bevolking was.

Men krijgt den indruk, dat dit de oudste lezing is, en dat draak en orakel eerst later met elkaar in verband zijn gebracht. Deze opvatting wordt verdedigd door Schreiber, Apollo Pythoktonos. Hiertegen voert men aan, dat er dan van boete doen geen sprake zou moeten zijn, omdat er dan geen schuld was. Dit kon Schreiber gemakkelijk weerleggen, want een moord voor een goed doel is even goed een moord als een andere, en kan dus wel degelijk door boete gevolgd worden.

't Maakt intusschen wel een groot verschil voor den persoon van Apollo, die, als hij de menschheid van een plaag verlost, een redder der menschheid is, en anders eenvoudig

voor eigen belangen opkomt, of hoogstens de rol vervult, hem door het lot of Zeus aangewezen.

Een andere meening over de beteekenis van de slang is E. Rohde toegedaan, Psyche 133¹: „Die Schlangengestalt ist den Erdgeistern eigen, und weil Erdgeister durchweg mantische Kraft haben, den Orakelgeistern. Trophonios erschien als Schlange, auch Asklepios. Der delphische δράκων ist ohne Zweifel eigentlich eine Verkörperung des vorapollinischen Orakeldämons. So sagt Hesych. geradezu Πύθων δαιμόνιον μαντικόν (Hygin. fab. 140). — Anhänger der Lehre von der griechischen Naturreligion finden auch in der Sage von Apolls Kampf mit der Schlange eine allegorische Einkleidung eines physikalischen, ins Ethische hinüberschillerenden Satzes wieder. Für das Ursprüngliche kann ich solche Allegorie nicht halten." [1])

Intusschen is door Rohde hiermee niet verklaard, waarom dan juist in de oudste overlevering de draak niet als bewaker van het orakel genoemd wordt. Aeschylus verklaart in de Eumeniden nadrukkelijk, dat Apollo het orakel toekwam, zóó nadrukkelijk, dat het de schijn zou kunnen hebben, of hij Apollo wil rechtvaardigen. Zoo'n rechtvaardiging kan men ook zoeken in de voorstelling, dat Python eerst Leto had achtervolgd, Hyg. fab. 140; ja zelfs, dat Hera Python op haar had afgezonden Mythogr. Vat. 1, 37; 2, 17. Apollo wordt daar de wreker van zijn moeder, evenals in de sage van Tityus.

Dan blijft toch nog de plaats bij Pindarus, die zegt, dat Apollo met Gè om het orakel streed, maar den draak niet

---

[1]) Zie ook Roscher s. v. Python.

vermeldt. Dit geeft weer den indruk, dat het verslaan van den draak en het in bezit nemen van het orakel oorspronkelijk twee afzonderlijke feiten zijn geweest, en eerst later gecombineerd. Men kan in de sagen parallellen genoeg vinden van helden, die draken verslaan, die echter geen orakelgeesten zijn (Iason, Kadmos, Siegfried, St. Joris). „Die Schlangengestalt ist den Erdgeistern eigen," maar daarom behoeven nog niet omgekeerd alle slangen aardgeesten en dus orakelgeesten te zijn.

Waarschijnlijker is het, dat toch de voorstelling van de Homerische hymne de oudste is, en dat eerst later het verband werd gelegd. Over hypothesen betreffende de beteekenis van Apollo Pythoktonus zie men, behalve Roscher, Siecke, Drachenkämpfe Leipzig 1907 en Pott, Kühns Zeitschr. 6 (1857), 123.

Over den leeftijd van den god, toen hij den draak doodde, vindt men verschillende opvattingen. De eerste, die meldt, dat Apollo als klein kind den draak versloeg, is Euripides I. T. 1249 sq.:

ἔτι μὲν ἔτι βρέφος ἔτι φίλας
ἐπὶ ματέρος ἀγκάλαισι θρῴσκων
ἔκανες, ὦ Φοῖβε, μαντείων δ' ἐπέβας ζαθέων ....

Een omstandigheid, die Türk (bij Roscher) deed vermoeden, dat het verhaal bij Euripides uit meer bestanddeelen is samengesteld, omdat het voor een klein kind niet best past een orakel in bezit te nemen. Dezelfde opvatting over den leeftijd van Apollo als bij Euripides wordt bij Athenaeus (Klearchos) vermeld, XV, 701C, waar Leto Apollo aanspoort: ἴε παῖ. Deze voorstelling vindt men op een lecy-

thus te Parijs (Elite céramograph. 2, IA). Een zeer jeugdige voorstelling van Apollo vindt men op een Etruscische spiegel (Gerhard Etrusc. Spiegel pl. 291A), waar hij en Artemis op den draak schieten; ze zijn vergezeld door Leto. Apollonius Rhod. dacht zich Apollo ook zeer jong, II 707:

κοῦρος ἐὼν ἔτι γυμνός, ἔτι πλοκάμοισι γεγηθώς.

Een volwassen Apollo vindt men op een muurschildering in het huis der Vettii te Pompeji (P. Herrmann-Bruckmann, Denkmäler der Malerei des Altertums 3, 20). Apollo heeft hier juist den draak verslagen, die dood terneer ligt, en bezingt nu zelf zijn heldendaad.

Zoo denkt zich ook de dichter van deze hymne den god, die zonder het geleide van Leto zijn tocht vanaf Delos heeft ondernomen, en ook alleen, zonder hulp, den draak verslaat.

Op munten van Croton vindt men Apollo afgebeeld in strijd met den draak, en met den drievoet tusschen beiden in (Overbeck, Kunstmyth. Apollo, Münztafel 5, 21). 't Is als het ware een illustratie van de plaats bij Euripides.

In deze en de volgende regels heeft de dichter een beschrijving gegeven van de gedragingen van den draak, toen hij in gevecht was met Apollo. Men vergelijke de beschrijving in de Hom. hymne r. 179 sqq.:

πρίν γέ οἱ ἰὸν ἐφῆκεν ἄναξ ἑκάεργος Ἀπόλλων
καρτερόν· ἡ δ' ὀδύνῃσιν ἐρεχθομένη χαλεπῇσι,
κεῖτο μέγ' ἀσθμαίνουσα κυλινδομένη κατὰ χῶρον.
θεσπεσίη δ' ἐνοπὴ γένετ' ἄσπετος· ἡ δὲ καθ' ὕλην
πυκνὰ μάλ' ἔνθα καὶ ἔνθα ἑλίσσετο, λεῖπε δὲ θυμὸν
φοινὸν ἀποπνείουσ' ....

Ook de eerste Delphische hymne handelt erover; daar laat de draak ook een gefluit hooren: συυρίγμαθ' ἱείς.

De letters θηρακατεκτ[ασ]οσ brachten reeds Weil in verlegenheid, omdat, wanneer men θῆρα leest, θῆρα κατέκτας niet in het metrum schijnt te passen. Daarom meende Weil dat ά misschien de draak zou zijn en θήρ vocativus, en vertaalde aldus: „ainsi tu expiras, monstre, qui avais tué quiconque se trouvait à ta portée." Dat zou beantwoorden aan de Hom. hymne. Intusschen vindt Weil het zelf vreemd in een hymne, waarin steeds Apollo wordt toegesproken. De draak zou op deze wijze te veel op den voorgrond komen. Dat ά zou slaan op ὀϊστοῦ ἀκίς of οἰστοῦ βολά is nog ongerijmder. Zou men niet kunnen aannemen, dat de dichter toch θῆρα κατέκτας schreef, maar de lettergreep vóór de letters κτ niet lang rekende? Voorbeelden van dergelijke berekening vindt men bij P. Maass, Griech. Metrik (Einl. Altertumswiss. 7, 28); hij geeft o. a. een voorbeeld van de groep κτ, aldus berekend, bij Rhinton, fr. 10 Kaibel: Ἱππώνακτος.

Het vervolg van den regel zou men, in verband met de Homerische hymne, misschien aldus kunnen aanvullen: θῆρα κατέκτας ὃς [ὀδύνῃσι χαλεπῇσ' ἐρεχθόμενος ἠδ' ὀξύ].

⏑ < ⏑ ⏑
r. 3. υριγμαπε..ων

Het eerste woord moet [συ]ρίγμα zijn. De draak stoot, evenals in de eerste hymne, een gefluit uit. Ὀξύς past daarbij goed: scherp, doordringend. Het volgende woord werd door Weil aangevuld: ἀπ' ε[ὐνω]ῶν. Reinach neemt die aanvulling niet over; en teekent er bij aan, dat de ruimte er te klein voor is, maar dat ε[ὐν]ῶν tegen het accent is. Afge-

scheiden hiervan is niet duidelijk, wat deze aanvulling in het verband moet beteekenen. Van de derde letter, de E, ben ik niet zeker. Deze is onduidelijk, eenigszins rond, en zou misschien een O kunnen voorstellen. Ik zie er het woord ἀποπνέων in. Voor σύριγμα ἀποπνέων cf. Epigr. Anthol. Pal. III, 6, vs. 3 sqq.:

ἀλλά γε τόξῳ
θῆρα (Python) καθαιμάσσει Φοῖβος ἀπὸ σκοπιῆς
Δελφῶν, οὗ θήσει τρίπον ἔνθεον, ἐκ δ' ὃς ὀδόντων
πικρὸν ἀποπνεύσει ῥοῖζον ὀδυρόμενος

Verder zou men kunnen aanvullen: [ὀξὺ συ]ύριγμ' ἀπο-[πνέ]ων [ἑλίσσετο χρύσεον ἀάμφέπων τρι-] en op het begin van den volgenden regel [ποδ']. Ἑλίσσεσθαι van een slang, zich kronkelen, staat bij Hom. Il. 22, 95:

σμερδαλέον δὲ δέδορκεν ἑλισσόμενος περὶ χειῇ.

Euripides schrijft I. T. 1247 sq.: ἄμφεπε μαντεῖον χθόνιον, van den draak; ibid. 1252: τρίποδί τ' ἐν χρυσέῳ θάσσεις.

< Γ ϟ
r. 4. εφρουρειδεγαα

Hierin zag Weil reeds de nieuwe passage, waarin verteld wordt van het verslaan der Galliërs. Weil las nl. voor δεγαα een Σ en vulde aan: ἐφρούρε[ιει]ς, dit woord als tot Apollo gericht opvattend. Reinach en Colin lazen de Σ niet. Verder vulde Weil aan: ἐφρούρε[ιει]ς δὲ Γαᾶ[ς ἱερόν, ὦναξ, παρ' ὀμφαλόν, ὁ βαρ-], dit laatste in verband met den volgenden regel: [ὁ βάρ]βαρος Ἄρης κτλ.

Toch geloof ik, dat deze woorden nog bij de vorige episode hooren. Er wordt juist op alle betreffende plaatsen (boven aangehaald) op gewezen, dat de draak het orakel van Gè

bewaakt. Door de eerste Delphische hymne en door Apollodorus wordt dan in het verband het woord φρουρεῖν gebruikt. Apollo kan men echter niet den bewaker van het orakel noemen. Hij is de bezitter, zooals voor hem Gè of Themis. Daarom meen ik, dat het woord ἐφρούρει aangevuld moet worden tot ἐφρούρει[ει], en dat het tot onderwerp den draak heeft. De verdere aanvulling denk ik mij b.v. aldus: ἐφρούρει[ει] δὲ Γαᾶ[ς μαντικὸν θρόνον ἀψευδέ' ὁ δὲ βάρ-]. Voor μαντικοὶ θρόνοι vergelijke men Aesch. Eum. 606:

οὐπώ ποτ' εἶπον μαντικοῖσιν ἐν θρόνοις,
οὐκ ἀνδρός, οὐ γυναικός, οὐ πόλεως πέρι,
ὃ μη κελεύσαι Ζεὺς Ὀλυμπίων πατήρ.

Deze woorden zegt Apollo.

Bij Eur. I. T. 1252 staat: ἐν ἀψευδεῖ θρόνῳ, eveneens van het orakel.

In de twee volgende regels wordt gesproken over de nederlaag der Galliërs, die, door een zwaren sneeuwstorm overvallen, met groote verliezen aftrokken. Bedoeld is de nederlaag van het jaar 279. Een troep Kelten had kort te voren een overwinning behaald op Ptolemaeus Keraunus, die gesneuveld was. Een andere groep drong tot midden in Griekenland door, Polyb. Hist. IX 35, 4: ἅμα γὰρ τῷ Γαλάτας καταφρονῆσαι Μακεδόνων νικήσαντας Πτολεμαῖον τὸν Κεραυνὸν ἐπικαλούμενον, εὐθέως καταγνόντες τῶν ἄλλων ἦκον οἱ περὶ Βρέννον εἰς μέσην τὴν Ἑλλάδα μετὰ δυναμέως, ὃ πολλάκις ἂν συνέβαινε γίνεσθαι μὴ προκαθημένων Μακεδόνων. De Macedoniërs hadden tot dusverre een onoverkomelijke barrière gevormd voor de Galliërs. Nú boden de Aetoliërs weerstand, Polyb. IX 30, 3: Αἰτωλοὶ γὰρ μόνοι μὲν τῶν Ἑλλήνων

.... πρὸς τὴν Βρέννου καὶ τῶν ἅμα τούτῳ βαρβάρων ἔφοδον ἀντέστησαν. Ibid. IX 35, 1: σεμνύνεσθε, διότι τὴν ἐπὶ Δελφοὺς ἔφοδον τῶν βαρβάρων ὑπέστητε (de Aetoliërs). Anderen zagen in de nederlaag der Galliërs duidelijk de hand van den god. Iustinus, XXXII 3 § 6: Namque Galli bello adversus Delphos infeliciter gesto, in quo maiorem vim numinis quam hostium senserant, amisso Brenno duce pars in Asiam, pars in Thraciam extorres fugerant. Idem XXIV 8 § 4: advenisse deum clamant eumque se vidisse desilientem in templum per culminis aperta fastigia .... audisse etiam stridorem arcus ac strepitum armorum. Dan volgt een aansporing van Apollo en verder: terrae motu portio montis abrupta Gallorum stravit exercitum .... Insecuta deinde tempestas est, quae grandine et frigore saucios ex vulneribus absumpsit .... adsidui imbres et gelu nix concreta.

Apollo had tevoren zijn hulp beloofd door een orakel, Diodorus XXII 9: ὅτι οἱ ἐν Δελφοῖς ὄντες κατὰ τὴν τῶν Γαλατῶν ἔφοδον θεωροῦντες πλησίον ὄντα τὸν κίνδυνον, ἐπηρώτησαν τὸν θεὸν εἰ τὰ χρήματα καὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας ἀποκομίσωσιν ἐκ τοῦ μαντείου πρὸς τὰς ὀχυρωτάτας τῶν πλησίον πόλεων. Ἡ δὲ Πυθία τοῖς Δελφοῖς ἀπόκρισιν ἔδωκε προστάττειν τὸν θεὸν ἐᾶν τὰ ἀναθήματα καὶ τἆλλα τὰ πρὸς τὸν κόσμον τῶν θεῶν ἀνήκοντα κατὰ χώραν ἐν τῷ μαντείῳ· φυλάξειν γὰρ ἅπαντα τὸν θεὸν καὶ μετ' αὐτοῦ τὰς λευκὰς κόρας.

Dit orakel zouden de bewoners van Delphi niet begrepen hebben. Ze meenden, dat het op eenige beelden in den tempel sloeg, terwijl het in werkelijkheid op de sneeuwbuien zinspeelde.

De overwinning van Apollo, op de Galliërs behaald, wordt

vermeld naast eenige mythologische gebeurtenissen; eveneens wordt in de eerste Delphische hymne de inval der Galliërs besproken na den dood van den draak. Ook in de beeldende kunst werden mythologische en historische gebeurtenissen naast elkaar afgebeeld; zoo b.v. in de stoa ποικίλη de strijd van Theseus tegen de Amazonen, de verovering van Troje en de slag bij Marathon. Een scheiding tusschen mythologie en historie bestaat eigenlijk niet.

De herinnering aan den slag bij Delphi zal intusschen zeer levendig zijn gebleven, doordat het gevaar van de zijde der Galliërs nog steeds dreigde cf. Polyb. II 35, 9: ὁ δ' ἀπὸ Γαλατῶν φόβος οὐ μόνον τὸ παλαιόν, ἀλλὰ καὶ καθ' ἡμᾶς ἤδη πλεονάκις ἐξέπληξε τοὺς Ἕλληνας.

r. 5. ι ˊ ι ˊ
βαροσαρησοτε..ομμαντοσ

Voor ομ vulde Weil aan [τε]ομ en verder: μαντόσ[υνον οὐ σεβίζων ἔδος πολυκυ-], dit laatste in verband met ΘΕΣ op den volgenden regel. Weil noemde het adjectivum op -θες raadselachtig, en wierp als tweede mogelijkheid μεγακυθές op. Deze woorden komen geen van beide voor. Weil haalde Pindarus aan, Pyth. II 33: μεγαλοκευθέεσσιν ἔν ποτε θαλάμοις Διὸς, en vergeleek de verhouding πολυκυθής — πολυκευθής met εὐπιθής-εὐπειθής en dergelijke. Reinach nam Weils aanvulling over. Men kan echter een beteren zin verkrijgen. De priesteres van Apollo had, zooals bij Diodorus staat, voorspeld, dat Apollo en „αἱ λευκαὶ κόραι" het onheil van Delphi zouden afweren. Dit orakel was door de bewoners van Delphi niet begrepen, maar later op ongedachte wijze in vervulling gegaan: de λευκαὶ κόραι waren de sneeuw-

vlokken. Nu zou men in ΘΕΣ de laatste lettergreep van δυσμαθές kunnen zien: moeilijk te begrijpen. Bij Aesch. Agam. 1214 staat:

καὶ γὰρ τὰ πυθόκραντα· δυσπαθῆ θ' ὅμως.

Deze woorden zegt het koor, in antwoord op hetgeen Cassandra r. 1213 zeide:

καὶ μὴν ἄγαν γ' Ἕλλην' ἐπίσταμαι φάτιν.

Δυσπαθῆ is door Canter verbeterd in δυσμαθῆ, en G. Hermann teekent bij deze plaats aan: videtur δυσμαθῆ esse in cod. Farnesiano. Δυσμαθῆ is ongetwijfeld het juiste woord. „ En toch versta ik de Grieksche taal maar al te goed", zegt Cassandra. „Dat doen de orakels van Apollo ook," zegt het koor, maar toch zijn ze moeilijk te begrijpen."

Moeilijk te begrijpen was ook het orakel, dat Apollo aan de bewoners van Delphi gaf. Δυσμαθής vindt men in deze beteekenis ook nog bij Eur. I. T. 478:

πάντα γὰρ τὰ τῶν θεῶν
εἰς ἀφανὲς ἕρπει, κοὐδὲν οἶδ' οὐδεὶς κακὸν ....
ἡ γὰρ τύχη παρήγαγ' εἰς τὸ δυσμαθές.

Ik stel voor aan te vullen: [ὁ δὲ βάρ]βαρος Ἄρης ὅτε [τε]ὸμ μαντόσ[υνον ἔπος, ἄναξ, ἐτέλεσας δυσμα]θές: de barbaren kwamen om, toen gij uw voorspelling, die moeilijk te begrijpen was, in vervulling hadt doen gaan.

Μαντόσυνος vindt men bij Eur. Andr. 1031:

θεοῦ, θεοῦ νιν κέλευσμ' ἐπεστράφη
μαντόσυνον.

Ook I. A. 761:

ὅταν θεοῦ μαντόσυνοι πνεύσωσ' ἀνάγκαι.

Τελεῖν in de beteekenis van: in vervulling doen gaan, is

algemeen; Pind. Ol. 2, 40: χρησθὲν τέλεσσεν. Ἔπος heeft de beteekenis van orakel op vele plaatsen: Hom. Od. 12, 266 over de voorspelling van Tiresias; Herod. I 13, VII 143; Soph. Oed. T. 89; Trach. 822: τοὔπος τὸ θεοπρόπον.

Voor βάρβαρος Ἄρης vergelijke men Γαλαταᾶν Ἄρης in de eerste hymne. Ares metonymisch gebruikt voor oorlog komt veel voor, b.v. Rhes. 446: ἡμέρας δ' ἐξ ἡμέρας ῥίπτεις κυβεύων τὸν πρὸς Ἀργείους Ἄρη. Eustathius Ἄρης: ὁ σίδηρος καὶ ὁ πόλεμος. Bij Artemidorus Oneirokr. 272, 13 staat Ares voor σίδηρος. In deze hymne voor leger, manschappen: ὁ βάρβαρος Ἄρης ὤλετο. Cf. Nonnus XIII 343: βάρβαρος Ἄρης. Zie ook de eerste hymne.

< ⊔ ⊏ ⊔ ⌶ ⊔ ⌶ ⌐ ϟ
r. 6. θεσληζομενοσωλεθυγραιχι

Ληζόμενος is zonder iota geschreven. Weil vulde aan ὑγρᾷ χι[όνος ἐν ζάλᾳ]. Zoo ook Reinach: in een sneeuwstorm. Cf. Iustinus l.l. en Paus. X 23, 2. Ζάλη, een woord van onzekere afleiding en met meer beteekenissen, wordt door Eustathius verklaard met: τὴν μεγάλην ἄελλαν, een beteekenis, die hier past.

Hiermee is deze passage teneinde en tevens de eigenlijke paean. Ze luidt, met de aanvullingen:

Ἀλλὰ Λαατοῦς ἐρατοπ̣[λόκαμον ἔρνος, ἄγρι-]
[ο]μ̣ παῖδα Γα[ᾶς] τ' ἔπεφνες ἰοῖς, ὁ[μοίως τε Τιτυὸν ὅτι]
πόθον ἔσχε ματρὸς [καὶ ἥλκησε Πυθῶδ' ἰοῦσαν· τὸν οὖν]
[θ]ῆρα κατέκτ[ας] ὃς [ὀδύνῃσι χαλεπῇσ' ἐρεχθόμενος ἠδ' ὀξὺ]
[συ]ύριγμ' ἀπο̣[πνέ]ων [ἑλίσσετο χρύσεον ἀαμφέπων τρί-]
[ποδ'] ἐφρόυρει[ει] δὲ γαᾶς [μαντικὸν θρόνον ἀψευδέ' ὁ δὲ βάρ-]

βαρος ''Αρης ὅτε [τε]ὸμ μαντόσ[υνον ἔπος, ἄναξ, ἐτέλεσας δυσμα-]
θὲς ληζόμενος ὤλεθ' ὑγρᾷ χι[όνος ἐν ζάλᾳ.]

En de vertaling:

„Maar gij, 'zoon met de liefelijke vlechten, van Leto, hebt het woeste kind van Gè met uw pijlen gedood, en eveneens Tityus, omdat hij Uw moeder begeerde en haar geweld aandeed, terwijl ze op weg was naar Delphi. Het dier dan hebt gij gedood, dat, gefolterd door zware pijnen en een doordringend gefluit uitstootend zich kronkelde, kruipend om den gouden drievoet, en de voorspellende, betrouwbare zetel van Gè bewaakte. En het leger der barbaren kwam, toen gij, heer, uw voorspellend, moeilijk te begrijpen, woord in vervulling hadt doen gaan, plunderende, om in een vochtigen sneeuwstorm."

Met de volgende woorden begint een nieuw gedeelte, tevens het laatste, dat in het opschrift met een afzonderlijk woord wordt aangeduid, waarschijnlijk προσόδιον. Ook de versmaat verandert. De cretici worden vervangen door een glyconeïsch metrum, dat telkens eindigt in een choriambus of een iambisch metrum. Door Weil werd het reeds vergeleken met het metrum van den paean van Aristonous. Indeelend in telkens twee metra krijgt men (met de aanvullingen) het volgende schema:

[— — — ∪/] — ∪ ∪ —
— — — ∪ / ∪ [— ∪ —]
[∪ — — — / —] ∪ ∪ —
— — — ∪/∪ — ∪ —
[∪ — — — / — ∪ ∪ —]
[—] — — — / — ∪ ∪ —

— —[∪ — / ∪ — — —]
[∪ —] ∪ —/— ∪ ∪ —
— — — —/ [— ∪ ∪ —]
[— — — ∪]/— ∪ ∪ —
— ∪ — ‹∪›/— ∪ ∪ —
[∪ — ∪ —/∪] — ∪ —
— — — ∪/∪ — ∪ —
— [— ∪ —/∪ ∪] — —

Dezelfde afwisseling van iambisch metrum en choriambus vindt men bij Aristonous. Opeenhooping van lange lettergrepen komt ook bij hem voor: laatste couplet r. 1: ἀλλ' ὦ Παρνασσοῦ γυάλων; couplet 4, r. 7: μνήμας ὑψίστα‹ι›ς ἐφέπεις, steeds in het eerste metrum van den versregel.

De muzieknoten worden boven dit gedeelte voortgezet, maar de verdubbeling der klinkers blijft achterwege.

Ongetwijfeld is met de wisseling van het metrum ook een verandering in de gedragingen der artisten aan te nemen [1]). Reinach, La musique grecque, p. 81, zegt van de paeonische maten: „Le genre sesquialtère, péonique ou quinaire, dont certains musicologues anciens et modernes ont, sans raison, contesté la réalité, a fait son apparition dans la musique hellénique plus tardivement que les deux autres. C'est dans les chansons crétoises, accompagnées de danses, qu'il trouva son premier emploi vocal." En even verder: „Au point de vue esthétique, les anciens attribuent .... au genre ses-

[1]) Anders Boëthius, (die Pythaïs, p. 85) welke aanneemt, dat de artisten den geheelen paean uitvoerden onder het loopen naar het altaar. Men kan zich dan echter niet de ingrijpende verandering van het metrum begrijpen.

quialtère (paeonisch) un caractère fébrile et enthousiaste." Op p. 113 verder sprekend over het ethos van de verschillende rhythmen noemt hij de paeonische maat „inégal et tumultueux"; den glyconeüs „souple et caressant".

Waarschijnlijk hebben de artisten onder het zingen van den eigenlijken paean een vrij bewogen dans uitgevoerd; daarop naderden zij misschien het altaar, onder het uitspreken van hun smeekbede. Goed past bij deze situatie „le glyconien souple et caressant".

De smeekbede wordt gericht tot Apollo, Artemis en Leto. Een illustratie hiervan vindt men op een afbeelding, waar de drie godheden de bede van de pythaïsten ontvangen (Boëthius, Die Pythaïs, afb. I 2). Bescherming wordt afgesmeekt voor de stad Athene, de bewoners van Delphi, de muziekvereeniging van Dionysus en het Romeinsche rijk.

Sedert Colin in den titel van de inscriptie den naam van den dichter heeft hersteld: Limenius, zoon van Thoinus, is de paean gedateerd in het jaar 128 v. Chr. Dit jaar past uitstekend bij den inhoud, speciaal van deze laatste episode [1]). Wat nl. de verhouding van de bewoners van Delphi en de Atheners (de technitai) betreft, in 130 waren vijf vertegenwoordigers van den bond der technitai naar Delphi gegaan, om hun oude privileges, die ze in 278/7 gekregen hadden (sindsdien waren ze verdrongen door de Isthmische tooneelspelers), terug te krijgen. En sedert 130 worden ze dan in Delphi zeer begunstigd (Fouilles de Delphes 69 r. 10 sqq.; 48 r. 3 sqq.). Men begrijpt dus des te beter hun smeekbede voor de bewoners van Delphi.

[1]) Boëthius, Die Pythaïs, p. 86, ook noot 2.

Werpen wij thans een blik op de verstandhouding van de Romeinen met de Atheners en de Atheensche technitai. Een uitvoerige uiteenzetting van de verhouding van Athene en Rome in dezen tijd heeft W. S. Ferguson gegeven in „Hellenistic Athens", hoofdstuk „Athens and Rome". In 166 hadden de Atheners van de Romeinen Haliartus, Delus en Lemnus gekregen; waarschijnlijk iets later, ook Imbrus en Scyrus. Het eiland Delus werd op bevel van de Romeinen een vrijhaven, en begon al spoedig een groote rol te spelen in den handel. Het verval van Rhodus, de verwoesting van Corinthe, en later de inrichting van de provincie Asia (133—129) droegen bij tot Delus' verheffing. De oude bewoners waren van het eiland verdreven, en door Atheensche burgers vervangen. Zooals Ferguson zegt, weten we weinig van Athene zelf uit dien tijd, maar de groote voorspoed van Delus kwam Athene zeer ten goede, en Delische questies waren te Athene aan de orde van den dag. Daarom begrijpt men ook, waarom de dichter van deze hymne, Limenius, een band wil leggen tusschen Delus, Athene en Delphi, door de godheid zijn tocht van Delus naar Delphi te laten maken via Athene; wel is dit niet een nieuwe lezing [1]) maar zij past ook dan wederom uitstekend bij de tijdsomstandigheden. De voorspoed, dien Athene genoot, vooral tengevolge van Delus' bloei, uitte zich op verschillend gebied; zoo b.v. in het restaureeren van gebouwen; in het opnieuw zenden en schitterend uitrusten van de Pythaïs en in de herleving van de tooneelspelersvereeniging.

Deze gunstige omstandigheden hadden de Atheners te

[1]) Cf. Aesch. Eum. r. 9—11.

danken aan de Romeinen en zij gaven dan ook blijk van hun dankbaarheid. Ferguson p. 367: „Athens was never so devoted to Rome as during the sixties, fifties and forties of the second century." Volgens Velleius Paterculus 11. 23, 4 waren de Romeinen vol lof over de Atheensche betrouwbaarheid: „adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper et in omni re, quidquid sincera fide gereretur, id Romani Attica fieri praedicarent." Maar, zooals Ferguson zegt, stonden de Atheners eenigszins onderdanig tegenover de Romeinen, p. 366: „There could be no mistaking the fact, that the relations between Athens and the Republic were not now of equal and equal, but of client and patron, of protégé toward benefactor and protector."

Van de Atheensche Dionysus-vereeniging hoort men het eerst weer kort na het midden van de tweede eeuw. Ze verleent dan eerbewijzen aan Ariarathes V, koning van Cappadocië, als „an autonomous republic". Over het geheel valt het op, dat de vereeniging een zelfstandig geheel vormt, eigenlijk een staatje in een staat is. Ter gelegenheid van de Pythaïs zenden zij dan ook afzonderlijk en op eigen initiatief hun vertegenwoordigers.

De algemeen-Grieksche bond van technitai begon de Atheensche kunstenaars als mededingers te vreezen, en wilde hen uitsluiten van de algemeene spelen. In deze zaak besliste de Romeinsche proconsul ten voordeele van de Atheners [1]). De Atheensche kunstenaars werden dus beschermd door Delphi en de Romeinen. G. Klaffenbach, Symbolae ad historiam collegiorum artificum Bacchiorum,

[1]) In het jaar 138 of 134.

p. 27, zegt, dat zoowel alle andere artistenvereenigingen, als vooral ook de Atheensche door de Romeinen begunstigd werd: „Cum Athenae ut 'civitas libera et foederata' illis temporibus Romanorum gratia floreret, ita ut 'the imperial city was at this time almost the worshipper of Athens' [1]) (Ferguson p. 367), etiam earum artificibus scaenicis sine mora omnia videlicet decreta esse"; cf. etiam tit. Delph. Fouilles de Delphes III 2, 48, ubi de iis dicitur: τάν τε ἀσ[υ]λίαν ἔχοντι καὶ τἄλλα τίμια ποτὶ τὰν ἀσφά[λειαν καὶ] δόξαν διατείνοντα παρά τε Ἀμφικτιόνων καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλάνων καὶ [τ]ῶν ἀγειμένων Ῥωμαίων. De technitai besloten dan ook, den Romeinen te offeren, hen beschouwende als hun weldoeners: Fouilles de Delphes III 270, 45 sqq.: Θυσίας καὶ σπονδὰς ποιεῖν καὶ τοῖς κοινοῖς εὐεργέταις Ῥωμαίοις.

Men ziet, dat de hymne uitstekend past in het jaar 128, waarin zij, ook nog om andere redenen, gedateerd wordt; in dat jaar werd een schitterende Pythaïs naar Delphi gezonden, waarbij de technitai zich uit eigen beweging aansloten. In het jaar 128 was het nog kort geleden, dat de Romeinsche proconsul ten gunste van de Atheners beschikt had [2]); dat de Amphictyonen hen begunstigd hadden [3]). In dien tijd ook genoten de Atheners het meest van den voorspoed van het eiland Delus. Zoodoende wordt de smeekbede van de artisten voor de bewoners van Delphi en voor het Romeinsche rijk zeer begrijpelijk.

[1]) Men ziet dus, dat tegenover de onderdanigheid der Atheners eenerzijds, anderzijds de groote bewondering der Romeinen voor de Atheners stond.

[2]) In het jaar 138 of 134.

[3]) In het jaar 130.

Op het eind van regel 6 vulde Weil aan: ἀλλ' ὦ Φοῖβε.

r. 7. σωιζεθεοκτισκτονπαλλαδοσ

De steenhouwer heeft waarschijnlijk θεόκτιστον willen schrijven, maar tweemaal κτ geschreven. Toch zou θεόκτικτος als Dorische vorm niet onmogelijk zijn. Weil vulde aan: ἄστυ καὶ λαὸν κλεινόν, σύν; evenzoo Reinach.

Θεόκτιστος (of θεόκτιτος) staat bij Aristot. Poët. c. 21, die een tragicus aanhaalt: σπείρων θεόκτιστον φλόγα. Munatius A. P. 9, 103: Τροίην πέρσασα θεόκτιτον. Solon XXVIII 6 van Athene: 'Αθήνας, πατρίδ' εἰς θεόκτιτον [1]). De aanvulling ἄστυ καὶ λαὸν κλεινόν zou wel bevredigen; κλεινόν is een gebruikelijk epitheton van Athene; en dat de bewoners vermeld worden, is natuurlijk. Het woordje σύν is echter onbegrijpelijk. Daarom stel ik voor δάπεδον καὶ λαὸν ξανθά enz. Het woord ξανθά hoort dan reeds bij het volgende: ξανθά τε θεά is Artemis. Cf. Anacreon (fr. 1 Bergk):

γουνοῦμαι σ', ἐλαφηβόλε,
ξανθὴ παῖ Διός, ἀγρίων
δέσποιν' Ἄρτεμι θηρῶν.

r. 8. τεθεατοξωνδεσποτικρησιω

Κρησία heet Artemis bij Kaibel ep. 798, 2:

ἄνασσαν Ἐφέσου, Κρησίαν φαεσφόρον.

Bij Callimachus (fr. anon. 338 Schneider) staat:

Ἄρτεμι, Κρητάων πότνια τοξοφόρων.

Nonnus Dion. XLVIII 302 noemt Artemis: δεσπότις ἄγρης.

[1]) Θεόκτιστος ook bij Aristeas ad Philocraten 201. Kaibel 223, 5: θεόκτιτος γαῖα, Milete. Ditt.[2] 168, 4, van Elephantine.

De godin is hier geïdentificeerd met Britomartis, de godin van de Cretensische jagers.

Weil vulde verder aan: κυνῶν τ' Ἄρτεμις ἠδὲ Λατώ. Κυνῶν is niet zeer aannemelijk. Θηρῶν ware dan beter cf. Hom. Φ 470: πότνια θηρῶν. Men zou echter ook aldus kunnen lezen: σύ τ' ὦ Λατοῖ, πότνια μᾶτερ. Op den volgenden regel staat κυδίστα. Cf. Hom. h. I 62: Λητοῖ κυδίστη θύγατερ μεγάλου Κοίοιο. Πότνια Λητώ staat bij Hom. h. I 12, 49 en op meer plaatsen. Eur. Ion 410: ὦ πότνια Φοίβου μῆτερ.

c υ v <
r. 9. κυδιστ.καιναετασδελφων

Weil las met aarzeling een T achter Δελφῶν en vulde aan τ[ημελεῖθ' ἅμα τέκνοις, συμ-], dit laatste in verband met βιοις op den volgenden regel. Weil voegt er bij, dat het asyndeton gewoon is, door het gebruik, vooral bij drie woorden: τέκνοις, συμβίοις, δώμασιν (op den volgenden regel). Reinach nam deze aanvulling over, wilde echter liever, in verband met het metrum παῖσι lezen.

Τημελεῖν schijnt me hier niet het juiste woord. Het wordt door Hesychius omschreven met (τημελῆσαι): θλῖψαι, φιλοκαλῆσαι, σπουδάσαι. Suidas: τημελήσαντες· θλίψαντες.

Τημελῆσαι· ἐπιμελῆσαι, φροντίσαι.

Τημελούμενον, ἐπιμελούμενον, φιλοκαλούμενον. De Thesaurus omschrijft het woord aldus: curam habeo sive gero in iis, quae ad cultum corporis sive comptum, aut etiam ad humaniter tractandum aliquem pertinent.

Van de zorg, die goden voor menschen hebben, vond ik geen voorbeeld. Ik zou het liever vervangen door φυλάττειν;

cf. Philodamus Scarpheus, Paean in Dionysum r. 25:

εὔφρων τάνδε πόλιν φύλασσ'.

De aanvulling [συμ]βίοις is ongetwijfeld verkeerd: σύμβιος is in tegenstelling tot σύννομος een prozaïsch woord. Men vindt het bij prozaschrijvers, in papyri (proza, brieven b.v.) en in inscripties. De letters βιοις δώμασιν kunnen echter bevredigend aangevuld worden, waardoor we meteen van het asyndeton afkomen. Bij Pind. Nem. I 71 staat: ὀλβίοις ἐν δώμασι. Bij Eur. Suppl. r. 5:

ἐν ᾗ μ' ἔθρεψας ὀλβίοις ἐν δώμασιν.

Arist. Vogels 1708:

δέχεσθε τὸν τύραννον ὀλβίοις δόμοις.

De aanvulling van dezen regel kan in zijn geheel aldus worden: καὶ ναέτας Δελφῶν [φυλάσσετ' εὐτέκνοις ἐν ὀλ]βίοις δώμασιν.

Voor εὐτέκνοις δώμασιν vergelijke men Callimachus ep. XX 6: τὸν εὔτεκνον χῆρον ἰδοῦσα δόμον.

c < c ∪ ⊔ ⊏

r. 10. βιοισδωμασιναπταιστουσβακχου

'Απταιστος heeft twee beteekenissen: 1 van iemand, die niets misdoet, waarop niets te zeggen valt, cf. Arrian. Epict. f. 62: ἥκιστα πταίσεις ἐν ταῖς κρίσεσιν, ἐὰν αὐτὸς ἐν τῷ βίῳ ἄπταιστος διατελῇς. Lucian. Amor. c. 46 verbindt: ἀπταίστου καὶ ἀκλινοῦς. 2 van iemand, die veilig is, door geen ongeluk getroffen wordt. Plutarch. Fab. Max. c. 1. verbindt: ἀσφαλὴς καὶ ἄπταιστος. De tweede beteekenis is hier te verkiezen.

Weil vulde verder aan [θ' ἱερονίκαισιν εὐμε-], dit laatste in verband met νεις op het begin van den volgenden regel. Bij ἱερονίκαισιν hoort dan Βάκχου προσπόλοις. 'Ιερονίκης is een prozaïsch woord, dat alleen bij latere schrijvers voorkomt,

en in inscripties en papyri (proza). Bovendien weten we niet, of deze „dienaren van Dionysus" overwinnaars in de heilige spelen waren, hoewel het zeer goed mogelijk is. [Ἐυμε]νεῖς geeft een goeden zin en is een zeer waarschijnlijke aanvulling. In de Hom. h. XXII r. 6, 7 staat:

χαῖρε, Ποσείδαον γαιήοχε, κυανοχαῖτα,
καὶ μάκαρ, εὐμενὲς ἦτορ ἔχων πλώουσιν ἄρηγε.

Men zou i. p. v. ἱερονίκαισι kunnen aanvullen: Βάκχου [θ' ἵλαοι ὑμεῖς ἠδ' εὐμε]νεῖς μόλετε. Cf. Xen. Cyrop. 1, 6, 2: οἱ θεοὶ ἱλεώ τε καὶ εὐμενεῖς πέμπουσί σε; Plato Phaedr. 257A: εὐμενὴς καὶ ἱλεώς.

ι ν < υ <
r. 11. νεισμολετεπροσπολοισταντεδορι

Weil verbeterde προσπόλοισ‹ι›, in verband met het metrum. Πρόσπολοι als dienaren of priesters der goden vindt men o. a. Soph. O. C. 1052, van de Eumolpiden; Eur. Suppl. 2: πρόσπολοι θεᾶς.

Weil vulde verder aan: τάν τε δορί[στεπτον κάρτεϊ], κάρτεϊ nemend bij ἀγηράτῳ en θάλ[λουσαν] in den volgenden regel. Reinach schreef δορίσ[τεπτον], de Σ gedeeltelijk lezend. Ik zie de Σ niet. Δορίστεπτος schijnt niet voor te komen. Men zou het kunnen vervangen door δορισθενής. Aesch. Choëph. 154: δορυσθενὴς ἀνήρ; Epigr. A. P. 9, 475: Εὐρώπης Ἀσίης τε δορισθενέες βασιλῆες. En verder: φίλαν τε: het door de lans krachtige en bevriende Romeinsche rijk. Het is nl. niet vreemd, zelfs niet onwaarschijnlijk, dat even melding wordt gemaakt van de goede verhouding, die tusschen Athene en Rome bestond.

In de omstandigheid, dat de τεχνῖται περὶ Διόνυσον de

hymne aan Apollo gericht, uitvoeren, een bewijs te zien, voor het feit, dat Apollo en Dionysus te Delphi nauw verbonden waren, zooals Fairbanks wil, gaat te ver. De τεχνῖται vormden een beroemde muziekvereeniging, en het is begrijpelijk, dat zij de opdracht kregen, den paean te Delphi uit te voeren, daar de Atheners veel gewicht toekenden aan de Pythaïs.

r. 12. < ∪ ∪ F ∪ c <
ρ ω μ α ι ω ν α ρ χ α ν α υ ξ ε τ α γ η ρ α τ ω ι θ α λ

Weil vulde aan θάλ[λουσαν φερε-]; op den laatsten regel staat ∪ νικαν, waarmee de hymne eindigt. Nu is θάλλουσαν zeker een goede aanvulling. Men vergelijke Timotheus Perzen r. 249 sqq.:

'Αλλ' ἐκαταβόλε Πύθι', ἁγνὰν
ἔλθοις τάνδε πόλιν σὺν ὅλ-
βῳ, πέμπων ἀπήμονι λα-
ῷ τῷδ' εἰρήναν θάλλουσαν
εὐνομίᾳ.

Hesiod. Erg. 236: θάλλουσιν δ' ἀγαθοῖσι διαμπερές.

Intusschen is de woordorde bij Weils aanvulling op zijn minst vreemd: ἀγηράτῳ en θάλλουσαν staan opmerkelijk ver van κάρτεϊ. Bovendien schijnt het woord φερενίκης nergens voor te komen. Men behoeft echter in νικαν niet het tweede deel van een samengesteld woord te zien; het kan het woord νίκη zelf voorstellen. Het werkwoord θάλλειν wordt ook transitief gebruikt; men vergelijke Pind. Ol. III 23:

ἀλλ' οὐ καλὰ δένδρε' ἔθαλλεν χῶρος.

Aesch. Pers. 619:

τῆς τ' αἰὲν ἐν φύλλοισι θαλλούσης βίον
ξανθῆς ἐλαίας καρπὸς εὐώδης πάρα.

Ik zou hier willen voorstellen: ἀγηράτῳ θάλ[λουσαν ἰσχύι] νίκαν. De bloesem van het Romeinsche rijk is de overwinning en deze wordt verwezenlijkt door de onvergankelijke kracht der bewoners.

'Αγήρατος, niet verouderend, d. i. steeds krachtig, onvergankelijk, vindt men als epitheton van κλέος Eur. Iph. A. 566:

ἔνθα δόξα φέρειν
κλέος ἀγήρατον βιοτάν.

Van μνήμη: Ps. Lysias II, 79: ἀγήρατοι μνῆμαι. Van ῥώμη Xen. Ages. 11, 14: ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ῥώμη ἀγήρατός ἐστι.

Hiermee is deze passage, en tevens de hymne teneinde; ze luidt met de aanvullingen:

['Αλλ' ὦ Φοῖβε], σῷζε θεόκτιστον Παλλάδος [δάπεδον]
[καὶ λαόν, ξανθά] τε θεά,
τόξων δεσπότι Κρησίω[ν]
[σύ τ' ὦ Λατοῖ πότνια, μᾶ-]
[τερ] κυδίστα· καὶ ναέτας
Δελφῶν [φυλάσσετ' εὐτέκνοις]
[ἐν ὀλ]βίοις δώμασιν ἀπταίστους, Βάκχου [θ' ἵλαοι ὑ-]
[μεῖς ἠδ' εὐμε]νεῖς μόλετε
προσπόλοισ<ι>, τάν τε δορι-
[σθενῆ φίλαν τε] 'Ρωμαίων
ἀρχὰν αὔξετ' ἀγηράτῳ

θάλ[λουσαν ἰσχύι] νίκαν.

En de vertaling:

„Maar gij, Phoebus, red het door goden gestichte land van Pallas en haar bewoners, en gij, blonde godin, heerscheres van de Cretensische bogen, en gij, eerbiedwaardige Leto, beroemde moeder. En beschermt de bewoners van Delphi in welgestelde huizen, rijk aan kinderzegen, zoodat ze veilig zijn; weest bij Uw komst genadig en welgezind aan de dienaren van Bacchus, en vergroot het, door de lans krachtige, ons bevriende Romeinsche rijk, dat door onvergankelijke kracht de overwinning verwezenlijkt."

TEKST VAN DE EERSTE HYMNE

[Κέκλυθ' Ἑλικῶ]να βαθύδενδρον αἳ λά[χετε Διὸς]
ἐ[ρι]βρόμου θύγατρες εὐώλ[ενοι·]
μόλε[τε συ]νόμαιμον ἵνα Φοῖβον ᾠ-
δα[ῖ]σι μέλψητε χρυσεοκόμαν,
ὃς ἀνὰ δικόρυν[β]α Παρνασσίδος
τᾶσδε πετέρας ἕδραν' ἅμ' [ἀ]γακλυταῖς
Δελφίσιν Κασταλίδος εὐύδρου
νάματ' ἐπινίσεται
Δελφὸν ἀνὰ [πρ]ῶνα μαντεῖον ἐφέπτων πάγον. —

[Ἥν] κλυτὰ μεγαλόπολις Ἀθθίς, εὐχα[ῖ]σι φερό-
πλοιο ναίουσα Τριτωνίδος
δά[πε]δον ἄθραυστον· ἁγίοις δὲ βω-
μοῖσιν Ἄφαιστος αἴθε<ι> νέων
μῆρα ταύρων· ὁμοῦ δέ νιν Ἄραψ
ἀτμὸς ἐς <Ὄ>λ<υ>μπον ἀνακίδν[α]ται·
λιγὺ δὲ λωτὸς βρέμων αἰόλοις
[μέ]λεσιν ᾠδὰν κρέκει·
χρυσέα δ' ἀδύθρου[ς κί]θαρις ὕμ-
νοισιν ἀναμέλπεται. =

Ὁ δὲ [θεωρ]ῶν πρόπας ἑσμὸς Ἀθ-
θίδα λαχ[ὼν Φοῖβον ὑμν]εῖ κλυτόν,
παῖδα μεγάλου [Διὸς· δεῦρ' ἴθι πα]ρ'

ἀκρονιφῆ τόνδε πάγον
ἄμ[βροτον, θέσφαθ' ὃς] πᾶσι θνα-
τοῖς προφαίνει[ς, ἄναξ·] —

[τρ]ίποδα μαντεῖον ὡς εἶ[λες, ἄγρι-]
[ος ὃν ἐφ]ρούρει δράκων, ὅτε τ[έρας]
[γᾶς ἐνίκ]ησας αἰόλον· ἑλικ-
τὰν [δ' ἀείρων δέρην]
[ἠδὲ] συρίγμαθ' ἱεὶς ἀθώ-
πε[υτος ἀπέπνευσ' ὁ θήρ.] =

[Ὅτε δ]ὲ Γαλατᾶν Ἄρης
[θῶκον ἱερὸν ἐπὶ μαντεῖο]ν ἐπέ-
ρασ' ἄσεπτ[ος, χιόνος]
[ἔφθιτο λευκῆς βολαῖς.]

Metrische analyse:

eerste strophe: 1 heptameter + 2 hexameters + 1 pentameter + 1 tetrameter.

eerste antistrophe: 1 heptameter + 2 hexameters + 2 pentameters.

tweede strophe: 1 hexameter + 2 pentameters.

tweede antistrophe: 1 hexameter + 2 pentameters.

epode: 1 dimeter + 1 pentameter + 1 dimeter.

GLYCONEISCH GEDEELTE VAN DE EERSTE HYMNE (PROSODION)

Ἀλλ' ἰὼ γέννα μ[εγάλου]
[Διός, Λατοῦς θ' ἁγνὸν] θάλος

φιλόμ[ολπον, Παλλάδος ἄσ-]
[τυ σῷζ' ἠδ]ὲ δάμοιο λο[ι-]
[γὸν ἀμύνων ὄπαζ' ὄλβον,]
[ἄναξ, κεὔφ]ρων ἐφόρ[α Δελ-]
[φῶν πόλιν ἠδὲ τέμενος]
τεὸν κ[λυτόν· δΐά τε Λα-]
[τοῖ κυναγέ τε παρθ]έν', αἳ
κ[λυτοτόξῳ ὀπαδεῖτε]
[Φοίβῳ, θεαί, εὐαν]θῆ [ὄλ-]
[βον δότε, δεῦρο μολοῦσαι.]

Metrische analyse: 1 tetrameter + 1 hexameter + 1 tetrameter + 1 hexameter + 1 tetrameter, dus ook hier weer het schema aab.

TEKST VAN DE TWEEDE HYMNE

[''Ι]τ' ἐπὶ τηλέσκοπον τάν[δ]ε Π[αρ-]
[νασί]αν [φιλόχορον] δικορυφον
κλειτύν, ὕμνων κ[ατάρ]χ[εσθ' ἐμῶν,] Πιερίδες,
αἳ νιφοβόλους πέτρας ναίε[θ' Ἑλι-]
κωνίδ[ας], μέλπετε δὲ Πύθιον
χ[ρυ]σεοχαίταν ἕ[κατ]ον εὐλύραν
Φοῖβον, ὃν ἔτικτε [Λατ]ὼ μάκαι-
ρα [παρὰ λίμνᾳ] κλυτᾷ,
χερσὶ γλαυκᾶς ἐλαίας θιγοῦ[σ']
[ἔρνος ὠδῖνι φίλον] ἐριθαλ[ές.] —

Πᾶς [δὲ γ]άθησε πόλος οὐράνιο[ς]

[ἠδὲ γᾶι' ἄσπετος, ν]ηνέμους
δ' ἔσχεν αἰθὴρ ἄπ[ας ἀέρος ὠκ]εῖς [δρ]όμους·
λῆξε δὲ βαρύβρομον Νη[ρέος]
[κλύζον ο]ἶδμ' ἠδὲ μέγας Ὠκεανός,
ὃς πέριξ γ[ᾶν ὑγραῖς ἀγ]κάλαις
ἀμπέχει. Τότε λιπὼν Κυνθίαν
νᾶσον ἐφ[άνη θεὸ]ς
πρ[ωτό]καρπον κλυτὰν Ἀτθίδ' ἐπὶ
γᾶν [ἰών, κτῆμα] Τριτων[ίδ]ος. =

Μελίπνοον δε λίβυς αὐ[δ]ὰγ χέ[ων]
[λωτὸς ἀνέμελ]πε[ν ἀ]δεῖαν ὅπα μειγνύμενος
αἰόλ[οις κιθάριος μέλεσιν· ἅμ]α
δ' ἴαχεμ πετροκατοίκητος ἀ-
χ[ώ· παιὰν ἰὲ παιάν·]
[ὁ] δὲ γέγαθ' ὅτι νόῳ δεξάμενος
ἀμβρόταν δι[ανύσει κληδόν'], ἀνθ' ὧν ἐκεί-
νας ἀπ' ἀρχᾶς [Παι]ήονα κικλήσκ[ομεν ἅπας]
[λ]αὸς α[ὐτο]χθόνων ἠδὲ Βάκ-
χου μέγας θυρσοπλή[ξ]
[θίασος ἱ]ερὸς τεχνιτῶν ἔνοι-
κος πόλει Κεκροπίᾳ.

Ἀ[λλὰ χρησμ]ῳδὸν ὃς ἔχεις τρίποδα,
βαῖν' ἐπὶ θεοστιβ[έα]
[τάνδε Π]αρνασίαν δειράδα φιλένθεον·
ἀνφὶ πλόκ[αμον δὲ ξανθὸν σὺ] δάφ-
νας κλάδον πλεξάμενος
ἄγ[ν' ἔθηκας θεμέλι'] ἀμβρότᾳ

χειρὶ σύρων, ἄναξ,
γ[ᾶς δ' ἐνέτυχες πελώρῳ] τέρᾳ. —

'Αλλὰ Λατοῦς ἐρατοπ[λόκαμον ἔρ-]
[νος ἄγριο]μ παῖδα Γᾶ[ς]
τ' ἔπεφνες ἰοῖς ὁ[μοίως τε Τίτυον, ὅτι] πόθον
ἔσχε ματρὸς [καὶ ἥλκησε Πυ-]
[θῶδ' ἰοῦσαν· τὸν οὖν]
[θ]ῆρα κατέκτας, ὃς [ὀδύνῃσι χαλε-]
[πῇσ' ἐρεχθόμενος ἠδ']
[ὀξὺ σύ]ριγμ' ἀπο[πνέ]ων [ἐλίσσετο χρυσέον] =

[ἀμφέπων τρίποδ'], ἐφρούρει δε Γᾶς
[μαντικὸν θρόνον ἀψευδέ'· ὁ δὲ βαρ-]
[βαρος 'Αρης, ὅτε [τε]ὸμ
μαντόσ[υνον ἔπος, ἄναξ, ἐτέλεσας]
[δυσμα]θές, ληζόμενος ὤλεθ' ὑ-
γρᾷ χι[όνος ἐν ζάλᾳ.]

Metrische analyse:

eerste strophe: 1 hexameter + 1 tetrameter + 1 hexameter + 1 trimeter + 1 pentameter + 1 hexameter.

eerste antistrophe: 1 hexameter + 1 tetrameter + 1 hexameter + 1 trimeter + 1 pentameter + 1 hexameter.

epode: 1 trimeter + 1 heptameter + 1 pentameter + 1 trimeter + 1 octometer + 1 pentameter + 1 pentameter.

Deze epode is dus inwendig ook weer antistrophisch gebouwd, volgens het schema aab.

Tweede strophe: 1 pentameter + 1 tetrameter + 2 pentameters + 1 trimeter.

tweede antistrophe: 1 pentameter + 1 tetrameter + 2 pentameters + 1 tetrameter.

epode: 1 trimeter + 1 pentameter + 1 trimeter + 1 pentameter.

GLYCONEISCH GEDEELTE VAN DE TWEEDE HYMNE (PROSODION)

[Ἀλλ' ὦ Φοῖβε,] σῷζε θεό-
κτιστον Παλλάδος [δάπεδον]
[καὶ λαόν, ξανθά] τε θεά,
τόξων δεσπότι Κρησίω[ν,]
[σύ τ' ὦ Λατοῖ πότνια, μᾶ-]
τερ κυδίστα· καὶ ναέτας
Δελφῶν [φυλάσσετ' εὐτέκνοις]
[ἐν ὀλ]βίοις δώμασιν ἀ-
πταίστους, Βάκχου [θ' ἵλαοι ὑ-]
[μεῖς ἠδ' εὐμε]νεῖς μόλετε
προσπόλοισ<ι>, τάν τε δορι-
[σθενῆ φίλαν τε] Ῥωμαίων
ἀρχὰν αὔξετ' ἀγηράτῳ
θάλ[λουσαν ἰσχύι] νίκαν.

Metrische analyse: 2 tetrameters + 2 hexameters + 2 tetrameters.

In de eerste strophe en antistrophe van het eerste gedicht, in de eerste epode en in de tweede strophe en antistrophe van het tweede gedicht vindt men gevallen van vrije res-

ponsie. Hiervan geeft Wilamowitz voorbeelden, Griechische Verskunst II 16, p. 470 sqq.

Het is interessant te zien, dat de dichters deze beide liederen geheel antistrophisch volgens de regelen van hun kunst hebben samengesteld, en dat de componisten ze vervolgens op muziek hebben gezet, zonder daarbij met den antistrophischen bouw van den tekst in het minst rekening te houden.

STELLINGEN

I

Callimachus, Delos r. 262 moet met Ernesti de olijf opgevat worden als Leto's boom, niet een andere uitlegging gezocht worden, zooals Meineke doet. Callimachus kende twee lezingen van de mythe van Leto's bevalling. Delos r. 210; pap. Oxyr. VII 1011, r. 280.

II

Lysias, Mant. § 7: de woorden κατάστασιν παραλαβόντα zijn niet, zooals Hemstege zegt, foutief overgeleverd; een verandering in καταβαλόντα met Bake is niet noodig. Harpocration schijnt ook παραλαβόντα gelezen te hebben.

III

Demosthenes, Ol. A § 3: het woord τρέψηται is niet, zooals Hemstege meent, foutief overgeleverd. Croiset handhaaft de lezing terecht. Men vertale: voor zich een wending geeft aan den toestand.

IV

Sophocles, O. C. 698 leze men met Nauck: ἀγήρατον. Cf. Eur. Ion 1436; Ovid. Met. 8, 295.

V

Hom. Od. 9, 127 vertale men τελέοιεν ἐπί door: bereiken, welke alle steden der menschen zouden kunnen bereiken. Cf. Thuc. 4, 78, 5; 2, 97, 1.

VI

Aristophanes, Aves 858: de Πυθιὰς βοή is de kreet ἰὲ παιάν, aangeheven tot Apollo.

VII

Propertius IV, 6, 36:

serpentem, imbelles quem timuere lyrae.

De editor Etonensis, Baehrens, Enk, Richmond, Woltjer: deae. De lezing lyrae is verdedigbaar, zonder dat men een metaphoor behoeft aan te nemen met Rothstein en Paganelli. Cf. Hor. Carm. I 6, 10: imbellisque lyrae Musa potens.

VIII

Lucretius I 724 sqq.:

hic est vasta Charybdis, et hic Aetnaea minantur
murmura flammarum rursum se colligere iras,
faucibus eruptos iterum vis ut vomat ignis.

Lees: iras

faucibus eruptas iterum vis ut vomat ignis.

IX

Door de overheerschende verbinding met de προξενία, die uiteraard alleen aan vreemdelingen verleend werd, kan de

gewoonte ontstaan zijn, ook de εὐεργεσία hoofdzakelijk aan vreemdelingen te verleenen.

X

Het blijft twijfelachtig, of iemand, die een geboren burger van zijn stad is, εὐεργέτης van zijn stad kan worden.

XI

De meening van B. Keil (Hermes 34, 184) en H. Francotte (De la condition des étrangers dans les cités grecques 22), dat de εὐεργεσία, de προξενία en het burgerrecht drie graden vormen, waarvan de εὐεργεσία de laagste en de πολιτεία de hoogste is, is niet geheel juist.

XII

Het fragment van den Amazonenstrijd te Genua, dat Wolters-Sieveking (Arch. Jahrb. 1909 p. 171 sqq.) aan Bryaxis toeschrijven, K. Neugebauer (Studien über Scopas) en E. Pfuhl (Arch. Jahrb. 1928 p. 45, 46) aan Scopas, schijnt meer in den stijl van Leochares te passen.